

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI**

**TÜRKİYE’NİN BALKAN POLİTİKASI:
(1934) BALKAN ANTANTI VE (1953)
BALKAN PAKTI’NIN
KARŞILAŞTIRILMASI**

Yusuf KAYA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
AĞUSTOS – 2025**

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ STU İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI**

**TÜRKİYE’NİN BALKAN POLİTİKASI:
(1934) BALKAN ANTANTI VE (1953)
BALKAN PAKTI’NIN
KARŞILAŞTIRILMASI**

**DANIŞMAN : Doç. Dr. Mustafa Edip ÇELİK
JÜRİ : Prof. Dr. Cengiz ŞAVKILI
JÜRİ : Doç. Dr. İsa KALAYCI**

Yusuf KAYA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
AĞUSTOS -2025**

KAHRAMANMARAŞ SÜTCÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRKİYE’NİN BALKAN POLİTİKASI: 1934
BALKAN ANTANTI VE 1953 BALKAN
PAKTI’NIN KARŞILAŞTIRILMASI**

Yusuf KAYA

Danışman : Doç. Dr. Mustafa Edip ÇELİK

Yıl : 2025 Sayfa: XI+80

Jüri : Doç. Dr. Mustafa Edip ÇELİK (Başkan)
: Prof. Dr. Cengiz ŞAVKILI (Üye)
: Doç. Dr. İsa KALAYCI (Üye)

Birinci Dünya Savaş’ının yaşanması ve Osmanlı Devleti’nin yıkılması ile kurulan Türkiye’nin Balkanlardaki siyasi ve güvenlik politikaları o dönemin değişen dinamiklerine, uluslararası dengelere göre şekillenmiştir. İkinci Dünya Savaşı’na giden süreçteki revizyonist tehditler Türkiye ve Balkan ülkelerini bölgesel iş birliği ve savunma mekanizması oluşturmaya yönlendirmiş ve 1934 yılında Balkan Antantı imzalanmıştır. Soğuk Savaş döneminde ise Türkiye boğazlarda hak iddia eden, sıcak denizlere inme hedefi olan SSCB’ye karşı Balkan Pakti’ni 1954 yılında imzalamıştır. Soğuk Savaş döneminde oluşan iki kutuplu dünya düzeninde Türkiye SSCB’nin karşısında yer alan Batı bloğunda yer alarak SSCB tehdidine karşı önlem almıştır. İmzalanan iki antlaşma da bölgesel savunma mekanizması oluşturmaya amaçlasa da bu ittifaklar uzun vadeli olmamıştır. Değişen uluslararası dinamikler bu oluşumların başarısız olmasına sebep olmuştur. Bu çalışma, Türkiye’nin Balkanlar’daki dış politika yaklaşımının tarihsel süreç içinde nasıl şekillendiğini ortaya koyarak, bölgesel ittifakların sürdürülebilirliği konusunda değerlendirmeler sunmaktadır.

Bu çalışmada Türkiye’nin Balkan politikası, Balkan Antantı ile Balkan Pakti özelinde bu ittifakların etkileri, başarısızlıkla sonuçlanması karşılaştırılmalı olarak ele alınmıştır. Konuyla ilgili arşiv kaynakları, dönemin basın kaynakları ve akademik çalışmalar incelenmiştir. Bu doğrultuda yapılan analizler imzalanan antlaşmaların farklı konjonktürde meydana geldiğini ve Türkiye’nin bu dinamikleri göz önünde bulundurarak

politika belirlediğini ortaya koymaktadır. Bu çalışmada Türkiye Cumhuriyeti'nin Balkan politikası incelenmiş, Balkan Antantı ve Balkan Paktı Antlaşmaları karşılaştırılarak Türkiye'nin bölgedeki rolü ve politikası değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Balkan Antantı, Balkan Paktı, dış politika, uluslararası ilişkiler.

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF HISTORY

ABSTRACT

MASTER'S THESIS

**TURKEY'S BALKAN POLICY: A COMPARISON
OF THE 1934 BALKAN PACT AND THE 1953
BALKAN PACT**

Yusuf KAYA

Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Mustafa Edip ÇELİK

Year : 2025, Pages: XI+80

Jury : Assoc. Prof. Dr. Mustafa Edip Çelik (Chairperson)
: Prof. Dr. Cengiz ŞAVKILI (Member)
: Assoc. Prof. Dr. İsa KALAYCI (Member)

With the outbreak of the First World War and the collapse of the Ottoman Empire, the political and security policies of the newly established Republic of Türkiye in the Balkans were shaped according to the changing dynamics and international balances of that era. The revisionist threats that emerged in the lead-up to the Second World War prompted Türkiye and the Balkan states to pursue regional cooperation and a collective defense mechanism, leading to the signing of the Balkan Entente in 1934. During the Cold War, Türkiye signed the Balkan Pact in 1954 as a response to the Soviet Union, which asserted rights over the Turkish Straits and aimed to reach warm waters. Positioned within the Western bloc that opposed the USSR in the bipolar world order of the Cold War, Türkiye took measures against the Soviet threat. Although both agreements aimed to establish a regional defense mechanism, these alliances proved to be short-lived. Shifting international dynamics contributed to the failure of these initiatives.

This thesis explores how Türkiye's foreign policy approach in the Balkans evolved throughout history and offers an evaluation regarding the sustainability of regional alliances. It examines Türkiye's Balkan policy through a comparative analysis of the Balkan Entente and the Balkan Pact, focusing on their impacts and eventual failures. Archival records, contemporary press sources, and academic studies relevant to the topic

have been reviewed. The analyses reveal that the agreements were signed under different geopolitical conditions and that Türkiye formulated its policies in consideration of these shifting dynamics. This study assesses the Republic of Türkiye's policy in the Balkans by comparing the Balkan Entente and the Balkan Pact, evaluating Türkiye's role and approach in the region.

Keywords: Türkiye, Balkan Entente, Balkan Pact, Foreign Policy, International Relations.

ÖN SÖZ

Türkiye Cumhuriyeti'nin 1923 yılında kurulmasının ardından, yeni devletin dış politika anlayışı, Mustafa Kemal Atatürk'ün "Yurtta sulh, cihanda sulh" ilkesi doğrultusunda şekillenmiştir. Bu ilke, hem iç hem de dış politikada barışçıl bir yaklaşımı benimseyen Türkiye'nin, özellikle yakın çevresinde istikrarı sağlama hedefini yansıtmaktadır. Bu bağlamda, Balkanlar, Türkiye'nin dış politikasında özel bir öneme sahip olmuştur. Coğrafi yakınlık, tarihsel bağlar ve bölgenin stratejik konumu, Türkiye'nin Balkan ülkeleriyle olan ilişkilerini öncelikli hale getirmiştir.

Balkanlar, tarih boyunca çeşitli etnik, dini ve kültürel grupların bir arada yaşadığı, ancak aynı zamanda sık sık çatışmaların yaşandığı bir bölge olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun yüzyıllar süren hakimiyetinin ardından, 19. ve 20. yüzyıllarda bölge, milliyetçi hareketlerin etkisiyle parçalanmış ve yeni ulus-devletlerin ortaya çıkmasına sahne olmuştur. Bu süreçte, Balkanlar'da istikrarın sağlanması hem bölge ülkeleri hem de Türkiye için önemli bir hedef haline gelmiştir.

Tezin birinci bölümünde, Balkanlar'ın jeopolitik ve jeostratejik önemi ele alınmıştır. Bölgenin Avrupa, Asya ve Orta Doğu'nun kesişim noktasında yer alması, enerji yolları ve ticaret güzergahları açısından taşıdığı önem, Türkiye'nin bölgeye yönelik politikalarını şekillendiren temel unsurlar arasında yer almaktadır. Ayrıca, Balkanlar'daki etnik çeşitlilik ve tarihsel çatışmaların, bölgesel iş birliği ve barış çabalarını nasıl etkilediği incelenmiştir.

İkinci bölümde, Türkiye'nin 1923-1960 yılları arasında Balkan ülkeleriyle geliştirdiği ikili ilişkiler detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Bu dönemde Türkiye, Yunanistan, Bulgaristan, Romanya ve Yugoslavya gibi ülkelerle çeşitli dostluk ve iş birliği anlaşmaları imzalamıştır. Örneğin, 1930 yılında Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan "Dostluk, Tarafsızlık, Uzlaştırma ve Hakemlik Anlaşması", iki ülke arasındaki ilişkilerin normalleşmesine katkı sağlamıştır. Benzer şekilde, Türkiye'nin Bulgaristan ve Yugoslavya ile imzaladığı saldırmazlık ve dostluk anlaşmaları, bölgesel barışın tesisine yönelik önemli adımlar olmuştur.

Üçüncü bölümde ise, Türkiye'nin Balkanlar'daki çok taraflı iş birliği girişimleri olan 1934 tarihli Balkan Antantı ve 1953 tarihli Balkan Paktı karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Balkan Antantı, Türkiye, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya arasında imzalanmış ve bölgesel barışın korunmasını hedeflemiştir. Bu antant, özellikle İtalya'nın yayılmacı politikalarına karşı bir denge unsuru olarak görülmüştür. Ancak, İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle birlikte, antantın etkinliği azalmış ve bölgesel iş birliği zayıflamıştır.

1953 yılında imzalanan Balkan Pakti ise, Soğuk Savaş döneminin etkisiyle şekillenmiştir. Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında imzalanan bu pakt, Sovyetler Birliği'nin bölgedeki etkisine karşı bir güvenlik iş birliği olarak tasarlanmıştır. Balkan

Paktı, NATO'nun bölgedeki etkinliğini artırma çabalarının bir parçası olarak değerlendirilmiştir. Ancak, Yugoslavya'nın dış politika tercihleri ve bölgedeki diğer dinamikler, paktın uzun ömürlü olmasını engellemiştir.

Bu tez çalışması, Türkiye'nin Balkanlar'daki dış politikasını tarihsel bir perspektifle ele alarak, bölgesel iş birliği girişimlerinin başarı ve başarısızlıklarını analiz etmektedir. Aynı zamanda, Türkiye'nin Balkanlar'daki dış politikasının, küresel ve bölgesel gelişmelerle nasıl şekillendiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'nin Balkanlar'daki politikalarının, sadece bölgesel değil, aynı zamanda uluslararası düzeydeki etkileri de değerlendirilmiştir.

Yusuf KAYA

KAHRAMANMARAŞ – AĞUSTOS -2025

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitimim süresince bilgi ve tecrübeleriyle akademik yolculuğuma ışık tutan, bilimsel düşünme yetimi geliştirmemde ve bu çalışmayı başarıyla tamamlamamda büyük emeği olan, tezimin her aşamasında değerli görüşleri ve yapıcı eleştirileriyle bana rehberlik eden danışman hocam Doç. Dr. Mustafa Edip ÇELİK'e en içten teşekkürlerimi sunarım. Kendisi, yalnızca akademik bilgi birikimiyle değil, aynı zamanda anlayışlı ve destekleyici yaklaşımıyla da bu sürecin benim için verimli ve öğretici geçmesini sağlamıştır.

Tez çalışmam başta olmak üzere, yüksek lisans eğitimim boyunca yaşadığım her türlü zorluğun üstesinden gelebilmemde en büyük destekçilerim olan kıymetli aileme sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Varlıklarıyla bana güç veren, sabırları, anlayışları ve sevgileriyle bu süreci daha anlamlı kılan aileme duyduğum minnettarlık, kelimelerle ifade edilemeyecek kadar derindir.

Ayrıca bu yoğun ve yorucu akademik süreçte, moral desteğiyle her zaman yanımda olan, zorluklar karşısında birlikte mücadele ettiğimiz, fikir alışverişleri ve sohbetleriyle motivasyonumu korumamı sağlayan değerli arkadaşlarıma da gönülden teşekkür ederim.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında katkı sağlayan herkese bir kez daha teşekkür eder, bu süreçte edindiğim bilgi ve birikimlerin ileriki akademik çalışmalarımda yol gösterici olmasını temenni ederim.

Yusuf KAYA
KAHRAMANMARAŞ – AĞUSTOS 2025

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT.....	III
ÖN SÖZ	V
TEŞEKKÜR.....	VII
İÇİNDEKİLER	VIII
KISALTMALAR.....	X
EKLER LİSTESİ	XI
1. GİRİŞ	1
1.1. Konunun Amacı	1
1.2. Konunun Önemi ve Bilim Hayatına Getireceği Katkılar	1
1.3. Tez Konusunun Yöntemi	1
2. KONU İLE İLGİLİ ÖNCEKİ ARAŞTIRMALAR	2
3. BALKANLARIN JEOPOLİTİK VE STRATEJİK KONUMU, TARİHİ SÜRECİ	3
3.1. Balkan Coğrafyası	3
3.2. Balkanların Etnik Yapısı	6
3.3. Balkanların Tarihi	6
3.3.1. Balkanlarda Bizans Hakimiyeti	8
3.3.2. Balkanlarda Slav Kavimleri	8
3.3.3. Sırbistan	9
3.3.4. Osmanlı Döneminde Balkanlar	9
3.3.5. İstanbul'un Osmanlı Devleti Tarafından Fethi	11
3.3.6. Fransız İhtilalinin Uluslararası Etkileri ve Osmanlı Devleti'ne Yansımaları	12
3.3.7. Panslavizm Akımının Etkisi	14
4. TÜRKİYE'NİN BALKAN DEVLETLERİYLE MÜNASEBETLERİ	15
4.1. Türkiye- Yunanistan İlişkileri	15
4.1.1. 1930-1960 Arası Türkiye- Yunanistan İlişkileri	18
4.1.2. Türk-Yunan İlişkileri Doğrultusunda Montrö Sözleşmesi	22
4.1.3. 1960 Yılına Kadar Kıbrıs Sorunu	24
4.2. Türkiye Bulgaristan İlişkileri	26
4.2.1. 1950-1951 Göçü	30
4.3. Türkiye-Yugoslavya İlişkileri	32
4.3.1. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Türkiye Yugoslavya İlişkileri	36
4.4. Türkiye Romanya İlişkileri	38
5. BALKAN ANTANTI VE BALKAN PAKTI	43
5.1. Balkan Antantı	43
5.1.1. Birinci Balkan Konferansı	43

5.1.2. İkinci Balkan Konferansı.....	45
5.1.3. Üçüncü Balkan Konferansı.....	46
5.1.4. Dördüncü Balkan Konferansı	47
5.1.5. Ana Hatları ile Balkan Antantı	48
5.1.6. Balkan Antantının Gelişim Süreci.....	54
5.1.6. Türkiye'nin NATO'ya Katılması	55
5.2. Balkan Paktı	58
6. TÜRKİYE'NİN DIŞ POLİTİKA ANLAYIŞI, BALKAN ANTANTI (1934) VE BALKAN PAKTI'NIN (1953) KARŞILAŞTIRILMASI	63
6.1. Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası	63
6.2. İkinci Dünya Savaşı Sürecinde Türkiye'nin Dış Politika Anlayışı.....	64
6.3. Soğuk Savaş Dönemi Türkiye'nin Dış Politika Anlayışı ve Yaşanan Gelişmeler	65
6.4. Antlaşmaların İmzalanma Süreci	66
6.5. İmzalandıkları Dönemde Dünya Düzeni.....	68
6.6. İttifakların Dağılma Süreci.....	68
6.7. Antlaşmaların Kazanımları	70
7. SONUÇ VE TARTIŞMA	71
KAYNAKLAR	73
ÖZ GEÇMİŞ	
EKLER	

KISALTMALAR

NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
BM	: Birleşmiş Milletler
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
MÖ	: Milattan Önce
EOKA	: Ethniki Organosis Kyprian Agoniston (Kıbrıslı Rumların Ulusal Mücadele Örgütü)

EKLER LİSTESİ

- Ek 1. <https://stratejikortak.com/2020/09/balkan-antanti-pakti-1934-1953.html> Erişim: 12.05.2025
- Ek 2. <https://www.gastearsivi.com/gazete/cumhuriyet/1939-02-21/1> Erişim: 12.05.2025
- Ek 3. Harita Genel Komutanlığı, *Balkanlar Siyasi Haritası*, 1:7.500.000 ölçekli, (Ankara: Harita Genel Komutanlığı, 2020), <https://www.harita.gov.tr/> Erişim: 12.05.2025
- Ek 4. <https://mustafakemalim.com/ataturkun-balkan-antanti-delegeleriyle-cankaya-koskunda-bulustugu-cay-ziyafetinin-belge-ve-fotograflari/> Erişim: 12.05.2025
- Ek 5. <https://mustafakemalim.com/ataturkun-balkan-antanti-delegeleriyle-cankaya-koskunda-bulustugu-cay-ziyafetinin-belge-ve-fotograflari/> Erişim: 12.05.2025

1. GİRİŞ

1.1. Konunun Amacı

Türkiye'nin Balkan devletleriyle olan ilişkilerini tarih metodolojisi bağlamında nasıl ilerlettiğini anlatmayı amaçlamaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin de dahil olduğu, 1934 yılında imzalanan Balkan Antantı ve 1953 yılında imzalanan Balkan Paktı üzerine araştırmalar yapılarak bu antlaşmalar ışığında nelerin amaçlandığını ve bu iki antlaşma arasındaki farkları değerlendirip Türkiye Cumhuriyeti'ne kazanımları değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

1.2. Konunun Önemi ve Bilim Hayatına Getireceği Katkılar

1923 yılında Cumhuriyet ilan edilmiş ve yeni yönetim biçimi Cumhuriyet olmuştur. Türkiye bu dönemde Mustafa Kemal Atatürk'ün "Yurtta sulh cihanda sulh" politikasıyla komşu devletlerle iyi ilişkiler yürütmüştür. Bu noktada başta komşu ülkelerle barış diplomasisi yürütmek amacıyla 1934 yılında Balkan Antantı imzalanmıştır. İkinci Dünya Savaşının başlamasından sonra Balkanlarda yeniden barış ortamı oluşturma gereği görülmüş ve bunun sonucunda 28 Şubat 1953'te Balkan Paktı imzalanmıştır. Bu antlaşmaların yapılma amacı ve yürütülen politika ile geçmiş yıllara bakarak Balkan devletleri ile yaşanan ilişkiler değerlendirilecektir.

1.3. Tez Konusunun Yöntemi

Tez konumuzda tarih biliminin metodu kullanılarak araştırma ve değerlendirme yapılacaktır. İlk olarak tarihi bilgiler için gerekli referans kitaplardan yararlanılarak o döneme ait eserler, belgeler, antlaşmalar, hatıralar, telif eserler, gazeteler, dergiler, ansiklopediler ve tezler taranacaktır. Daha sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşiv belgeleri taranacaktır. Bu doğrultuda elde edilen arşiv belgeleri tez konusunun kapsamı içerisinde değerlendirilecektir. Kaynakların incelenmesiyle tezin bölümleri hazırlanacaktır. Sonuç olarak Mustafa Kemal Atatürk ve Demokrat Parti dönemi Balkan politikası karşılaştırılacaktır.

2. KONU İLE İLGİLİ ÖNCEKİ ARAŞTIRMALAR

Bu tezde konu olarak belirlediğimiz “Türkiye’nin Balkan Politikası: (1934) Balkan Antantı ve (1953) Balkan Paktı’nın Karşılaştırılması” konulu çalışmamıza benzer çalışmalar yapılmış olmakla birlikte benzer çalışmalar aşağıda listelenmiştir

1996 yılında İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı’nda Hikmet Öksüz tarafından hazırlanan “Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin Atatürk Dönemindeki Balkan Politikası (1923-1938)” adlı doktora tezi,

2007 yılında Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı’nda Ferhat İvgen tarafından hazırlanan “1923-1960 Döneminde Türkiye’nin Balkan Politikası” adlı yüksek lisans tezi,

2024 yılında Yeditepe University, Graduate School of Social Sciences, Political Science and International Relations Anabilim Dalı’nda Bülent Oğuz Mavioğlu tarafından hazırlanan “Study on Balkan Pact Through Historical Perspective with Due Emphasis on General Characteristics of Stability” adlı doktora tezi,

2010 yılında Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı, Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı’nda Esin Tüylü tarafından hazırlanan “1934 Balkan Antantı’nın Dış Basındaki Yansımaları” adlı yüksek lisans tezi,

2004 yılında Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı’nda Cüneyt Göreci tarafından hazırlanan “Türk Basınında ‘İkinci Balkan Antantı’ (1952-1955)” adlı yüksek lisans tezi,

2011 yılında Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı’nda Salih Işık tarafından hazırlanan “Balkan Antantı, Balkan Paktı ve Türkiye” adlı yüksek lisans tezi,

2021 yılında İstanbul Aydın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Tarih Bilim Dalı’nda Sefa Selçuk tarafından hazırlanan “1934 Balkan Antantı ve Türkiye’nin Bölgesel Güç Olma Çabaları” adlı yüksek lisans tezi,

2018 yılında İhsan Doğramacı Bilkent University, Graduate School of Economics and Social Sciences, International Relations Anabilim Dalı’nda Orhun Bayraktar tarafından hazırlanan “Capitalizing on the Cold War: Turkey, Greece and the Cyprus Problem, 1963–1974” adlı yüksek lisans tezi,

2023 yılında Yeditepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü’nde Ömer Yavuz Topalömer tarafından hazırlanan “1923–1990’lı Yıllar Arasında Ana Hatlarıyla Türkiye–Bulgaristan İlişkileri” adlı yüksek lisans tezi,

1988 yılında Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı’nda Hüseyin Avni Bıçaklı tarafından hazırlanan “Türkiye–Bulgaristan İlişkileri (1919–1988)” adlı doktora tezi.

3. BALKANLARIN JEOPOLİTİK VE STRATEJİK KONUMU, TARİHİ SÜRECİ

Coğrafya, bir ülkenin sınırlarını, büyüklüğünü, yeryüzü şekillerini ve iklimini incelerken dikkate alınması gereken önemli bir faktördür. Coğrafi unsurların uluslararası ilişkiler ve bu ilişkilerde izlenen politikalar üzerindeki etkisi göz önüne alındığında, coğrafya ve politika arasında güçlü bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda, bir ülkenin coğrafi özelliklerinin dış politikası ile birlikte ele alınması, jeopolitik adı verilen yeni bir disiplinin doğmasına yol açmıştır. Jeopolitik, coğrafi unsurların devletlerin dış politikalarına ve uluslararası ilişkilerine olan etkilerini inceleyen bir çalışma alanıdır.¹

Balkanlar olarak bilinen bölge Asya ile Avrupa arasında geçiş güzergahı olması ve Ortadoğu'ya olan yakınlığı ile hem jeopolitik hem de jeostratejik öneme sahiptir. Rusya'nın Balkanlar'da yaşayan Slav topluluklarıyla etnik ve kültürel akrabalığı, sıcak denizlere inme politikasıyla birleşerek, bu bölgedeki stratejik hedeflerinin temelini oluşturmuştur. Rusya'nın Panslavizm düşüncesi doğrultusunda Balkanlar'daki Slav kavimlerine desteği, bölge üzerindeki etkisini güçlendiren bir unsur olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri'nin Balkanlar üzerinde doğrudan bir politikası bulunmamakla birlikte, Avrupa Birliği üyesi olan Fransa ve Almanya, Balkanlar'la yakından ilgilenerken bölge üzerinde nüfuz kurma gayreti içerisindeyler. Bu ülkeler, Balkanlar'ı Avrupa'ya entegre etme ve siyasi istikrar sağlama çabası güderken, aynı zamanda kendi ekonomik ve siyasi çıkarlarını koruma amacını taşımaktadırlar.²

3.1. Balkan Coğrafyası

Balkanlar olarak bilinen bölge coğrafi olarak; Avrupa'nın güneyinde kalan, Kuzeybatıdan İtalya'nın, Kuzeyde Macaristan ve Avusturya'nın, kuzeydoğusunda Ukrayna, güneyinde ise Türkiye ve Yunanistan yer almaktadır. Ancak bir kısım bilim insanına göre, Avrupa'nın güneyinde kaldığı için güney doğu olarak görür ve kısmen Balkanları Avrupa'dan ayırmaktadırlar. Balkanlar adı ile anılan bu coğrafyanın bir başka tanımlaması ise; Hırvatistan, Slovenya, Sırbistan, Bosna-Hersek, Karadağ, Kosova, Arnavutluk, Makedonya Bulgaristan, Moldova, Romanya Yunanistan, İtalya, Macaristan, Avusturya sınırlarını ve Türkiye'nin batı sınırını da içine alarak açıklanmaktadır.³ Balkanların tanımlamasında bölgenin içinde günümüzde bulunan devletlerin ne kadar toprak parçasına sahip olduğu Kemal Karpat tarafından detaylı olarak anlatılmıştır;

“İtalya'nın %0,2'si, Slovenya'nın %27'si, Romanya'nın %9'u Balkan coğrafyası toprakları içerisinde kalmaktadır. Balkanların batı tarafı Adriyatik denizine, doğusu

¹ A. Suat Bilge, "Jeopolitik", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 13/03 (Mart 1958): 150,

² Emirhan Göral, “Değişen Uluslararası Sistemde Türkiye'nin Balkan Politikasının Türkiye - Avrupa Birliği İlişkilerine Etkisi”, *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi* 21/2 (2013): 103-106.

³ Güney Ferhat Batı, “Balkan Jeopolitiği ve İkinci Dünya Savaşında Balkanlar”, *Ulusam Türkiye Politik Çalışmalar Dergisi* 1/1 (2021): 51.

tarafı ise Karadeniz sınırına tekabül etmektedir. Güney sınırı, Türkiye'nin Batı Trakya tarafına uzanmakta, toplum yüzölçümünün %27'sine tekabül eden kısmını ise Yunanistan oluşturmaktadır. Bu özellik Balkanlar'a, güney kısmında Ege ve İyon denizleri hattından Akdeniz'e çıkış üstünlüğü de elde etmesini sağlamaktadır"⁴

Balkan bölgesinin coğrafi yapısı dağlık ve sıra dağlardan oluşması sebebiyle dağlık anlamına gelen Balkan adını almış ve etimolojik olarak Türkçe kökenli bir kelimedir.⁵ Balkan coğrafyası Asya ve Avrupa arasındaki köprü veya kavşak olarak gösterilmesinin yanı sıra düello alanı, Barut fıçısı, karışım potası veya halk salatası anlamını kazanmıştır.⁶ Bunun sebebini kozmopolitik bir yapıya sahip olmasına ve Asya ile Avrupa kıtasının birleştiği bölgeleri içine almasıdır. Ancak balkanlar kelimesi zaman geçtikçe yeni anlamlar kazanarak Balkanlaşma anlamına gelmiştir. Balkanlaşma tabiri bölgede homojen bir yapının olmasından ve bu bölgedeki ulus devletlerin, çok uluslu devletlerin, krallıkların, imparatorlukların parçalanmasıyla kurulmasına bağlanmaktadır.⁷ detaylı olarak Kemal Karpat, Balkan bölgesinde ulusçuluk kavramı hakkında Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk adlı eserinde aktardığı bilgilere göre;

*"Tarihsel ulusçuluk, genellikle aslı olmayan öncüller üzerine kuruludur ve efsanelerle beslenir, fakat siyasal devletlerin yaratılmasında temel bir rol oynama ve insanlık tarihinin gidişini belirleyici bir biçimde etkileme kapasitesine sahip olağanüstü güçlü bir öğretilerdir. Bu savın doğruluğu Balkanlardan başka hiçbir yerde daha açık biçimde kanıtlanamaz."*⁸ şeklinde tanımlamıştır.

Avrupa kıtasının üç büyük yarımadasından biri olan Balkan Yarımadası, Avrupa ile Asya arasında kara bağlantısı sağlayan önemli bir geçiş güzergâhı üzerinde yer almaktadır. Bu konumu itibarıyla tarih boyunca çeşitli kültürel, askeri ve ekonomik etkileşimlerin merkezi olmuştur. Yarımadanın coğrafi yapısı, dağlık alanların hâkimiyetiyle şekillenmiş ve bu durum hem yerleşim hem de ekonomik faaliyetler üzerinde belirleyici olmuştur. Bölgenin kuzeyinde, bugünkü Romanya sınırları içerisinde yer alan Karpat Dağları geniş bir alanı kaplamaktadır. Güney yönünde ise Bulgaristan toprakları, Balkan Dağları tarafından ikiye ayrılmakta, Rodop Dağları ise Bulgaristan ile Yunanistan arasında doğal bir sınır oluşturmaktadır. Kuzeybatı yönünde Karavanken ve Julia Alpleri, ağırlıklı olarak Sloven ve Hırvat nüfusun yaşadığı bölgelere ev sahipliği yapmaktadır. Güneybatıya ilerledikçe, Dinar Alpleri Adriyatik kıyısı ile Bosna-Hersek'in iç kesimleri arasında ciddi bir doğal engel teşkil ederken, daha güneyde Pindus Dağları

⁴ Kemal Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*, 1. bs. (Ankara: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003), 16.

⁵ Halil İnalçık, *Osmanlı ve Modern Türkiye* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2013), 9.

⁶ Georges Castellani, *Balkanların Tarihi 14.-20. Yüzyıl*, çev. Ayşegül Yaraman, 2. baskı (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1995), 15.

⁷ *Balkan Savaşları'nın 100. Yıldönümünde Balkan Tecrübeleri*, Türk Akademisi Siyasi Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı (TASAV), Dış Politika Araştırmaları Merkezi, Rapor No: 1 (Ekim 2012), 15.

⁸ Kemal Karpat, *Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk*, çev. Recep Boztemur, 1. baskı (Ankara: İmge Kitapevi, 2004), 7-8.

Yunanistan boyunca uzanarak kıyı ile iç bölgeler arasındaki ulaşımı zorlaştırmaktadır. Balkanlar'ın hidrolojik yapısı da bölgenin şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır. Tuna Nehri, tarihsel süreçte hem askeri hareketlilik hem de ticaret ve ulaşım açısından temel güzergâhlardan biri olmuştur. Tuna'ya katılan Drava, Tisa, Sava, Morava, İsker, Seret ve Prut gibi kollar, bölgenin su kaynakları açısından zenginliğini ortaya koymaktadır. Ancak Demirkapı bölgesi, nehrin doğal yapısı itibarıyla geçişi zorlaştıran tek noktadır. Ege Denizi'ne dökülen Vardar, Strymon (Sivastroma) ve Meriç nehirleri de bölge için önemli akarsular arasında yer almaktadır. Buna karşın, Adriyatik kıyılarındaki nehirler, dağlık arazi nedeniyle gemi taşımacılığına uygun değildir. Ancak Neretva, Drin ve İşkombi gibi nehirler çevre bölgelerin gelişiminde etkili olmuştur. Bölge genel olarak dağlık karakteri nedeniyle tarımsal açıdan sınırlı verimliliğe sahiptir. Ancak Tuna Nehri vadisi boyunca, özellikle Romanya, Slovenya ve Voyvodina gibi bölgelerde tarıma elverişli alanlar bulunmaktadır. Meriç ve İşkombi nehirlerinin vadileri de bu bağlamda dikkate değer tarım bölgeleri arasında sayılabilir. Ayrıca, Balkanlar'ın zengin orman varlığı, bölge halkı için tarih boyunca önemli bir kaynak oluşturmuştur. Maden bakımından zengin olan bölge, Roma döneminde önemli ölçüde istismar edilmişse de, modern dönemde bu potansiyel yeterince değerlendirilememiştir. Sonuç olarak, Balkan Yarımadası'nın karmaşık coğrafi yapısı, tarih boyunca bölge üzerinde hem doğal hem de beşerî faktörlerin şekillendirici etkisini sürdürmesini sağlamıştır. Bu coğrafi çeşitlilik, bölgenin sosyal, ekonomik ve politik yapılarında da belirleyici bir unsur olmaya devam etmektedir.⁹

Balkanlar, Tuna ve Meriç nehirleri gibi önemli su kaynaklarını bünyesinde barındırmaktadır. Bölge dağlık ve engebeli bir topoğrafyaya sahip olmasının yanı sıra yeşil, sulak alanlarla birlikte doğa turizmine elverişlidir.¹⁰ Balkanlar olarak adlandırılan bölgenin maden ve yer altı kaynakları açısından zengin olması, bu bölgedeki devletlerin refah seviyesinin yükselmesine katkı sağlamaktadır. Ayrıca Balkanlarda bulunan Bulgaristan'ın geniş ovalara sahip olması, bölgenin tarım potansiyelini ortaya çıkarmaktadır.

Oral Sander'e göre Akdeniz'in üç büyük yarımadasından biri olarak konumlandırılan Balkanların engebeli yapısı nedeniyle ulaşımın zorlaşacağı ve Asya ile Avrupa kıtaları arasında geçişi engelleyeceği kanısına varılsa da Karpatlar ve Balkan Dağlarının iki kıyı arasındaki stratejik geçiş güzergahı oluşturacağını belirtmektedir.¹¹

⁹ İlker Limon, *Balkanların Jeopolitiği Üzerine Bir İnceleme*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi (2021), 43-44.

¹⁰ Hikmet Öksüz, "Amerikan Belgelerine Göre Balkan Antantında Türkiye'nin Rolü," *XIX. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, Cilt VII (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2023), 283.

¹¹ Oral Sander, *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965)*, 1. Baskı (Ankara: Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1969), 2-3.

3.2. Balkanların Etnik Yapısı

Balkan coğrafyası üzerinde bulundurduğu milletlerden dolayı kozmopolitik bir yapıya sahiptir. Balkanlar coğrafyasında yaşayan halklar ve topluluklar; Türkler, Slavlar, Rumenler Arnavutlar, Bulgarlar, Yunanlar, Torbeşler, Balkan Çingeneleri, Ulahlar, Gagavuzlar, Goraniler ve Pomaklardır. Ancak genel olarak yaşayan halkların ve toplulukların genel çoğunluğunu Türkler, Rumenler, Slavlar ve Arnavutlar oluşturmaktadır. Nüfus yoğunluğunu oluşturan milletler arasında ise Güney Slavlar en yoğun olan topluluktur. Slavlar kendi aralarında dil ve kültür birliği sağlamış olmasına karşın mezhep ve din birliği sağlayamamışlardır. Karadağlılar, Sırp, Makedonlar ve Bulgarlar Ortodoks mezhebine bağlılık gösterirken, Slovenler ve Hırvatlar ise Katolik mezhebine bağlılık göstermektedir. Pomaklar, Torbeşler ve Boşnaklar ise İslam dinine inanan milletlerdir. Slav kavimlerinin içinde azda olsa Protestanlık mezhebine inananlar da vardır. Balkanlar coğrafyası içinde barındırdığı halkların ve topluluklar ile birlikte coğrafyanın yaklaşık 76 milyondur. Bu nüfusun yaklaşık üçte birine tekabül eden 25 milyonluk nüfus ile Slavlar oluşturmaktadır. Bu 25 milyonluk nüfus diliminin içine Oğur soyundan gelen Bulgar milletlerde sayılmaktadır ve Bulgarlarda uzun süre Slav kavimlerle birlikte yaşayarak Slavlaşarak ve ortodoksluk mezhebine mensup olmuştur.¹²

Balkanların Asya ve Avrupa arasında geçiş güzergahı konumunda olmasından dolayı kozmopolitik bir bölge haline gelmiş, sınırları içerisinde farklı milletlere ev sahipliği yapmıştır. Etnik unsur açısından kozmopolitik olmasından dolayı” *halk Salatası* ve *Karışım potası*” adını almaktadır.¹³

3.3. Balkanların Tarihi

MÖ 13. yüzyılda Kuzey Avrupa'dan başlayan göç hareketi, Balkanlar üzerinden yayılarak, bölgedeki diğer kavimlerin de yerlerinden edilmesine yol açmıştır. Bu durum, tarihsel olarak "Ege Göçleri" olarak adlandırılan önemli bir olguyu ortaya çıkarmıştır.¹⁴ Bu göçlerden sonra Yunan Medeniyeti tekrardan İyonya etrafında kurulmuştur. Şehrin etrafında bulunan Sparta, Atina, Argos, Teb ve Gördüs tarafından çevrelenen bir merkez olmakla beraber bu şehirlerin bazıları gelişerek denizlerde hâkim güç konumuna ulaşmayı başarmıştır. Siyasi olarak güçlenen Balkan coğrafyasındaki krallıklar zaman içinde

¹²Halil Kurt ve Ayşe Yaşar, "Balkan Yarımadası'nın Jeopolitiği", *IBANESS Konferans Serisi – Tekirdağ*, 24-25 Mart 2018, 433.

¹³Castellan, *Balkanların Tarihi*, 15.

¹⁴ MÖ 13. yüzyılda Kuzey Avrupa'dan başlayan göç hareketi ile birlikte Balkanlara ulaşan kavimler bölgedeki diğer kavimleri göçe zorlaması neticesinde ortaya çıkan ve Ege Göçleri olarak adlandırılan bir olgu gerçekleşektir (Ekrem Memiş, "Ege Göçleri'nin Tetiklediği Diğer Göç Hareketlerine Kısa Bir Bakış", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi* 7-19 (2019), 149-150; Ercüment Yıldırım-Okay Pekşen, "Üçüncü Arami Göçü'nün Anadolu'nun Güneydoğusuna Yaptığı Etnik ve Siyasi Etkiler", *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi* 4-13 (2013), 37-38).

bölgede tek güç olmak adına yayılmacı politikalar izlemişlerdir. Balkanlarda kurulmaya çalışılan ilk birlik olarak MÖ 5. yüzyılda Sparta ve Atina arasında Pers tehlikesine, karşı ittifak yaparak sınırlarını korumaya çalışmışlardır. Ayrıca kültürel olarak MÖ 5. yüzyılda Balkan coğrafyasında Yunan merkezli olmak üzere mimarisinin geliştiği, felsefe ve düşünce tarzının ortaya çıktığı bir dönem olmuştur.¹⁵ Ahameniş İmparatorluğu MÖ 3. Yüzyıla gelindiğinde merkezi yönetimini zayıflamaya başlamasıyla birlikte satraplık sistemi ile yönettiği bölgelerdeki satraplar merkezi yönetime isyan etmiştir. İsyanları bastırması olmasına rağmen merkezi yönetim gün geçtikçe güç kaybetmeye devam etmiştir.¹⁶ Ahamenişlerin zayıflamaya başladığı dönemde Balkan coğrafyasında gücünü arttırmaya başlayan Makedon Krallığın da II. Philipin ölümü sonrasında oğlu İskender geçmiştir. Tarihte Büyük İskender olarak bilinen kralın döneminde babasından kalan güçlü bir askeri sistem ve zengin bir hazine olmasından dolayı Balkan bölgesindeki diğer krallıkları etkisi altına almayı başarmıştır.¹⁷ Büyük İskender MÖ 336-323 yıllarında topraklarının sınırlarını Hindistan'a kadar genişleterek antikçağ da bilinen tüm dünyayı fethetmeyi başarmıştır. Ancak Büyük İskender MÖ 323 yılında Babil de hayatını kaybetmiş ve krallığın geleceği konusunda kaos ortaya çıkmıştır. Makdeon Krallığında ortaya çıkan kaos generallerinin krallığı aralarında paylaşması ile sona ermiştir.¹⁸ Makedon Krallığı Büyük İskender'in ölümü sonrasında eski günlerine bir daha dönememiş ve artık Hellenistik Dönemin başlamasıyla Roma Cumhuriyeti güçlenmeye başlamıştır. Makedon Krallığı MÖ 2. yüzyılda Roma Cumhuriyetine karşı mağlup olarak var olan topraklarını kaybetmiştir. Roma Cumhuriyeti Makedon topraklarını ele geçirmesiyle birlikte yayılmacı politikası kapsamında Balkan coğrafyasının tamamını ele geçirmeyi başaran Romalılar eyaletler kurarak hem cumhuriyet döneminde hem de imparatorluk döneminin sonuna kadar bölgeyi yönetmiştir.¹⁹

¹⁵ Simon Hornblower vd., "Greece (prehistory and history)", The Oxford Classical Dictionary (Oxford: Oxford University Press, 2012), 630-635, David Sacks, *Encyclopedia of the Ancient Greek World* (New York: Facts on File, United States, 2005), 53; Oğuz Tekin, *Eski Anadolu ve Trakya: Ege Göçlerinden Roma İmparatorluğu'nun İkiye Ayrılmasına Kadar (MÖ 12. - MS 4. Yüzyıllar Arası)* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2007), 130-135; Oğuz Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2008), 139; David Magie, *Roman Rule In Asia Minor: To The And Of The Third Century After Christ* (New Jersey: Princeton University Press, 1950), 1-27; Michel Austin, *The Hellenistic World from Alexander to the Roman Conquest: A Selection of Ancient Sources in Translation* (Cambridge: Cambridge University Press, 2006) 60-85.

¹⁶ Hornblower, *The Oxford Classical Dictionary*, 631-645; Sacks, *Encyclopedia of the Ancient Greek World*, 53; Austin, *The Hellenistic World from Alexander to the Roman Conquest: A Selection of Ancient Sources in Translation*, 60-85; Tekin, *Eski Anadolu ve Trakya: Ege Göçlerinden Roma İmparatorluğu'nun İkiye Ayrılmasına Kadar (MÖ 12. - MS 4. Yüzyıllar Arası)*, 130-145; Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, 135-150.

¹⁷ Austin, *The Hellenistic World from Alexander to the Roman Conquest: A Selection of Ancient Sources in Translation*, 60-85; Tekin, *Eski Anadolu ve Trakya: Ege Göçlerinden Roma İmparatorluğu'nun İkiye Ayrılmasına Kadar (MÖ 12. - MS 4. Yüzyıllar Arası)*, 130-145; Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, 135-150; Alaaddin Kalaycı, *Küçük Asya'daki Hellenistik Krallıkların Roma Eyaletlerine Dönüşümü* (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 10-15.

¹⁸ Kalaycı, *Küçük Asya'daki Hellenistik Krallıkların Roma Eyaletlerine Dönüşümü*, 10-15.

¹⁹ Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi* (İstanbul: Küre Yayınları), 1-7.

3.3.1. Balkanlarda Bizans Hakimiyeti

Yunan medeniyetine duydukları saygı doğrultusunda Romalılar, bu medeniyeti koruyarak ve geliştirerek Roma İmparatorluğu'nun kültürel mirasına önemli katkılarda bulunmuşlardır. Balkan tarihine etkiye bulunan Doğu Roma İmparatorluğu, Yunan kültürünü sürdürmekle birlikte, Bizans adını verdiği bu şehir üzerinde gelişim göstermiştir. Bizans İmparatoru I. Konstantinos döneminde, İstanbul'a Konstantinopolis adı verilmiş ve bu şehir 330 yılında Roma İmparatorluğu'nun başkenti olarak ilan edilmiştir.²⁰

Konstantinopolis, Asya ve Avrupa kıtaları arasında bir geçiş noktası olarak stratejik bir öneme sahiptir. Şehir, Güney'den Kuzey'e ve Batı'dan Doğu'ya uzanan ticaret yolları üzerinde konumlanmış olup, üç tarafının denizlerle çevrili olması nedeniyle Balkanlar ve Akdeniz'in doğal limanı olmuştur. Bu stratejik konum, şehrin askeri ve ticari önemini artırmış ve tarih boyunca birçok kez kuşatılmasına neden olmuştur. Ancak, Konstantinopolis yalnızca iki kez fethedilmiştir: ilki 1204 yılında Dördüncü Haçlı Seferi sırasında, ikincisi ise 1453 yılında Osmanlı Devleti tarafından gerçekleştirilmiştir.²¹

3.3.2. Balkanlarda Slav Kavimleri

Altıncı ve yedinci yüzyıllarda Tuna Nehri'ni geçerek Balkanlar'a göç eden Hint-Avrupa kökenli Slavlar, Balkan Yarımadası'nın büyük bir kısmını işgal etmişlerdir. Devlet ve şehir statüsünde resmi bir yapı kurmayan Slavlar, Avarlar ile kurdukları yakın ilişkiler sayesinde bölgedeki hâkim güçlerden biri haline gelmiştir. Bu süreçte, Slavların yerleştikleri köylerden Bulgar, Sloven, Sırp ve Hırvat devletlerinin temelleri atılmıştır. Slav kavimlerinin Balkanlar'daki ilk dönemlerine dair tarihsel kaynaklarda yeterli bilgi bulunmamakla birlikte, bu kavimlerin Girit ve Mora'nın güneyine kadar ilerledikleri anlaşılmaktadır.

Ayrıca, Balkan coğrafyasında yaşayan Avarlar ve Slavlar, Konstantinopolis'i kuşatmış, ancak bu kuşatmada başarılı olamamıştır.²² 7. yüzyılda Bizans İmparatorluğu, kaybettiği toprakları geri almış ve bu süreçte güçlü bir Bulgar Devleti ile mücadele etmek durumunda kalmıştır. Bulgaristan ile Bizans İmparatorluğu arasındaki mücadele sürecinde, Bulgarların Macar ve Peçenek istilalarıyla karşı karşıya kalmaları, Bizans İmparatorluğu'na bir nefes alma fırsatı sunmuştur. Bu istisnai durum, Bizans'ın yeniden güç toplamasına olanak sağlamıştır. Bulgar ve Bizans devletleri arasındaki karşılıklı mücadele, 969 yılında Rusya'nın Preslav'ı işgal etmesi ve Sviatoslav'ın Bulgar İmparatoru II. Boris'i rehin almasıyla bir dönüm noktasına ulaşmıştır. Bunun üzerine Bizans,

²⁰ Kalaycı, *Küçük Asya'daki Hellenistik Krallıkların Roma Eyaletlerine Dönüşümü*, 10-100.

²¹ Mehmet Yavuz, "İstanbul'un Fethi ve Akşemseddin", *Journal of Suleyman Demirel University Institute of Social Sciences* 26.(1) (2016), 185-200.

²² Akdes Nimet Kurat, "Avarlar," *Tarih İncelemeleri Dergisi* 26/1 (Haziran 2011): 106.

Bulgaristan sınırlarından Rusları çıkarmak amacıyla askeri harekât başlatmıştır. Bizans ordusunun Bulgaristan sınırlarında Ruslara karşı elde ettiği askeri zafer, Bulgaristan topraklarını Bizans sınırlarına dahil etmiştir.

3.3.3. Sırbistan

Slav kökenli kavimler arasında yer alan Sırlar, 7. yüzyılda Balkanlar'a göç etmişlerdir. 9. yüzyılda Hristiyanlık inancını benimsemiş, kısa bir süre sonra Ortodoks mezhebine geçiş yapmışlardır. 8. yüzyıldan 12. yüzyıla kadar Bulgar ve Bizans egemenliği altında yaşamış olan Sırlar, Bizans İmparatorluğu'nun 1018 yılında Bulgaristan'ın bağımsızlığını sona erdirmesiyle birlikte nispeten daha refah bir konuma gelmişlerdir. Bu süreçte, günümüzde Karadağ Cumhuriyeti sınırları içinde yer alan Zeta ve Raška adında iki ayrı siyasi oluşum ortaya çıkmıştır. Raška Devleti'nin yönetici hanedanı olan Nemanya Hanedanlığı, Sırp Krallığı'nın yükselişinde kritik bir rol oynamıştır. Ancak, Nemanya Hanedanlığının dağılmasından sonra Sırp soyluları arasında başlayan iktidar mücadeleleri, devletin parçalanmasına yol açmıştır.²³

3.3.4. Osmanlı döneminde Balkanlar

14. yüzyılın başlarında bir beylik olarak Anadolu'ya gelen Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Bey'in dedesi Süleyman Şah, Selçuklu Devleti tarafından kendisine verilen 50 bin Türkmen ve Tatar askeriyle, Rumlarla gaza etmek amacıyla Erzurum-Erzincan üzerinden Rum diyarına doğru fetih hareketlerine başlamıştır. Süleyman Şah, altı yıl boyunca Rum diyarında gaza ettikten sonra Halep'e çekilmiş ve burada, Caber Kalesi civarında atından düşerek hayatını kaybetmiştir. Osmanlı Devleti'nin Rumeli'ye yerleşmesi konusunda çeşitli rivayetler bulunsa da, Osmanlı tarihçisi Derviş Ahmed Âşıkî'ye göre, Süleyman Şah'ın oğlu Ertuğrul'un oğlu Saru Yatı, Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubad'a yurt talebinde bulunmak üzere gönderilmiştir. Sultan Alaaddin, bu talebe karşılık Domaniç ve Ermeni Beli'ni Ertuğrul ve ailesine yaylak olarak tahsis etmiştir.²⁴

Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki kuruluş teorisi Balkanların ve Bizans'ın iç karışıklıklarını ve zayıflıklarını kullanmak üzere oluşturulmuştur. Osmanlı Devleti, Sultan I. Murad Hüdavendigâr döneminde, 1361 yılında Edirne'yi fethederek devletin başkentini Bursa'dan Edirne'ye taşıyarak ve Bizans İmparatorluğu'nu Konstantinopolis'e sıkıştırma stratejisi izlemiştir. Edirne'nin fethi, Osmanlıların Balkanlar'daki egemenliğini pekiştirmek ve bölgedeki Bizans etkisini azaltmak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Aynı yıl içinde, Osmanlı akıncı beylerinden Gazi Evrenos tarafından düzenlenen başarılı akınlar

²³ Tayfun Nasuhbeyoğlu, "Balkan Tarihine Genel Bir Bakış", *Pusulâ Dergisi*, Ekim 2008, İstanbul, 6.

²⁴ Derviş Ahmed Âşıkî, *Aşıkpaşazade Tarihi* (İstanbul: Çağdaş Yayınları, ts.), 22-24.

sonucunda Rumeli toprakları üzerindeki Osmanlı hakimiyeti güçlenmiş ve Selanik, Vardar, Üsküp, Manastırın fetih edilmesi ile Osmanlı devletinin egemenliğine katılmıştır. Gazi Evrenos Bey'in yaptığı akınlar sonucunda gerçekleşen fetihlerle birlikte, Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki stratejik konumu güçlenmiş ve bölgedeki Bizans varlığı ciddi şekilde tehdit edilmiştir. Osmanlı Devleti, Batı bölgelerine yönelik gerçekleştirdiği fetihlerle, kısa bir sürede Mora, Teselya, Makedonya ve Bulgaristan'ı ele geçirmiştir.²⁵

Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki stratejik politikası, savaş öncesinde Bosna, Sırbistan ve Makedonya'ya giden altın, bakır, gümüş ve kurşun gibi stratejik öneme sahip değerli madenlerin ticaret yollarını kesmek suretiyle bu devletleri ekonomik anlamda zayıflatmak üzerine inşa edilmiştir. Osmanlı yönetimi, Balkanlar'a yönelik fetihlerin planlanması ve icrası için paşalarını sınır bölgelerine uç beyi statüsünde görevlendirerek, sınır hattında stratejik olarak hazır kıta asker bulundurmıştır.²⁶ Osmanlı Devleti, fethettiği Balkan ülkelerinin bazı prenslerini kendisine tabi kılarak haraç ve vergi alma stratejisini benimsemiştir.

Balkan Yarımadası'nın tarihsel açıdan büyük önem taşıyan savaşlarından biri, kahramanlık hikayeleriyle anılan I. Kosova Savaşı'dır. 1389 yılında meydana gelen I. Kosova savaşında Osmanlı birlikleri, Boşnak, Sırp ve Arnavut kuvvetlerinden oluşan bir koalisyona karşı mücadele etmiştir. Osmanlılar bu savaşta zafer kazanarak Sırp Krallığı'nın varlığına son vermiştir. Savaş sırasında, Osmanlı Sultanı I. Murad Hüdavendigâr ve Sırp Prensi Lazar karşılıklı olarak savaş meydanında hayatını kaybetmiştir. I. Murad'ın ölümünün ardından Osmanlı tahtına geçen Yıldırım Bayezid, 1393 yılında Tırnova'yı fethederek²⁷ Eflak Prensi Mircea'yı da Osmanlı'ya bağlı hale getirmiştir. Balkanlar'daki Osmanlı ilerleyişini durdurmak ve Hristiyanlığın gerilemesini önlemek amacıyla Papa IX. Boniface, Fransa, Almanya, İngiltere ve Macaristan'dan askeri destek toplayarak bir Haçlı ordusu oluşturmuştur. Ancak, bu Haçlı ordusu 1396 yılında Niğbolu'da Yıldırım Bayezid'in ordusuyla karşılaşmış ve ağır bir yenilgiye uğramıştır.²⁸

Yıldırım Bayezid'in 1402 yılında Ankara Savaşı'nda Timur'a karşı mağlup olup esir düşmesinin ardından, Osmanlı Devleti, yaklaşık 11 yıl süren fetret devrine girmiştir. Bu fetret dönemini sona erdirerek hanedanlığın başına geçen I. Mehmet Çelebi ve onun ardından tahta geçen II. Murad, Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki fetih hareketlerini yeniden sürdürmüştür. Osmanlı ilerleyişini durdurmak amacıyla, Macaristan ve Lehistan Kralı Vladislav'ın komutasında bir Haçlı ordusu oluşturulmuştur. Bu muharebe, Osmanlı Devleti'nin kesin zaferiyle sonuçlanmış ve tarihsel kayıtlarda Varna Savaşı olarak

²⁵ Toktamış Ateş, "Geçmişte ve Günümüzde Balkanlar", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 44/1-4 (Ekim 2011), 82

²⁶ Galip Çağ, "Kadim Yollar Bağlamında Osmanlı Balkan Fetihlerinin Stratejik Unsurları: Üsküp'ün Fethi Örneği", *Rumeli İslâm Araştırmaları Dergisi* 5 (2020): 151-153.

²⁷ Selçuk Ural, *Osmanlı'nın Balkan Rüyası* (İstanbul: Semerkand Yayınları, 2015): 75-77.

²⁸ Jelavich, *Balkan Tarihi*, 1. cilt, 33-34.

anılmıştır. Varna Savaşı, Hristiyan dünyasının Osmanlı Devleti'ni durdurma çabasıyla gerçekleştirdiği son büyük Haçlı seferi olarak kaydedilmiştir.²⁹

Osmanlı Devleti, stratejik öneme sahip ve çalkantılı bir dönem geçiren Balkanların karışık ve zayıf durumunu fırsat olarak değerlendirerek, bölge üzerinde gaza politikası izlemiştir. Osmanlı devletinin Balkanlarda izlediği politika, Osmanlı'nın askeri ve ekonomik gücünü kullanarak, Balkanlar'daki zayıf ve dağılmış yerel güçleri etkisiz hale getirmesine olanak sağlamıştır. Osmanlı Devleti'nin, Balkanlar'a yönelik izlediği gaza stratejisi, II. Murad dönemine kadar etkin bir şekilde devam etmiş ve bölgedeki Osmanlı egemenliğini pekiştirmiştir. Balkanlara Gaza politikası, Osmanlı'nın Balkanlar'da genişlemeyi sürdürebilmesi ve yerel direnişleri bastırabilmesi açısından kritik bir rol oynamıştır. Osmanlı Devleti'nin Balkanlar üzerindeki etkili stratejik hamleleri, bölgesel dengeyi Osmanlı lehine değiştirirken, Osmanlı'nın bölgedeki uzun süreli egemenliğinin temel taşlarını oluşturmuştur.

3.3.5. İstanbul'un Osmanlı Devleti Tarafından Fethi

1450'li dolaylarında Bizans İmparatorluğu, ciddi bir siyasi ve askerî bunalım içerisindeydi. Balkan coğrafyasında uzun süre hâkimiyet kurmuş olan Bizans, bu dönemde Balkanlar üzerindeki egemenliğini büyük ölçüde yitirmişti. Devletin kontrolü altındaki topraklar, esasen Yunanistan'daki birkaç bölge ile sınırlıydı ve Bizans İmparatorluğu Konstantinopolis surlarının içine sıkışmış, zayıflamış bir varlık haline gelmişti. Bizans'ın başkenti Konstantinopolis, kozmopolit yapısıyla farklı etnik gruplara ev sahipliği yapmaktaydı. Bizans'ın başkenti Konstantinopolis'te Slavlar, Rumlar, Süryaniler ve Ermeniler bir arada yaşamaktaydı. Konstantinopolis'in nüfusu fetih öncesinde 30 bin ile 70 bin arasında değişmekte olup, bu dönem itibarıyla şehir Hristiyanlığın Ortodoks mezhebinin merkezi konumundaydı.³⁰ Konstantinopolis'in Ortodoks mezhebi mensubu Hristiyanların yaşadığı şehir olması ve şehrin Hristiyanlığın merkezi olması Balkanlar'da yaşayan Hristiyan topluluklar arasında var olan mezhepsel bölünmüşlüğü de bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

1453 yılında Osmanlı ordusu, Konstantinopolis'i iki ay boyunca kuşatma altında tutmuş ve Bizans'ın müttefikleriyle olan bağlantılarının büyük bir kısmını kesmiştir. Yalnızca bazı Cenevizli gruplar ve Napoli Kralı Bizans'a yardım göndermeyi denemiş olmasına rağmen bu destek sınırlı kalmıştır. Fatih Sultan Mehmet komutasındaki Osmanlı ordusu yaklaşık seksen bin askerden oluşurken, Bizans'ın savunma gücü sadece dokuz bin askerle sınırlıydı. İstanbul'un fethiyle birlikte Osmanlı Devleti uluslararası arenada daha güçlü bir siyasi kimlik kazanmış ve bu fethin ardından İstanbul, Osmanlı Devleti'nin

²⁹ Jelavich, *Balkan Tarihi*, 1. cilt, 34.

³⁰Hidayet Işık, "İstanbul'un Fethinin Hristiyanlık Üzerindeki Etkileri", *Dini Araştırmalar Dergisi* 4/10 (Mayıs-Ağustos 2001): 189.

başkenti olmuştur. Fatih Sultan Mehmet'in bu zaferi, Osmanlı'nın Balkanlar'daki hâkimiyetini pekiştirmiştir. İstanbul'un fethinden sonra 1463 yılında Bosna'nın, 1482 yılında ise Hersek'in Osmanlı topraklarına katılması Balkanlardaki Osmanlı kontrolünü daha da güçlendirmiştir.³¹

Osmanlı Devleti'nde Fatih Sultan Mehmet'in Balkanlar'daki fetihlerinin ardından, 1521 yılında Kanuni Sultan Süleyman Belgrad'ı fethetmiştir. Osmanlı Devleti, bölgesel hâkimiyetini pekiştirerek, sırasıyla 1573 yılında Kıbrıs'ı, 1669 yılında Girit'i, 1676 yılında Podolya'yı, 1686 yılında Budin'i ve 1688 yılında Belgrad'ı topraklarına katmıştır. Bu fetihler, Osmanlı Devleti'nin gücünü ve stratejik üstünlüğünü daha geniş bir coğrafyada artırmıştır.³²

Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki egemenliğinde zayıflama işaretleri, 17. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkmaya başlamıştır. Avusturya ile gerçekleştirilen savaşların ardından 1699 yılında imzalanan Karlofça Antlaşması, Osmanlı Devleti'nin batıda ilk toprak kaybını yaşadığı antlaşmadır. Osmanlı devleti kaybedilen toprakları geri kazanmak için yeni politikalar belirlemiş ve devlet, bu dönemde stratejik hedeflerini koruma yolunda çaba göstermiştir. Karlofça Antlaşması'nın ardından Osmanlı Devleti'ni Balkanlar'da zorlayan en önemli gelişmelerden biri, Sırpların 1804 yılında gerçekleştirdiği ulusal ayaklanma olmuştur.³³

3.3.6. Fransız İhtilalinin Uluslararası Etkileri ve Osmanlı Devleti'ne Yansımaları

Dünya tarihinde meydana gelen olaylar zinciri, belirli milletlere, bireylere ya da büyük topluluklara önemli etkilerde bulunabilmektedir. Fransız İhtilali ve Panslavizm politikaları, uluslararası kamuoyunda geniş kitlelere ulaşarak küresel düzen üzerinde önemli değişikliklere yol açmıştır. 1789 yılında Fransız İhtilali'nin patlak vermesiyle birlikte, dünya genelindeki milletler kendi bağımsızlıklarını kazanmak ve ulus-devletlerini kurmak amacıyla harekete geçmiştir. Fransız İhtilali'nin etkilediği devletler genellikle çok uluslu yapıya sahip olan devletlerdir. Bu bağlamda, Osmanlı Devleti de çok uluslu bir yapıya sahip olmakla birlikte, Fransız İhtilali'nden en fazla etkilenen devletlerden biri olmuştur.

Fransız İhtilali, 18. yüzyıl sonlarında ortaya çıkan ve İngiliz İhtilali ile bazı benzerlikler taşıyan ancak ondan farklı olarak daha geniş kapsamlı etkiler yaratan bir tarihsel olaydır. İngiliz İhtilali'nin aksine, Fransız İhtilali sadece siyasi yapı üzerinde değil, aynı zamanda dünya görüşü ve düşünce sistemleri üzerinde de önemli değişiklikler meydana getirmiştir. Fransız İhtilali, özellikle aydınlanma düşüncesi ve liberal ideallerin yayılmasıyla, egemen monarşik sistemlerin sorgulanmasına ve ulus-devlet anlayışının

³¹ Jelavich, *Balkan Tarihi*, 1/34-35.

³² Nasuhbeyoğlu, "Balkan Tarihine Genel Bir Bakış", 10.

³³ Nasuhbeyoğlu, "Balkan Tarihine Genel Bir Bakış", 10.

güçlenmesine neden olmuştur.³⁴ Aydınlanma döneminin öncü düşünürleri, bilgilerin vahiy yoluyla değil, akıl ve mantık aracılığıyla elde edilebileceğini savunmuşlardır. Bu dönemde, dini inançların yerini akıl ve mantığın alması, aynı zamanda Mason teşkilatlarının Fransa'ya giriş yapması, Fransız Masonlarının eşitlik, özgürlük ve kardeşlik ideallerini benimsemelerine yol açmıştır. Bu anlayış, 1789 yılında başlayan Fransız İhtilali'nin temelini atmış ve ihtilalin ideolojik temellerinin şekillenmesinde önemli bir etken olmuştur. Fransız İhtilali'nin fikir tarafında rol üstlenmiş pek çok aydın mason teşkilatlarına kayıtlı idi. Bu seçkin kimseler masonik fikirleri düşüncelerinde benimsediklerini yazılarında da kaleme almıştır. Bunlara Montesque, Diderot, Pierre Augustin Caron De Chenier, Beaumarchais, François Marie Arouet, André Stendal, Voltaire, gibi isimler örnek olarak verilebilir".³⁵

Fransa'da meydana gelen bu olaylar, monarşi ve soyluların iktidarına karşı bir ayaklanmanın patlak vermesine neden olmuştur. 4 Ağustos 1789 tarihinde, Fransa Kurucu Meclisi derebeylik sistemini ve imtiyazları kaldırdığını ilan etmiştir. Bu bildiriden yirmi üç gün sonra, 27 Ağustos 1789 tarihinde, İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi kabul edilmiştir. Fransız halkı, Versailles Sarayı'na yürüyerek Kral XVI. Louis ve ailesini saraya hapsederken, kilise topraklarını da kamuya satışa çıkarmıştır. Bu gelişmelerin ardından, 14 Eylül 1789 tarihi, devrimci reformların simgesi olarak bayram olarak ilan edilmiştir. 1789 yılında başlayan Fransız İhtilali, 1830 ve 1848 yıllarında Avrupa'da çeşitli adlarla etkilerini sürdürmüştür. Bu dönemin en etkili kavramlarından biri milliyetçilik olmuştur. Fransız İhtilali, burjuva sınıfının öncülüğünde gerçekleştiği için "Burjuva İnkılabı" olarak adlandırılmakta, Batılı devletleri etkilediği için "Batı İnkılabı" terimiyle anılmaktadır. 19. yüzyılın sonlarına gelindiğinde, Osmanlı Devleti ve Rusya dışında diğer Avrupa devletleri, Fransız İhtilali'nin ideolojik ve siyasi etkilerine uyum sağlamıştır.³⁶

19. yüzyıl Avrupa'sında bireyler arasında kaynaşmayı teşvik eden özgürlükçü hareketlerden biri "Hürriyetçiliktir. Hürriyetçilik anlayışı, milliyetçilik akımı gibi Osmanlı Devleti üzerinde de etkili olmuştur; ancak bu etkilerin süreci ve sonuçları, Avrupa'daki etkilerden farklılık göstermiştir. Avrupa'da aristokrasi ve ruhban sınıfları arasında belirgin bir dikey ayrıcalık söz konusu iken, Osmanlı Devleti'nde böyle bir ayrımın olmaması, bu etki farklılıklarının başlıca nedenlerinden biridir. Osmanlı milletinin kültürel ve dini çeşitliliği, Avrupa'daki etkilerden ayrılan bir özellik taşımaktadır.

Hürriyetçilik akımı, Osmanlı Devleti'nde dört önemli gelişme üzerinde etkisini hissettirmiştir. Bu gelişmeler sırasıyla 1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı, 1856 yılında yayımlanan Islahat Fermanı, 1876 yılında I. Meşrutiyet'in ilanı ve 1908 yılında

³⁴ Mehmet Ali Karaman, "Fransız İhtilali'nin Osmanlı İmparatorluğu'na Etkileri", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 44 (Ağustos 2018): 64.

³⁵Karaman, "Fransız İhtilali'nin Osmanlı İmparatorluğu'na Etkileri", 66.

³⁶ Suat İlhan, *Türk Devrimi ve Türk Dünyası* (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2001), 34-35.

gerçekleştirilen II. Meşrutiyet'in ilanıdır. Her bir bu gelişme, Hürriyetçilik akımının Osmanlı'daki etkisini yansıtmaktadır. Fransız İnkılabı çok uluslu devletlerde çeşitli sorunlara yol açmıştır. Bu sorunların başında, Balkanlar'da Osmanlı hakimiyetine karşı bağımsızlık arayışında bulunan Balkan devletleri gelmektedir. Milliyetçilik akımının etkisiyle, çok uluslu yapıya sahip bu devletlerde ulusal kimlik ve egemenlik talepleri ön plana çıkmış ve bu durum, bölgesel istikrarsızlıkları tetiklemiştir.

3.3.7. Panslavizm Akımının Etkisi

1839 yılında Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile birlikte Osmanlı Devleti'nde millet sistemi, ulusçuluk hareketleri ve ulusal kimlik meselelerine evrilmiştir. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sırasında, farklı etnik grupların bağımsızlık mücadelelerine girişmeleriyle Balkanlar'da bağımsızlık hareketleri hız kazanmıştır. Bu dönemde, Rusya'nın bölgedeki etkisini artırma çabaları ve Slav topluluklarının bağımsızlık talepleri, "Panslavizm" (Pan-Slavizm) akımı olarak adlandırılmıştır.

Panslavizm akımı, Fransız İhtilali'nin yaydığı milliyetçilik fikriyle güçlenmiş, Osmanlı Devleti içerisindeki Slav kökenli halkları bağımsızlık hareketlerine katılmaya teşvik etmiştir. Panslavizm akımı, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü tehdit ederek parçalanmasına ve Balkanlar'da yeni bağımsız devletlerin kurulmasına zemin hazırlamıştır. Kurulan bu devletler arasında egemenlik mücadelesi artmış ve bu durum, 1912-1913 yıllarında gerçekleşen I. ve II. Balkan Savaşları'na yol açmıştır. Balkan Savaşları, bölgedeki ulusal egemenlik sorunlarını derinleştirirken sınırların yeniden şekillenmesinde belirleyici olmuştur.³⁷

Dünya genelinde yeni düzen ve dengelerin oluşmasına neden olan Fransız İhtilali ve Balkanlar'da yoğunluk gösteren Panslavizm hareketi küresel siyaseti derinden etkilemiştir. Fransız İhtilali, milliyetçilik ve ulusçuluk fikirlerini teşvik ederek, çok uluslu devletlerin içsel dinamiklerini köklü bir şekilde değiştirmiş ve bu devletlerde bağımsızlık hareketlerinin yayılmasına zemin hazırlamıştır.

Panslavizm hareketi, Slav kavimlerinin bağımsızlık taleplerini destekleyerek Balkanlar'da büyük bir etki yaratarak Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki hakimiyetini zayıflatmış ve bölgedeki ulusların kendi devletlerini kurma mücadelelerini güçlendirmiştir. Çok uluslu devletler, ulusçuluk ve bağımsızlık hareketlerinin yarattığı içsel istikrarsızlıklarla karşı karşıya kalmış; her millet, kendi egemenliğini sağlamak amacıyla mücadeleye başlamıştır. Panslavizm akımı, Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki hakimiyetini koruyamamasına ve bölgedeki etkisini kaybetmesine yol açmıştır.³⁸

³⁷ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi* (İstanbul: Kronik Yayınları, 1983), 146.

³⁸ Mithat Aydın, "Bosna-Hersek Ayaklanması (1875)'nda Panslavizm'in Etkisi ve Sırbistan ve Karadağ'ın Rolü", *Belleten* 69/256 (Aralık 2005): 919-920.

4. TÜRKİYE’NİN BALKAN DEVLETLERİYLE MÜNASEBETLERİ

4.1. Türkiye- Yunanistan İlişkileri

Türk-Yunan ilişkilerinin dönüm noktasını teşkil eden Fransız İhtilali, çok uluslu devletlerin yapısında köklü değişimlere yol açmıştır. Osmanlı Devleti’nin çok uluslu bir yapıya sahip olması, İhtilali’n etkilerini derinden hissetmesine neden olmuştur. Fransız İhtilali’nin etkisiyle, küçük ulus devletler bağımsızlıklarını kazanmaya başlaması Osmanlı Devleti’ni sarsan en önemli gelişmelerden biri olmuştur. Balkan uluslarının bağımsızlıklarını kazanmalarının ardından, sırasıyla Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı gibi kritik gelişmeler yaşanmıştır. Balkan Savaşları, Türk-Yunan ilişkilerinin dönüm noktası olarak öne çıkmaktadır. I. ve II. Balkan Savaşları sonucunda Osmanlı Devleti, Rumeli’deki hakimiyetini büyük ölçüde kaybetmiştir. Bu savaşlardan en kazançlı çıkan ülkenin Yunanistan olması, ilerleyen dönemde Türk-Yunan ilişkilerine farklı bir boyut kazandıracaktır.

Yunanistan, Osmanlı Devleti’nden toprak almak için mücadele etmiştir. Bu süreçte Yunan Kralı Konstantin ve Başbakan Venizelos üzerinde etkili olan İtilaf Devletleri, Anadolu topraklarına yönelik emeller beslemiş ve Megali İdea peşinde olan Başbakan Venizelos’a İzmir’in Yunanistan’a bırakılması vaadinde bulunmuştur. Bu vaatler doğrultusunda Venizelos’un yayılcı politikalarını destekleyen İtilaf Devletleri, Yunanistan’ın Osmanlı topraklarına yönelik planlarını teşvik etmiştir.

Ancak, Venizelos’un bu politikalarına karşı çıkan önemli bir isim de Yunanistan Genelkurmay Başkanlığı görevini vekaleten yürüten Albay Metaxas olmuştur. Metaxas, Kral Konstantin’in de desteğini alarak Venizelos’un genişleme planlarına karşı çıkmıştır. Kral ve Albay’ın aynı fikirde olması ve Venizelos’un kendi politikalarını kabul ettirememesi üzerine, Venizelos 6 Mart 1915’te başbakanlık görevinden istifa etmiş, ancak aynı yıl içerisinde tekrar göreve gelmiştir. Kral Konstantin ile politikalarının uyuşmaması sebebiyle Venizelos, Kral’ın yerine geçen II. Aleksander ile yayılcı politika konusunda anlaşarak, İtilaf Devletleri safında savaşa katılma kararı almıştır.³⁹

1918 yılında Birinci Dünya Savaşı sona ermiş olmasına rağmen, Türk-Yunan savaşlar silsilesi Başkomutanlık Meydan Muharebesine kadar devam edecektir. Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele döneminde savaş halinde olan Türkiye ve Yunanistan arasında çeşitli sorunlar ortaya çıkmış; ancak zamanla bu sorunlar aşılmış ve dostluk anlaşmaları yapılmıştır. Birinci Dünya Savaşı’nın sona ermesiyle imzalanan Küçük Antant, Balkanlar coğrafyasının en önemli antlaşmalarından biridir. İki savaş arası dönemde imzalanan küçük antant, Fransa’nın dış politikasında önemli bir yer tutmuş ve antantı destekleyen devletler, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun yerine kurulan

³⁹Mehmet Kayıran ve Mustafa Yahya Metintaş, “Türk-Yunan İlişkileri 1878-1952”, *Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yakın Tarih Dergisi* 3 (2018): 53.

yeni devletler olmuştur. 1920 yılında Fransa’nın Macaristan ile iş birliği yapmaya hazırlanması⁴⁰, Küçük Antantın imzalanmasına zemin hazırlamıştır. 1928 yılı, Türkiye ve Yunanistan devletleri arasındaki ikili ilişkilerde önemli bir dönüm noktası niteliği taşımaktadır. Lozan Antlaşması’nda çözilemeyen sorunlar, Ankara hükümetinin Batılı devletlerle olan ilişkilerinin normalleşmesine engel teşkil etmiştir. Bu bağlamda, Fransa ile Osmanlı Devleti’nin borçları üzerine imzalanan antlaşma, Ankara hükümetinin “Yurtta sulh, cihanda sulh” anlayışıyla barış çerçevesinde bir statükocu dış politika izleme çabasını yansıtmaktadır.

1928 yılı ağustos ayında Yunanistan’da hükümeti tek başına yöneten Venizelos, ülkenin siyasi sorunlarını çözme yoluna gitmiştir. Venizelos, yakın tarihe kadar savaşçı bir zihniyetle şekillenen dış politika anlayışını terk ederek komşu ülkelerle barış odaklı bir politika izlemek istemiştir. Bu çerçevede, 30 Ağustos 1928 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı İsmet İnönü’ye özel bir mektup göndermiştir. Mektubunda, Türkiye’nin Yunanistan üzerinde yayılmacı bir politika izlemediğini ve Yunanistan’ın da Türkiye’den toprak talep etmediğini vurgulayarak bir dostluk antlaşması imzalanmasını önermiştir. Bu barışçıl yaklaşımı karşılıksız bırakmayan Türkiye, iki ülke arasındaki anlaşmazlıkların giderilmesi için somut adımlar atma yoluna gitmiştir.⁴¹ Kaynakla karşılaştı.

Birinci Dünya Savaşı sürecinde, ağır şartlar altında birbirleriyle mücadele eden Türkiye ve Yunanistan, savaş ve güvenlik ikileminin ekonomik külfetli olduğunun bilincindeydiler. Bu ekonomik yükten kurtulmak ve savaşçı politikaların olumsuz etkilerinden sıyrılmak amacıyla, her iki ülke işgalci devletlere karşı barışçı bir politika izleme gereği duymuştur. Yunanistan ve Türkiye’nin savaşçıl politikalar yerine daha yumuşak, diplomatik ve iş birliğine dayalı yaklaşımlar benimsemeleri, iki ülke arasındaki ilişkilerin olumlu yönde gelişmesine önemli katkı sağlamıştır. Özellikle barışçıl diyalog, kültürel iş birliği ve ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesi gibi faktörler, tarihsel gerilimlerin aşılmasına ve bölgesel istikrarın sağlanmasına zemin hazırlamıştır. Venizelos’un Yunan hükümetinin başına geçmesiyle birlikte, Atina önce iç politikada, ardından Türkiye’ye karşı dış politikada revizyonist bir anlayışla hareket etmiştir. Türkiye ve Yunanistan’ın revizyonist politika izlemesi, iki ülke arasındaki ilişkilerin olumlu bir şekilde revize edilmesine zemin hazırlamıştır.⁴²

Küçük Antantı imzalayan Yugoslavya, Romanya ve Çekoslovakya’nın desteğini alan Fransa’nın Balkanlar’daki etkisini kırmak isteyen İtalya, 1926 yılında Romanya ve Arnavutluk ile ikili ilişkilerini güçlendirmek amacıyla paktlar imzalamıştır. Fransa’ya

⁴⁰ Recep Arslan, “Türk Elçilik Raporlarına Göre Küçük Antant,” *Belgi Dergisi*, sy. 22 (Temmuz 2021): 258.

⁴¹ Sezai Öztas ve Gürhan Kınalı, “Atatürk Dönemi Balkan Politikası Bağlamında Türkiye-Yunanistan Ek Antlaşması”, *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi* (Aralık 2021): 563.

⁴² Esra Sarıkoyuncuoğlu Değerli, “Atatürk Dönemi Türk-Yunan Siyasi İlişkileri”, *Sosyal Bilimler Dergisi* 15 (Ağustos 2006): 249-250.

destek veren Yugoslavya’ya karşı Türkiye ve Yunanistan ile ilişkilerini geliştirmek isteyen İtalya, bu iki devletle de anlaşmalar yaparak Balkanlar'daki Fransız etkisini azaltmayı hedeflemiştir. Bu politikası doğrultusunda İtalya, Yunanistan ve Türkiye’ye yönelik tehditkâr söylemlerini bir kenara bırakarak, bu devletlerin anlaşma tekliflerine olumlu yaklaşımlarını sağlamıştır. Bu gelişmeler sonucunda, Roma hükümeti 30 Mayıs 1928 tarihinde Ankara ve Atina ile tarafsızlık ve uzlaştırma antlaşması imzalamıştır.⁴³ Bu antlaşmaların imzalanması sonucunda Ankara ve Atina arasındaki kötü ilişkiler iyileşmiş ve dostluk dönemi başlamıştır. Ancak bu dostluk süreci, Türkiye ve Yunanistan arasındaki Ahali Sorunu nedeniyle kısa sürede bozulmuştur. Revizyonist anlayışa sahip ülkelerin tutumları doğrultusunda, Ankara ve Atina 1930 yılında tekrar yakınlaşmış ve 10 Haziran'da Ankara’da Lozan'dan kalma mübadele sorununu çözmek amacıyla bir antlaşma imzalamıştır. İmzalanan bu antlaşma ile doğum yeri ve tarihine bakılmaksızın İstanbul’da bulunan Rumlar ile Batı Trakya’daki Müslüman ve Türk ahali Etabli meselesine tabi tutulmuş; her iki milletin mallarının durumu konusunda düzenlemeler yapılmıştır.⁴⁴

1930 yılında Türkiye ve Yunanistan arasında çözüme kavuşturulan mübadele sorunu, iki ülke arasındaki ilişkilerin iyileşmesine katkıda bulunmuş ve bu olumlu atmosfer, Balkanlar'da daha geniş iş birliklerine zemin hazırlamıştır.⁴⁵ Mübadele antlaşması, her iki devletin de iç politikalarında belirli bir istikrar sağlamasına yardımcı olmuş; etnik ve sosyal dinamikler açısından önemli bir adım olarak değerlendirilmiştir. Özellikle mübadele sonrası, her iki ülkenin de toplumsal yapısında meydana gelen değişiklikler, milliyetçi politikaların seyrini etkilemiş ve ulusal kimlikleri pekiştirmiştir. Bu gelişmelerin ardından, 1934 yılında imzalanan Balkan Antantı,⁴⁶ bölgedeki iş birliğini artırmak ve ortak güvenliği sağlamak amacıyla oluşturulmuştur. Balkan Antantı, Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya gibi ülkelerin katılımıyla gerçekleşmiş olup, bölgesel sorunların barışçıl yollarla çözülmesi için önemli bir platform oluşturmuştur. Mübadele sorununun çözüme kavuşması, bu antantın temellerini güçlendirmiş ve ülkeler arasında güven inşasına katkı sağlamıştır. Balkan Antantı’nın imzalanmasıyla birlikte, üye devletler arasında karşılıklı güven ve dayanışma anlayışı pekişmiş; bu durum, Balkanlar'daki istikrarı artırma çabalarının bir parçası haline gelmiştir.⁴⁷ Dolayısıyla, mübadele sorununun çözümü sadece Türkiye-Yunanistan ilişkileri için değil, aynı zamanda Balkanlar'daki siyasi dengeler için de önemli bir dönüm noktası olmuştur.

⁴³Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası-Kurtuluş savaşıdan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, (İstanbul, İletişim Yayınları, 2020) 1/345.

⁴⁴ Haydar Çakmak (ed.), *Türk Dış Politikası 1919-2008* (Ankara: Platin Yayınları, 2008), 201.

⁴⁵ Armağanoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, 146.

⁴⁶ Afet İnan, “Balkan Antantı (1934),” *Belleter* 32, no. 126 (1968): 285.bulgaristan

⁴⁷ Mustafa Edip Çelik, “İngiliz Belgelerine Göre Türk-İngiliz İlişkileri ve Balkan Paketi’nin Gelişimi (1934),” *History Studies – International Journal of History* 12, no. 3 (2020): 853.

4.1.1. 1930-1960 Arası Türkiye- Yunanistan İlişkileri

1929 yılında Atina’da düzenlenen 27. Dünya Barış Kongresi’nde, Yunanistan devlet erkanından Aleksandr Papanastasiu’nun liderliğinde Balkan devletleri arasında çözümlenmemiş sorunlar ve bölgesel iş birliği konuları ele alınmıştır. Kongrede, bu gidişin çözümüne yönelik olarak bir üst kurulun kararları alınmıştır.⁴⁸ Bu kararlar doğrultusunda, Bulgaristan, Romanya, Arnavutluk, Yugoslavya, Türkiye ve Yunanistan devletlerinin temsilcilerinin katılımıyla 5 Ekim 1930 tarihinde Atina’da Birinci Balkan Konferansı toplanmıştır.⁴⁹

Bu birliğin fahri başkanı olarak belirlenen Yunanistan Başbakanı Eleftherios Venizelos, Balkan devletlerinin kendi aralarında kuracağı ittifadın önemini şu dizelerle açıklamıştır:

“Memleketlerin yakınlaşmasını sağlayacak çareleri araştırmak için Balkan milletlerinin temsilcilerinin bir araya gelmiş olmasından dolayı duyduğum sevinçli ifade etmek isterim... Hepimiz böyle bir ittifadın gerçekleşmesinde çeşitli engellerin mevcut olduğunu biliyoruz. Bunun gerçekleşebilmesi ancak samimi bir iş birliğiyle olabilir... Esasen izlediğimiz amaç o kadar büyüktür ki, onun kesin olarak gerçekleştirilmesi uğruna harcadığımız çabalar her şeye değer”. Başkan Venizelos’un bu sözleri, Balkanlar’daki durumun ciddiyetini vurgulamaktadır. Zira, revizyonist bir anlayış benimseyerek yayılcı politikalar izleyen devletler hem Türkiye hem de Yunanistan için önemli bir tehdit unsuru teşkil etmektedir. Bu çerçevede, bölgedeki siyasi istikrarsızlık ve güç dengeleri, uluslararası ilişkilerdeki gerilimlerle birlikte, devletler arasındaki iş birliğinin ve ittifakların gerekliliğini daha da ön plana çıkarmaktadır.

Balkanlar’da kurulması planlanan birliği tehdit eden çeşitli sorunlar mevcuttu. Bu sorunlardan biri, Arnavut devletinin İtalyanlarla olan ilişkileriydi. Bu ilişkiler, Yugoslavya yetkilileri tarafından tepkiyle karşılandı. Bulgaristan’ın karşılaştığı en önemli sorun ise azınlık meselesiydi. Bulgar yetkililerinin azınlık sorunlarına odaklanması, Yugoslavya temsilcilerinde hoşnutsuzluk yarattı. Zira Bulgar yetkilileri, Makedonya’nın Yugoslavya sınırları içinde yaşayan insanların Bulgar olduğu iddiasında bulunarak, azınlık sorununun çözümü için talepte bulundular.

Yugoslavya temsilcileri, Balkanlar’ın bölgedeki milletlere ait olduğunu vurgulayarak, Balkanlı olmayan güçlerin bölgeden çekilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Kendisini Balkan devleti olarak görmeyen ancak Balkanlar üzerinde çıkarları bulunan Romanya, statükocu bir yaklaşım sergileyerek olumlu tutumlar geliştirmiştir. Konferansın önde gelen devletlerinden biri olan Yunanistan ise, Ege Denizi ve Balkanlar’da tehdit oluşturan İtalya’ya karşı Balkan birliğinin kurulması için önemli

⁴⁸ Mehmet Gönlübol ve Cem Sar, *Atatürk ve Türkiye’nin Dış Politikası 1919-1938* (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1997), 96.

⁴⁹ Sarıkoyuncuoğlu Değerli, “Atatürk Dönemi Türk-Yunan Siyasi İlişkileri”, 251.

çabalar sarf etmiş ve Bulgaristan ile ticari anlaşmalar gerçekleştirmiştir. Ayrıca, Türk devlet yetkilileri de Mustafa Kemal Paşa'nın "Yurtta sulh, cihanda culh" anlayışı doğrultusunda Balkan birliği için mücadele etmişlerdir. Bu çabalar, Balkanlar'daki siyasi dengeleri etkileme potansiyeline sahip olup, bölgedeki iş birliği ve dayanışma arayışlarını güçlendirmiştir.⁵⁰

Balkanlarda kurulan bu birliğin amacı, bu coğrafyadaki devletler için önemli bir adım teşkil etmektedir. Zira, yayılcı politikalar izleyen devletler, Birinci Dünya Savaşı'ndan yorgun çıkmış veya yakın zamanda bağımsızlık kazanmış devletler için büyük bir tehdit oluşturmıştır. Balkanlar'da olası bir savaşın, diğer Balkan devletlerine de olumsuz etkilerinin olacağı aşikardır. Savaşın ardından zayıflamış olan Balkan devletleri, realist bir paradigma anlayışı çerçevesinde birbirlerine karşı politika güdemezlerdi; zira bu devletler yeni kurulmuş olmalarının yanı sıra, savaşın getirdiği mali ve askeri yüklerin altına girmekte zorlanıyorlardı. Balkanlar coğrafyasındaki düzeni sağlamak amacıyla mücadele eden iki devlet, Türkiye ve Yunanistan, aralarındaki sorunları çözerek statükocu bir anlayış benimsemiş ve "soft" ilişkiler geliştirmiştir. Bu yaklaşım, bölgedeki istikrarı sağlama çabalarının bir parçası olarak öne çıkmaktadır.

İki devlet arasında olumlu bir şekilde ilerleyen ilişkilerin bozulması kaçınılmazdı. İkinci Dünya Savaşı sırasında ve Soğuk Savaş döneminde aynı safta yer alan, barışçıl politikalar izleyen Türkiye ve Yunanistan'ın ilişkilerini zedeleyen ve Batı Bloğu içinde anlaşmazlık yaratan temel mesele Kıbrıs sorunu olmuştur. Almanya'nın Yunanistan'ı işgali üzerine, Yunanistan iyi ilişkiler kurduğu komşusu Türkiye'den imzalanan anlaşmalar doğrultusunda yardım beklemiş, ancak Türkiye bu yardımı sağlamamıştır. Türkiye'nin bu tutumunun Yunanistan'ı işgal sırasında daha büyük bir tahribata uğrattığı, Alman işgali sonrası Girit'te kurulan Yunan hükümetine Türkiye'nin destek vermediği iddia edilmiştir. Ayrıca Türkiye'nin On İki Ada'nın temini konusunda Almanya ile pazarlık yaptığı ve sınırları içinde yaşayan Rum azınlıklara baskı politikası uyguladığı öne sürülmüştür. Ankara Hükûmeti ise bu iddiaları reddederek savaşa katılmama kararının doğru olduğunu, uluslararası hukuk kurallarını uyguladığını, savaşın kendisi üzerinde de baskı oluşturduğunu ve Lozan Antlaşması'na aykırı bir durumun söz konusu olmadığını savunmuştur.

Almanya'nın Yunanistan'ı işgali sonrasında, Yunanistan, iyi ilişkiler kurduğu komşusu Türkiye ile imzaladığı anlaşmalar çerçevesinde yardım beklemiş; ancak Türkiye bu yardımı sağlamamıştır. Yunanistan, Türkiye'nin bu tutumunun işgal sırasında daha fazla tahribata yol açtığını iddia etmiştir.⁵¹ Ayrıca, Alman işgali sonrası Girit'te kurulan Yunan hükümetine Türkiye'nin destek vermediği, On İki Ada'nın temini hususunda Almanya ile pazarlık yaptığı ve sınırları içerisinde bulunan Rum azınlıklara baskı

⁵⁰ Tefrik Rüştü Aras, "Konuyla İlgili Açıklaması", *Aydın Tarihi*, sy. 79-81 (Birinci Teşrin-Birinci Kanun 1930): 6761-6763.

⁵¹ Faruk Sönmezoglu, *Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikası 1945-1991* (İstanbul: DR Yayınevi, 2016), 154-155.

politikası uyguladığı öne sürülmüştür. Ankara Hükûmeti ise bu iddiaları reddetmiş, savaşa girmemenin doğru bir karar olduğunu, uluslararası hukuk kurallarını uyguladığını ve savaşın Türkiye üzerinde ciddi baskılara yol açtığını belirtmiştir. Bunun yanı sıra, Lozan Antlaşması’na aykırı bir durum bulunmadığını savunmuş ve ortada Türkiye’yi doğrudan ilgilendiren bir savaş durumunun olmadığını ifade etmiştir. Bu gelişmeler, Kıbrıs meselesi ile birlikte iki devlet arasındaki ilişkilerin bozulmasına önemli ölçüde katkıda bulunmuştur.⁵²

Birinci Dünya Savaşı’ndan çıkan ve ardından hem askeri hem de ekonomik zorluklarla karşı karşıya kalan komşu devletler, İkinci Dünya Savaşı’na giden süreçte gerilim ve çatışma ortamını sürdürebilecek güçte olmadıklarının farkındaydılar. Bu sebeple, ikili ilişkilerini yumuşatma yolunu seçmek zorunda kaldılar. 1930 yılına kadar geçen süreçte, Türkiye ve Yunanistan, karşılıklı olarak izledikleri yayılmacı politikaları terk ederek daha ılımlı ilişkiler kurma yoluna gitmişlerdir. Zaman zaman gerilimler yaşanmış olsa da 1930 yılı ve sonrasında imzalanan barış antlaşmaları ile daha somut adımlar atılmıştır.

Yunanistan’da Rum muhacirlerin teşkilatı, Atina’daki Kolombiya adlı tiyatro salonunda gerçekleştirilen bir mitingde, protesto yazıları dağıtarak, Etabli’ye (sosyal ve ekonomik statü) tabi olan Rum halkının haklarının ihlal edildiğini dile getirmiştir. Hükümeti vatan haini olarak suçlayan bu teşkilat, aynı zamanda Türk-Yunan konut ve emlaklarını mukayese ederek, Yunanistan’ın Türkiye’ye üç yüz milyon altın lira hediye edilmesini "çılgınlık" olarak nitelendirmiştir. Bu bağlamda, hem sosyo-ekonomik hakların korunması hem de uluslararası ilişkilerin dinamikleri üzerinde önemli tartışmalar başlatılmıştır.⁵³

Yunan cemiyeti, hükümetlerine karşı çeşitli tepkiler geliştirse de Yunan hükümeti bu tepkilere rağmen "soft" ilişkilerde ısrarcı olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras ile Yunan Büyükelçi Polihroniadis arasında, 10 Haziran 1930 tarihinde nüfus mübadelesi üzerine bir antlaşma imzalanmıştır. Bu antlaşma uyarınca, mübadeleye tabi tutulan halkların mal varlıkları, hangi ülke sınırları içinde bulunuyorsa o ülkeye ait olacak, bankalarda bulunan mal varlıklarını ise kendi ülkelerine götürebileceklerdir. Atina hükümeti, Ankara hükümetine kurdukları mübadele komisyonu için dört yüz yirmi beş bin sterlin ödeme taahhüdünde bulunmuş ve bu paranın yüz elli bin sterlini, İstanbul’da kalmayı tercih eden gayri mübadele Rumlara tazminat ücreti olarak ödenmiştir. Kalan miktardan yüz elli bin sterlin, Batı Trakya’da malları zarar gören Müslüman halka aktarılmıştır. Geriye kalan yüz yirmi beş bin sterlin ise üç taksit halinde Türk hükümetine ödenecek şekilde düzenlenmiştir.⁵⁴ 10 Haziran’da yapılan antlaşmaya göre, İstanbul’da doğup büyüyen Müslüman olan Rum vatandaşları, yerleşik

⁵² Sönmezoğlu, *Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikası 1945-1991*, 154-155.

⁵³ Nilüfer Uğurlu Şenel, "1930 Yılı Türk-Yunan Dostluk Çabaları", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, sy. 21 (2012): 135-136.

⁵⁴ Damla Demiröz, *Savaştan Barışa Giden Yol* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2017), 87-91.

vatandaş olarak kabul edilecektir.⁵⁵ Bu antlaşma çerçevesinde, İstanbul’daki Rumlar ile Batı Trakya’da kalan Müslümanların, doğduğu ve geldiği yere bakılmaksızın mübadele dışında tutulduğu kişiler “etabli” adıyla anılmıştır.⁵⁶

Bu antlaşma ile iki devlet arasındaki sorunların çözüldüğü ve gerilimli dönemin sona erdiği mesajı hem kamuoyuna hem de diğer devletlere verilmiştir. Türkiye ve Yunanistan arasındaki nüfus mübadelesi sorunu, Lozan Antlaşması’ndan kalan bir meseleydi. Lozan Antlaşması’ndan yedi yıl sonra çözüme kavuşan bu sorun, iki ülkenin hızla yakınlaşmasını sağlamış ve Venizelos, 27 Ekim-1 Kasım tarihleri arasında Ankara’yı ziyaret etmiştir. Bu ziyaret Ankara Hükümeti tarafından sıcak bir şekilde karşılanmış ve 30 Ekim 1930 tarihinde üç önemli antlaşma imzalanmıştır. Bu antlaşmalar şunlardır:

-Dostluk, tarafsızlık, uzlaşma ve hakemlik antlaşması

Bu antlaşmanın birinci maddesine göre, taraflardan her biri, diğerinin aleyhine olan hiçbir politik veya ekonomik oluşumun içine girmemeyi kabul etmiştir. İkinci madde ise taraflardan birinin, bir veya birden fazla devletin saldırısına uğraması durumunda, diğer tarafın tarafsız kalacağını öngörmektedir. Ayrıca, iki devlet arasında ortaya çıkabilecek anlaşmazlıkların çözümü için diplomatik yollar aranacak; uzlaşma sağlanamazsa sorun hakeme veya adli yollara başvurulacak çözülecektir. Bu antlaşma, iki ülke arasındaki dostane ilişkileri pekiştirmiş, tarafsızlık ilkesine dayalı bir iş birliği süreci başlatmış ve olası anlaşmazlıkların çözümünde uzlaşma ve hakemlik mekanizmalarını devreye sokmayı amaçlamıştır. Bu adım, iki ülkenin geçmişteki sorunları geride bırakarak barışçıl bir sürece girmesine katkıda bulunmuştur.

-Deniz kuvvetlerinin sınırlandırılmasına ilişkin protokol:

Gergin dönemler yaşayan Atina ve Ankara hükümetleri, güvenlik ikilemi kapsamında silahlanmaya devam etmiş ve bu durum, iki devletin ekonomik sıkıntılar yaşadığı bir dönemde ekonomilerine ek bir yük getirmiştir. Bu sorunu çözmek amacıyla imzalanan protokole göre, taraflardan biri envanterine savaş gemisi veya silah almayı planladığında, bu durumu diğer taraf devlete en az altı ay önceden bildirmekle yükümlüdür. Bu düzenleme, iki ülke arasındaki güvenin artırılmasına, olası bir silahlanma yarışı ve bunun sonucunda yaşanabilecek çatışmaların önlenmesine yönelik bir adım olarak değerlendirilmiştir.

-İkamet, ticaret ve seyrüsefer antlaşması:

Bu antlaşmaya göre, iki devletin vatandaşları, diğer ülke sınırlarına rahatlıkla girebilecek, orada yerleşerek mal ve mülk sahibi olabilecek ve ithalat ile ihracat yapma hakkına sahip olabilecektir. Antlaşma ile iki ülke arasındaki ticaret hacminin artırılması hedeflenmiş, bu amaç doğrultusunda Ege Denizi’nde serbest bir bölge belirlenmiştir. Bu serbest bölge sayesinde gemilerle ticaret yapılması mümkün hale gelmiş, böylece Ege

⁵⁵ Oran, *Türk Dış Politikası*, cilt 1, 346.

⁵⁶ Kayıran ve Metintaş, “Türk – Yunan İlişkileri”, 61.

Denizi’nin ticaret hacminin artırılmasıyla birlikte iki devletin 1929 yılında yaşadığı ekonomik sıkıntıların ortadan kaldırılması amaçlanmıştır.⁵⁷

1930 yılında Türkiye ve Yunanistan arasında yapılan anlaşmalar sonucunda diplomasi alanında iki ülke arasında yakınlaşma sağlanmıştır. Bu çerçevede, Hükümet Başkanı İnönü ve Dışişleri Bakanı Tefik Rüştü Aras, 5 Ekim 1931 tarihinde Atina’ya resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Türk hükümeti, bu ziyaretle Venizelos’un 1930 yılında Türkiye’ye yaptığı ziyaretin iadeyi ziyaretini gerçekleştirmiş olmuştur. Venizelos, 1932 yılında ülke kalkınmasında beklenen başarıyı gösterememesi nedeniyle başbakanlıktan ayrılmıştır. Ancak bu ayrılık, iki ülke arasındaki ilişkilere olumsuz bir etki yapmamış; aksine, Venizelos’un başbakanlıktan ayrılmasına rağmen iyi ilişkilerin devam etmesi, yapılan dostluk antlaşmalarının kişiler nezdinde değil, devlet nezdinde bir dayanıklılığa sahip olduğunu göstermektedir.

Olumlu yönde gelişen bu ilişkilerin daha ileri bir seviyeye taşınması amacıyla iki ülkenin başbakanları, 14 Eylül 1933 tarihinde Ankara’da samimi bir antlaşma belgesi imzalamıştır. Bu antlaşma, Bulgaristan’dan gelebilecek bir tehlikeye karşı 10 yıllık bir süre için imzalanmıştır. Antlaşma belgesine göre, taraflar, sınır güvenliklerini olası saldırılardan korumak amacıyla karşılıklı olarak güvence altına almış, uluslararası arenada kendi meseleleri ile ilgili konularda birbirlerine danışarak ortak çıkarlar doğrultusunda hareket etmeye mutabık kalmışlardır. İki ülke arasındaki iş birliğini sağlamlaştıran bu antlaşmaların yanı sıra, ekonomik ve ticaret konularında da 22 Aralık 1933 ve 10 Kasım 1934 tarihlerinde iki takas antlaşması imzalanmıştır. Bu gelişmeler ışığında, 1934 yılının Mayıs ayında İstanbul’da Türk-Yunan ticaret bürosu kurulmuştur. Venizelos, aynı yıl içerisinde Mustafa Kemal Atatürk’ü Nobel Barış Ödülü’ne aday göstermiştir. Bu gelişme, Türk-Yunan dostluğunun ulaştığı seviyeyi göstermektedir. İki devletin yakınlaşması ve ılımlı ilişkileri, bölgesel düzeyde zirve noktasını 1934 yılında imzalanan Balkan Antantı ile oluşturmuştur.⁵⁸

4.1.2. Türk-Yunan İlişkileri Doğrultusunda Montrö Sözleşmesi

Tarih boyunca ticaret ve taşımacılık karayolları ve denizyolları aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte, havayolları da taşımacılıkta önemli bir yer edinmiştir. Ancak denizyolları, taşımacılığın daha ekonomik bir şekilde gerçekleştirilmesine olanak sağlamıştır. Bu nedenle denizyollarının önemi, tarih boyunca liman şehirlerinin ve boğazların stratejik ve ekonomik açıdan değer kazanmasında etkili olmuştur. İstanbul ve Çanakkale Boğazları hem ticaret hem de stratejik açıdan önemli boğazların başında gelmektedir. Osmanlı Devleti, boğazlara hâkim olduğu dönemde

⁵⁷Oran, *Türk Dış Politikası*, cilt 1, 346-349.

⁵⁸ Oran, *Türk Dış Politikası*, cilt 1, 349-350.

İngiltere, Fransa ve Hollanda’ya bazı imtiyazlar tanıyarak bu devletlerin boğazlarda serbestçe ticaret yapmasına müsaade etmiştir.⁵⁹

Osmanlı Devleti’nin boğazlardaki hâkimiyeti, 1774 yılında imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması’na kadar sürmüştür. İlerleyen dönemlerde uluslararası ortamda imzalanan 1841 Londra Boğazlar Sözleşmesi, 1856 Paris Antlaşması, 1871 Londra Boğazlar Sözleşmesi, 1878 Berlin Antlaşması, 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesi ve 1920’de imzalanan Sevr Antlaşması ile Osmanlı Devleti, boğazlardaki hâkimiyetini büyük ölçüde kaybetmiştir. Osmanlı Devleti’nde yaşanan rejim değişikliği sonrasında kurulan Türkiye Cumhuriyeti tarafından, 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Barış Antlaşması’na ek protokol ile boğazların durumu yeniden değerlendirilmiş ve başkanlığını bir Türk yetkilisinin yapacağı bir komisyon tarafından boğazların kontrol edilmesi kararlaştırılmıştır. Lozan Antlaşması’na ek olarak imzalanan bu protokol ile Türkiye Cumhuriyeti’nin boğazlardaki hâkimiyeti, uluslararası komisyon tarafından resmen kısıtlanmıştır.⁶⁰ Boğazlarda kontrolün uluslararası bir komisyon tarafından yürütülmesi, Türkiye açısından ciddi bir endişe kaynağı olmuştur. Özellikle Sovyetler Birliği tehdidi karşısında Türkiye’nin boğazlar üzerinde tam egemenlik kuramaması ve bu bölgedeki haklarının uluslararası bir antlaşma ile güvence altına alınamaması, ülkeyi denizler açısından savunmasız bir konuma getirmektedir. Boğazların emperyalist devletlerin kontrolüne geçmesi ya da bu devletlerin boğazların yönetiminde söz sahibi olması, yalnızca Türkiye’nin güvenliğini değil, aynı zamanda mevcut uluslararası güvenlik dengesini de tehdit etmektedir. Bu nedenle, boğazların kontrolünün Türkiye tarafından sağlanması hem Türkiye’nin ulusal güvenliği hem de uluslararası barış açısından büyük önem taşımaktadır.

1923 yılında Lozan görüşmelerinde Boğazlar silahsızlandırılmış ve boğazların denetimi uluslararası bir komisyon tarafından sağlanmasına karar verilmiştir. Boğazların komisyona bırakılması, silahsızlandırması ve güvenliğinin Milletler Cemiyeti tarafından sağlanması Türkiye’nin razı olmadığı bir karardır. Türkiye Cumhuriyeti revizyonist ülkelerin yöntemiyle değil de diplomatik yollarla bu meseleyi çözmeyi planlıyordu. Türk yetkililer 1933 silahsızlandırma görüşmelerinde ve Balkan Antantı’nın imzalandığı konferanslarda boğazlar konusunu gündeme getirmiştir.

Balkan Antantı’nın imzalanmasının ardından 22 Haziran 1936 tarihinde Montrö’de yapılan konferansta boğazlar meselesi gündeme gelmiştir. Balkan Devletleri temsilcileri Türkiye’nin bu meseleyi görüşme ve uzlaşma yolu ile çözmesinden dolayı methiyeler ile durumu değerlendirmişlerdir. Yunanistan Lozan da geçici olarak çözülen boğazlar meselesinde Türkiye’den yana tutum sergilemiş, boğazlar meselesinde Türkiye’nin lehine hareket etmiştir. Türkiye’nin bu sorunu çözmek için görüşmek

⁵⁹ Hüseyin Tosun, *Montrö Boğazlar Sözleşmesi: Boğazlar Sorununda Son Aşama*, Atatürk Yolu Dergisi 4, sy. 13 (Mart 1994), 87,

⁶⁰ H. Zorlu Uğur, “Türk Boğazlarının Önemi ve Montrö Sözleşmesi ile Sağlanan Denge Rejimi,” *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi* 1, no. 2 (2016): 39-40.

istediği yerde SSCB’nin boğazlarda ki talepleri iki devlet ilişkisine zarar vermiştir. SSCB’nin bu tutumundan rahatsız olan Türkiye güvenlik kapsamında arayışa girmiştir.⁶¹ Boğazlar meselesinin taraf devletlerinin katılımlarıyla İsviçre’nin Montrö şehrinde 22 Haziran 1936 tarihinde başlayan görüşme Bir aylık bir çalışma ile sonuçlandırmıştır. Boğazlar sözleşmesi Türkiye, Yugoslavya, Japonya, Bulgaristan, İngiltere, Sovyetler, Fransa, Romanya ve Yunanistan devletleri tarafından imzalanmıştır. Antlaşmanın şartları konusunda Türkiye ve Sovyetler arasında ihtilaf olmuştur. Rusya Boğazlara sahili olmayan devletlerin Savaş gemilerine boğazların kapalı olması görüşünü belirtirken Türkiye ise 25.000 bin tonajlı savaş gemilerinin ön müsaade ile boğazlardan geçebileceği görüşünü savunmuştur. Bu ihtilafın ardından Boğazlar komisyonu ve silahsızlandırma hükmü ortadan kaldırılmış, Boğazların denetimi tamamen Türkiye’ye bırakılmış, ticaret gemilerinin geçişi serbest, savaş gemileri ise Karadeniz devletleri için serbest bırakılmıştır. Savaş durumunda ise Türkiye savaşta yer alıyorsa boğazlardan geçecek savaş gemileri Türkiye’nin kararına göre hareket edecektir.⁶² Sovyetlerin Boğazlara sahil olmayan devletlerin savaş gemilerinin boğazlardan geçmemesi konusundaki ısrarı Karadeniz’de kendi güvenliğini tehdit edecek unsurların olmamasını istemesidir.

4.1.3. 1960 Yılına Kadar Kıbrıs Sorunu

Türk-Yunan ilişkilerinde çözilemeyen sorunlar arasında adalar meselesi ön plana çıksa da tarihi daha eskiye dayanan Kıbrıs meselesi Türk-Yunan ilişkilerinin gerginleşmesine, iyi ilişkilerin bozulmasına sebep olmuştur.⁶³ İsmi Kına Çiçeği isimli bir bitkiden aldığı aktarılan Kıbrıs adası Akdeniz’in üç büyük adalarının üçüncüsüdür. Doğu Akdeniz bölgesine ve bu bölgedeki ticaret yollarına hâkim konumda olmasından dolayı önemli bir bölgedir. Levant bölgesinde çıkarılan petrolün taşındığı güzergaha, Ortadoğu’dan Afrika’ya uzanan yollara, Pasifik-Hint okyanusuna hâkim bir bölge olması bölgenin stratejik önemini arttırmaktadır.⁶⁴

Kıbrıs adası coğrafi konumu itibarıyla komşu devletler tarafından kontrol altına alınmak istenen bir adadır. Kıbrıs adası coğrafi konumu itibarıyla dünya politikasına yön veren ve Akdeniz üzerindeki hakimiyet için önemli olan bir bölgedir.⁶⁵ Kıbrıs, Türkiye Cumhuriyeti’nin güneyinde yer alan ve hem kültürel hem de jeopolitik olarak Türkiye Cumhuriyeti’ne en yakın kara parçasıdır. Kıbrıs, Osmanlı İmparatorluğu döneminde 1571

⁶¹ Ahmet Can Hacıoğlu, Osman Nuri Fettahoğlu’nun Trakya Gazetesine Göre 1952 Yılında Türk-Yunan İlişkileri”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi Sayı: 66, Bahar 2020, 186.

⁶² Adem Çaylak vd, Türkiye’nin Politik Tarihi, (Ankara: Savaş Yayınevi, 2009), 251.

⁶³ Hüner Tuncer, Atatürk Döneminde Türk Dış Politikası, sia kitap, 101-102.

⁶⁴ Vatansever, Müge. “Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi”. Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 12, Temmuz (Temmuz 2010): 1488.

⁶⁵ Müge Vatansever, “Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 12 (Temmuz 2010): 1488.

yılında fethedilmiştir. Tarihte "93 Harbi" olarak bilinen 1878-1879 yılları arasındaki Osmanlı-Rus Savaşları sırasında, İngiltere Kıbrıs Adası’nın mülkiyetinin Osmanlı’da kalması şartıyla adayı kiralamıştır. Ancak Birinci Dünya Savaşı’nın başlangıcında, İngiltere adayı işgal etmiştir. 1923 yılında imzalanan Lozan Antlaşması’nda ise Kıbrıs’ın İngiltere’nin gözetiminde olduğu, Türk hükümeti tarafından kabul edilmiştir.⁶⁶ Lozan Antlaşması’nda İngiltere, Kıbrıs’ta yaşayan Türk vatandaşlarına İngiliz veya Türk vatandaşlığını seçme imkânı sunmuştur. Türk vatandaşlığını kabul edenler, Türkiye’ye dönmüşlerdir.

Rum halkı, İstanbul’un 1453’te fethedilmesinden sonra Megali İdea için mücadele etmiştir. Megali İdea, Rumların yurdunun yalnızca Yunanistan topraklarıyla sınırlı olmadığını, İstanbul’u da içine alarak daha geniş sınırları hedeflediğini ifade eden bir kavramdır. Yunanistan ile Türkler arasında dostluk antlaşmaları imzalanan dönemlerde, Kıbrıs Rumları da Yunanistan ile birleşme arzusunu sürdürmüştür. Enosis kampanyasıyla Kıbrıslı Rumlar, Kıbrıs’ta kendi hakimiyetlerini kurmak için mücadele etmiş ve Yunanistan sorununu 1954 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’na taşımıştır. 1954 yılına gelindiğinde, Yunanistan self-determinasyon (kendi kaderini tayin) hedefiyle Birleşmiş Milletlere başvuruda bulunmuş, ancak arzuladığı sonuca ulaşamamıştır. Yunanistan’dan Kıbrıs’a gelen komutan Grivas, 1955 yılında EOKA adıyla bilinen terör örgütünü kurmuştur. Bu örgütün faaliyetleri sonucunda Kıbrıs Türkleri yerlerini terk etmek zorunda kalmıştır. EOKA terör örgütünün kurulmasından yaklaşık bir yıl sonra, İngiltere Kıbrıs’ta yaşayan Türklerin de self-determinasyon hakkına sahip olduğunu belirterek, bu doğrultuda bir taksim planı yapılacağını ifade etmiştir. Self-determinasyon kapsamında Birleşmiş Milletlerin verdiği karar, Yunanistan’ın lehine olmamakla birlikte, Kıbrıslı Türkler Enosis planına karşı direnç göstermiş ve Türkiye’nin desteğini alarak Yunanistan ve Türkiye, Kıbrıs meselesi üzerine müzakerelere başlamıştır. 11 Şubat 1959 tarihinde Türkiye ve Yunanistan, Zürih kentinde anlaşmaya varmış, garantör devlet olan İngiltere’nin yanı sıra Kıbrıs’taki Türk ve Rum liderlerinin onayını da almışlardır. Zürih ve Londra Antlaşmaları ile her iki toplumun da uygun bir ortamda yaşaması hedeflenmiş ve sorunların çözümünde Türkiye, İngiltere ve Yunanistan garantör olarak belirlenmiştir. 1960 yılında adada bulunan iki milletin temsilcilerinin de yer alacağı ortak bir hükümet kurulmuştur. Yapılan antlaşmalara göre adadaki her iki millete eşitlik tanınmıştır. Ancak, 1960 yılına gelindiğinde Kıbrıs Rumları yeniden Enosis planını gerçekleştirmek için harekete geçmiş, Türk yöneticileri ortak yönetimi lağvederek Kıbrıs’ı Yunanistan’a bağlama niyetinde bulunmuşlardır.⁶⁷

Yaşanan bu gelişmeler, Rumlar ile Türkler arasındaki çatışmanın 1923 veya 1878 yılına dayandırılmasının doğru bir yaklaşım olmadığını göstermektedir. Türkiye ve

⁶⁶ Mustafa Kılınç, “Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi (1950–1983),” *Turkish Studies* 13/16 (2018): 176-177.

⁶⁷ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi: BM Müzakerelerinin Başlangıcı,” (erişim 9 Mayıs 2025), <https://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi.tr.mfa>.

Yunanistan zaman zaman iyi ilişkiler kursa da, bu iki komşu devlet çıkarlarını göz ardı edemeyecektir. Türkiye ve Yunanistan arasındaki meselelere yaklaşırken, bölgede Amerika'nın planlarını ve amaçlarını anlamak ve bunları gözler önüne sermek önemlidir. Türk-Yunan ilişkilerinin tarihi sürecini incelerken, meselelere uluslararası ilişkiler uzmanı perspektifiyle bakmak ve değerlendirmek gerekmektedir. Zira, yıllarca savaştığımız ve çekişme halinde bulunduğumuz komşumuzla ilişkilerimizi iyi anlayabilmeli ve doğru bir şekilde analiz etmeliyiz.

4.2. Türkiye Bulgaristan İlişkileri

Türkiye'nin kuzeybatısında yer alan Bulgaristan, güneyde Yunanistan, batıda Kosova ve Sırbistan, kuzeyde ise Romanya ile komşudur. Doğuda Türkiye ile sınır komşusu olan Bulgaristan, Karadeniz'e olan sınıрыyla da bir Karadeniz ülkesi olarak tanımlanmaktadır. Bulgar devleti ilk kez Hazar Denizi'nin kuzeyinde, Bolgar kenti merkezli olarak kurulmuştur. Hazar devletinin yıkılma döneminde, Türk asıllı boylar Bolgar ve çevresinde toplanarak tarihteki ilk Bulgar devletini oluşturmuşlardır. Bolgar, iki kıta (Asya ve Avrupa) arasında transit ticaretine ve pazar alanı olma özelliği nedeniyle hızla gelişim gösteren bir bölge olmuştur.⁶⁸

Bulgarların menşei incelendiğinde, Türk ırkından geldikleri tespit edilmektedir. Göçebe yaşam tarzına sahip Türk boylarının II. yüzyılda Orta Asya'dan Balkanlar'a ve oradan Avrupa'ya göç ederken, Balkanları yurt tutan Türk boyları arasında oldukları görülmektedir. Osmanlı hakimiyetinden önceki dönemde Türk milletinin Bulgaristan'da hakimiyet kurduğunu gözlemlemek mümkündür. Osmanlı döneminde ise Osmanlı Devleti'nin Bulgaristan ile olan münasebetleri I. Murat döneminde başlamış; Çirmen, Yanbolu, Zağra ve çevresinin fethedilmesiyle Osmanlı Devleti bu coğrafyada varlık göstermiştir. Ayrıca, göçmen Türklerin bölgeye yerleştirilmesi amacıyla uygulanan iskân politikası ile bölge kalıcı hale getirilmiş ve Tekirdağ merkezli Çirmen sancağı kurulmuştur. 5 Ekim 1908'de Bulgaristan, Kral Ferdinand önderliğinde bağımsızlığını ilan ederek, Balkanlarda Osmanlı Devleti aleyhine hareket etmiş ve Balkan Birliği'nin kurulması için mücadele etmiştir. 8 Ekim 1912 tarihinde Romanya, Sırbistan ve Yunanistan'ın da katıldığı I. Balkan Savaşı'na Bulgaristan da dâhil olmuştur. I. Balkan Savaşı'nda Bulgaristan, büyük kazanımlar elde ederek sınırlarını Çatalca'ya kadar genişletmiş ve Trakya'ya hâkim olmuştur. 30 Mayıs 1913'te imzalanan Londra Antlaşması, Bulgaristan ve diğer Balkan devletlerinin lehine, Osmanlı Devleti aleyhine kararlar içermektedir. Ancak, Londra Antlaşması'nda ortak paydada buluşamayan Balkan devletleri arasında II. Balkan Savaşı kaçınılmaz hale gelmiştir. II. Balkan Savaşı'nda Sırbistan, Romanya, Yunanistan ve Karadağ, Londra Antlaşması'nı hükümsüz kılarak Bulgaristan'a karşı savaş açmış ve galip gelmiştir. Osmanlı Devleti ise

⁶⁸ Anıl Çeçen, *Türkiye ve Balkanlar* (Ankara: Astana Yayınları, 2016), 253.

I. Balkan Savaşı’nda kaybettiği Edirne’yi 20 Temmuz 1913 tarihinde geri almıştır. Bu hezimet karşısında Bulgaristan barış istemek zorunda kalmış ve 10 Ağustos 1913 tarihinde imzaladığı Bükreş Antlaşması ile Makedonya’dan vazgeçmiş, Güney Dobruca’yı ise Romanya’ya bırakmıştır.

Bulgaristan, Osmanlı Devleti’nin iâşesini sağlayan ve tahıl deposu niteliğinde olan, tarım yönünden zengin topraklara sahip bir ülke olup, jeopolitik konumu dolayısıyla Balkanlar’da önemli bir yere sahiptir. Zengin tarım arazileri ile Osmanlı Devleti’nin gıda ihtiyacını karşılayan Bulgaristan, Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sonrasında Berlin Antlaşması ile bağımsızlığını kazanmış; bu durum Osmanlı Devleti’ni gıda tedarik sorunuyla baş başa bırakmıştır. Dünya savaşlarına katılan Bulgaristan, Türkiye Cumhuriyeti ile siyasi ilişkilerini geliştirmiştir.⁶⁹

Türkiye ve Bulgaristan arasında dostluk münasebetlerinin yeniden tesis edilmesi amacıyla 1924 yılında iki devlet arasındaki sorunlar üzerine müzakereler yapılmıştır. Bulgaristan’ın Türkiye elçisi M. Radew, Ankara’da çeşitli ziyaretlerde bulunmuş; ancak görüşmeler sırasında sorunlar ortaya çıkmıştır. Müzakerelerde sürekli sorunların yaşanması, her iki tarafı da rahatsız etmiş ve bazı çözülemeyen sorunlar nedeniyle Türkiye, bu sorunlar çözülmedikçe müzakerelere devam edilmeyeceğini belirtmiştir. Müzakerelerin devam edebilmesi için sorunların çözümü amacıyla Washington’da bulunan Bulgaristan olağanüstü yetkilisi ve orta sınıf elçisi S. Radeff, Ankara ile görüşmeler gerçekleştirmiştir. Bu görüşmeler neticesinde 18 Ekim 1925 tarihinde dostluk antlaşması imzalanmıştır. Ancak, antlaşma imzalanmış olmasına rağmen 1925 yılı sonuna kadar onaylanmamıştır.⁷⁰

Türk ve Bulgar hükümetleri, barış ve dostane ilişkiler kurmak amacıyla gerekli adımları atmış, karşılaşılan bazı sorunlara rağmen antlaşmalar imzalamayı başarmışlardır. Türkiye ile Bulgaristan arasında 1925 yılı Ekim ayında imzalanan antlaşmadan sonra, 1929 yılında Tarafsızlık, Uzlaştırma, Yargısal Çözüm ve Hakemlik antlaşması imzalanmıştır. 1929-1930 yılları, Türk-Bulgar ilişkilerinin gelişim gösterdiği bir dönem olmuş ve iki devlet arasında karşılıklı ziyaretler gerçekleştirilmiştir. Bulgaristan Başbakanı Nikola Muşanov, 1931 yılında Ankara’ya bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu ziyarette, Başbakan Muşanov’u İsmet İnönü, Meclis Başkanı Kazım Karabekir ve Hariciye Bakanı Tevfik Rüştü Aras karşılamıştır.⁷¹ Muşanov’un Türkiye adına yaptığı samimi konuşmalar, Türk Hükümeti tarafından dikkate alınmış ve karşılıksız kalmamıştır. Bu doğrultuda, Başbakan İsmet İnönü ve Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, 20 Eylül 1933 tarihinde Sofya’ya bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu ziyaret ve

⁶⁹Nazif Kuyucuklu, “Bulgaristan,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 6 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992), 399.

⁷⁰Ahmet Özgiray, *Türk-Bulgar İlişkileri* (İstanbul: Cem Yayınevi, 1984), 56.

⁷¹Veysi Akın, “Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Arasında Siyasi İlişkilerin Kurulmasında 1925 Dostluk Antlaşması’nın Yeri ve Önemi”, *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi* 1, no. 1 (2012): 49-50
İsmail Soysal, *Türkiye’nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945)*, C. I (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1983), 374.

yakınlaşmalar neticesinde, 1929 yılında imzalanan Hakemlik Antlaşması’nın şartları, 1934 yılında ek protokolle 5 yıl uzatılmıştır.⁷²

İki devlet arasındaki yakınlaşmalar, yalnızca Türkiye ve Bulgaristan ile sınırlı kalmamış, Balkan Antantı ülkelerine de yansımıştır. Balkan devletleri arasında gerçekleştirilen konferanslarda, dönemin Yunanistan Başbakanı Papanastasiu, Balkanlarda kalıcı barışın tesis edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Yunanistan’ın bu yaklaşımı, Türkiye’nin "Yurtta sulh, cihanda sulh" temennisi ile birlikte iki devletin yakınlaşmasına zemin hazırlamış ve 9 Şubat 1934 tarihinde Balkan Antantı’nın imzalanmasına vesile olmuştur. Revizyonist bir anlayışa sahip olan Bulgaristan, bu tutumundan vazgeçmeyerek Balkan Antantına dâhil olmamıştır.

Bu gelişmelerin yaşandığı dönemde Bulgaristan’da hükümet değişikliği olmuş ve yeni hükümetin Türk azınlıklar üzerindeki tutumlarında bir değişim gözlemlenmiştir. Türk azınlıklara yönelik baskının⁷³ arttığı bir dönemde, iki ülkenin temsilcilerinin açıklamaları, kamuoyunda oluşan gerginlikleri azaltarak ilişkilerin yumuşamasına katkı sağlamıştır. 20 Nisan 1937 tarihinde İsmet İnönü ve Tefik Rüşti Aras, Sofya’ya bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu ziyaret, iki ülke arasındaki ilişkilerin korunması ve geliştirilmesi açısından önemli bir adım olmuştur. Bu yakınlaşmaların kazanımı olarak, Balkan Antantı üyesi devletlerle Bulgaristan arasında 31 Temmuz 1938’de imzalanan Selanik Antlaşması, tarafların birbirlerinin toprak bütünlüğünü kabul ettiklerini beyan etmiştir.⁷⁴

Atatürk’ün 1938 yılında vefatının ardından Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı görevine İsmet İnönü getirilmiştir. İnönü dönemi, Türkiye-Bulgaristan ilişkilerinde diplomatik temasların sürdüğü bir süreç olmuştur. Bu bağlamda, 1939 yılında Bulgaristan Başbakanı Köseivanof’un Ankara’ya gerçekleştirdiği ziyaret, ikili ilişkilerin gelişmesine zemin hazırlamıştır. Söz konusu ziyaretin devamında, 1940 yılında Türkiye Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu ile Dışişleri Umumi Kâtibi Numan Menemencioğlu’nun Sofya’ya gitmesi, iki ülke arasındaki siyasi ortamın yumuşamasına katkı sağlamıştır. İkinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye ile Bulgaristan doğrudan bir çatışmaya girmemiştir. Ancak bu dönemde meydana gelen bazı sınırlı nitelikteki askeri ve siyasi hadiseler, tarafların sergilediği sağduyulu tutum sayesinde krize dönüşmemiştir. Bu olaylardan ilki, 1940 yılında iki Türk askerinin sürek avı sırasında Bulgaristan sınırını ihlal ederek tutuklanmasıdır. Yapılan diplomatik girişimler neticesinde, söz konusu

⁷²Gönlübol ve Sar, *Atatürk ve Türkiye’nin Dış Politikası 1919-1938*, 112-116.; Sofya’da yapılan ek protokol görüşmelerine Türkiye adına Başbakan İsmet Paşa (İnönü) ile Tefik Rüşti Bey (Aras) ile Bulgaristan adına Başbakan ve Dışişleri Bakanı Nikola Mouchanof katılmıştır. Görüşme sonunda 6 Mart 1929 tarihinde imzalanan Bitaraflık, Uzlaşma, Adli Tevsiye ve Hakem Antlaşmalarının uzatılması konusunda antlaşmaya varılmıştır.

⁷³Barış Ertem, "Atatürk’ün Balkan Politikası ve Atatürk Döneminde Türkiye-Balkan Devletleri İlişkileri", *Akademik Bakış Dergisi* 21 (2010): 18-20.

⁷⁴ Esra Sarıkoyuncu Değerli, "İkinci Dünya Savaşı’nın Türkiye-Bulgaristan İlişkilerine Etkisi", *History Studies* 14, no. 2 (2021):428

askerler serbest bırakılmıştır. İkinci olay ise, 6 Mart 1940 tarihinde bir Bulgar uçağının Türkiye hava sahasında tespit edilmesi ve Türk birlikleri tarafından inişe zorlanmasıdır. Uçakta bulunan iki subayın Bulgar yetkililere teslim edilmesi, Bulgar kamuoyu tarafından Türkiye’nin dostane yaklaşımı olarak değerlendirilmiş ve basında olumlu yansımalar bulmuştur. Üçüncü önemli gelişme, yine 1940 yılında Türkiye-Bulgaristan sınırına yakın bir konumda yer alan Büyük Aziziye Tepesi’nin yasak bölge ilan edilmesi ve bu doğrultuda çatışmaların önlenmesine yönelik bir antlaşmanın yürürlüğe girmesi olmuştur. Dördüncü gelişme ise, 17 Şubat 1941 tarihinde Ankara’da Türkiye Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu ile Bulgaristan’ın Ankara Büyükelçisi Kirof arasında imzalanan, saldırmazlık ilkesini ve ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesini esas alan dört maddelik bir protokoldür. Bu protokolün imzalanmasının ardından Saraçoğlu, Balkanlar’da çıkabilecek yeni karışıklıkların bu anlaşma sayesinde önlenebileceğini ifade etmiştir. Bulgar tarafını temsilen konuşan Popof ise, protokolün Türkiye ile Bulgaristan arasındaki dostane ilişkileri pekiştirdiğini ve her iki ülkenin barışçıl niyetlerini yansıttığını vurgulamıştır. Her ne kadar Bulgaristan kısa bir süre sonra Mihver Devletleri safında savaşa katılmış olsa da, 1942-1944 yılları arasında iki ülke arasındaki siyasi ilişkiler, imzalanan dostluk beyannamesi çerçevesinde barışçıl bir şekilde devam etmiştir. Ancak 1944 yılı sonlarında Bulgaristan’ın eski Başbakanı Filof’un Türkiye’nin Sofya Büyükelçiliğine sığınması, ilişkilerde kısa süreli bir gerginliğe yol açmıştır. Bulgar hükümetinin baskısı sonucu Filof, üç gün içinde elçilikten çıkarılmış ve bu yolla kriz diplomatik bir biçimde sonlandırılmıştır. Söz konusu gelişmenin ardından, Türkiye’nin Almanya’ya savaş ilan etmesiyle birlikte 1945 yılının mayıs ayında Türkiye ile Bulgaristan arasındaki diplomatik ve iletişim kanalları tamamen kesilmiştir. Bu dönemde Türkiye’den Bulgaristan’a gönderilen yayınlar sınırdan geri çevrilmiş, telefon görüşmeleri durdurulmuş ve iki ülke arasındaki siyasi gerilim Bulgaristan’da yaşayan Türk azınlığın yaşam koşullarını olumsuz yönde etkilemiştir. Bu durum, Bulgaristan’daki Türk nüfusun Türkiye’ye göç etmesini hızlandıran unsurlardan biri olmuştur.⁷⁵

Türkiye-Bulgaristan ilişkilerinin gelişimini, İkinci Dünya Savaşı ve sonrasını ayrı bir parantez içinde incelemek gerekmektedir. Bulgaristan’ın İtalya ile olan yakın ilişkileri, Almanya’nın Balkanlar’da hakimiyet kurma isteği ve Yunanistan’ın İkinci Dünya Savaşı sırasında Almanya tarafından işgal edilmesi, bu ülkenin sınırlarının Mihver Devletleri’nin üssü konumuna gelmesine yol açmış; bu durum Balkan devletleri için önemli bir sorun teşkil etmiştir. Bulgaristan’ın işgali sonrası, ülkede yaşayan Türk vatandaşların durumu ve göçleri, Türkiye-Bulgaristan ilişkileri açısından büyük önem arz etmiştir⁷⁶ 1934 yılında Bulgaristan’da komünist iktidarın kurulmasından sonra, yıllık ortalama 20 bin kişi Türkiye’ye göç etmiştir. Ancak, İkinci Dünya Savaşı sırasında ve

⁷⁵ Esra Sarıkoyuncu Değerli ve Hasan Karakuzu, "II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye ile Bulgaristan Arasındaki Sosyal ve Ekonomik İlişkiler", *Belgi Dergisi* 23 (2022): 201-202.

⁷⁶ Muhsin Ertürk Budak, "Demokrat Parti Dönemi Türkiye-Bulgaristan İlişkileri (1950-1960)", *Anasay* 21 (2022): 189.

sonrasında Türkiye’ye göç eden vatandaşların sayısında azalma görülmüştür. Bunun sebebi, Bulgar hükümetinin yurt dışına çıkış yasağı koyması olarak gösterilmektedir. Oral Sander, Bulgaristan’ın bu kararı almasında iş gücünün karşılanmak istenmesini öne sürmüştür. Türkiye, Bulgaristan’ın Türk vatandaşlarının göç etmesine izin vermemesini sert bir şekilde eleştirmiştir.⁷⁷

1949 yılına gelindiğinde, iki devlet sınırında yapılan casusluk çalışmaları, ilişkilerin gerilmesine neden olmuştur. Kore Savaşı’nın yaşandığı dönemde Türkiye’nin Güney Kore’ye asker göndermesi ve Türkiye ile Yunanistan’ın NATO’ya dâhil olmak istemesi, Balkanlarda Sovyet yanlısı devletleri tedirgin etmiştir. Bulgaristan, Türkiye’nin politikalarına karşılık olarak sınırında bulunan 250 bin Türk vatandaşını Türkiye’ye göçe zorlayarak Türkiye’yi zor durumda bırakmayı hedeflemiştir.⁷⁸

1940-1941 yıllarında Almanya’nın Bulgaristan üzerinden Balkanlarda kurduğu hakimiyet, Türkiye, Sovyetler Birliği ve İngiltere’yi rahatsız etmiştir. Sovyetlerin Almanlarla olan ilişkilerinin bozulması, Ortadoğu’daki petrolün önemi ve Almanya’nın bölgede planları, İngiltere’yi tedirgin etmiş; hatta Churchill, Türkiye’nin savaşa katılması için İsmet İnönü’ye mektup yazmıştır. İsmet İnönü’nün İkinci Dünya Savaşı’ndaki politikası, savaştan uzak durmak üzerine odaklanmış olup, bu tutumunu Churchill’in teklifine karşı sürdürerek savaşa yanaşmamıştır. İngiltere, bu durum karşısında Balkanlarda bir ittifak ve savunma paktı kurulmasını istemiştir. Ancak, bu teklifi Almanya tehdidi nedeniyle Yugoslavya kabul etmemiştir. Türkiye ise bu paktın kurulmasına olumlu bakmakta ve Sovyetlerin de katılmasını savunarak, bu birlikteliğin Amerikan Birleşik Devletleri tarafından desteklenmesini önermektedir. Türk devlet yetkilileri, İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında oluşacak dünya düzeninde doğru önlemler almanın yolunu aramıştır. Türkiye, bölgede hakimiyetini kullanarak Sovyet tehdidini ortadan kaldırmayı ve bu süreçte Amerika Birleşik Devletleri’ni destekçi olarak göstererek ABD’nin desteğini kazanmayı hedeflemiştir.⁷⁹

4.2.1. 1950-1951 Göçü

Bulgaristan hükümeti, 1950 yılının başlarından itibaren Türk vatandaşlarının (azınlık) ülkeyi terk etmesine müsaade etmiştir. Türkiye’ye dönen Türkler, zorlu şartlar altında yıpranarak ülkeye ulaşmıştır. Bulgaristan, 10 Ağustos 1950 tarihinde Türkiye’ye gönderdiği nota ile 54.000 kişiye vize talep etmesinin ardından, toplamda 250.000 Türkün Bulgaristan’dan çıkış yapabilmesi için Türkiye’nin bu kişilere vize vermesi gerektiğini

⁷⁷ Oral Sander, *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965)*, 1. baskı (Ankara: Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1969), 15-16.

⁷⁸ Budak, *Demokrat Parti Dönemi Türkiye-Bulgaristan İlişkileri (1950-1960)*, 191.

⁷⁹ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 311-312.

bildirmiştir. Bulgaristan tarafından iletilen notada bahsi geçen göç meselesi, iki devlet arasında göç konusunda sorunlar doğurmuştur.⁸⁰

Bulgaristan’ın bu notasına karşılık olarak, Türkiye’de yeni kurulan Menderes Hükümeti de bir nota hazırlamıştır. Türkiye’nin hazırladığı nota:

1. *“Bulgaristan Hükümeti’nin devletlerarası nezaket kurallarına aykırı bir ifade şekli kullanması esefle kınanmaktadır.*

2. *Bulgaristan’daki Türk azınlığının durumu, hakları, yaşamı bugün düşündürücü ve endişe verici bir duruma gelmiştir. 250.000 kişinin göçmek istemesi Bulgaristan’daki hayat şartlarının çok vahim bir durumda olduğunun bir göstergesidir.*

3. *Geçmiş zamanlarda insan haklarına gösterdiği riayetsizlik yüzünden büyük devletlerden protestolar alan Bulgaristan, hatalı muamelelerine devam etmektedir.*

4. *1925 Türk-Bulgar Antlaşması’nın 2. Maddesi; Türkiye’den Bulgaristan’a, Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç edecek kişilerin mal ve mülklerini diledikleri gibi tasfiye bedellerini memleket dışına çıkarmaya engel olmamak şeklinde tezahür etmektedir.*

5. *Gelecek göçmenlerin arasında içtimai ve siyasi kanaatleri bakımından memleket için huzuru bozacak nitelikte olanlar bulunduğu takdirde, toprağına göçülecek memleketin bu gibilere giriş vizesi vermemesi doğaldır.*

6. *Türk konsolosluk memurları göçmenlere vize verirken sadece takdir haklarını kullanmakta, herhangi sözlü ya da yazılı bir beyan istememektedirler.*

7. *1925 tarihli ikamet mukavelesinin 2. Maddesine rağmen Bulgar makamları göç eden Türklerin menkul mallarını ve paralarını dışarıya çıkarmalarına izin vermemektedir. Gelen göçmenler Türk Hükümeti’nden acil olarak yardım beklemekte ve bu nedenle iskânları zorlukla yapılmaktadır.*

8. *Elçilik memurlarının, göç edeceklerden ilk etapta öncelikli ihtiyaçlarını sağlayabilecek hısım ve akrabalara sahip olanların göç etme taleplerini karşılamaları doğal bir harekettir. Ayrıca bu memurların, göçmenlerin hareket müsaadesi almadan mal ve mülklerini tasfiye etmemelerini tavsiye etmeleri olağandır.*

9. *Göçmen vizesi işini hızlandırmak için konsolosluk önemli birçok formaliteyi kaldırmıştır. Sınıra yığılan Türklerin durumu vahimdir.*

10. *Romanya ile Dobruca Türk azınlığın nakli konusunda yapılan anlaşma sorunsuz uygulanmıştır. Bu Bulgaristan’a örnek olabilirdi.*

11. *Bulgaristan Halk Cumhuriyeti, insan haklarına ve devletler hukukuna aykırı olarak yapmaya çalıştığı tehcir hareketine devam ederse Türk Hükümeti milletlerarası kurumlara başvuracaktır.*

12. *Türkiye Cumhuriyeti, ırkdaşlarının muhaceretine doğal seyir hadleri dâhilinde her zaman kabul edecektir; ancak 250 bin göçmenin kısa bir sürede memlekete alınması kabul edilemez.*

⁸⁰O. Sander, *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye* (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1969), 79.

13. Göçmenlerin mal varlıklarının tasfiyesi ve Türkiye’ye nakli konusunda acilen bir anlaşma yapılmalıdır.”⁸¹

Bulgaristan’ın sınırları içerisindeki Türk nüfusunu tasfiye etmesine karşı Türkiye, sorunu çözmek amacıyla harekete geçmiş ve 250.000 Türk’ün dönüşünü kaldıramayacağını dile getirmiştir. Dünya genelindeki bloklaşma hareketleri, Balkanlar’da da etkisini göstermiş; bu süreçte Balkan devletleri de çeşitli bloklara dahil olmuştur. Bulgaristan, Doğu Bloğuna yakın bir konumda iken, Türkiye’nin Batı Bloğu ile olan yakınlığı, iki devlet arasındaki ilişkilerin inişli çıkışlı olmasına neden olmuştur. Türkiye, diğer Balkan devletleriyle yakın ilişkiler kurarken, başta azınlık meselesi olmak üzere çeşitli sebepler nedeniyle Bulgaristan ile olan ilişkilerini iyileştirememiş ve iki komşu devlet arasındaki ilişkiler ileriye götürülememiştir.⁸²

İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan bloklaşma neticesinde, Bulgaristan’daki yoğun Türk nüfusu Sovyetler Birliği’ni rahatsız etmiş ve Sovyetler, Bulgaristan ile olan yakınlığını kullanarak bu Türklerin Türkiye’ye göç ettirilmesini planlamıştır.⁸³ Bulgaristan da bu doğrultuda hareket etmiştir. İki kutuplu dünya düzeni ekseninde, iki devletin karşı bloklarda yer alması, ilişkilerini doğrudan etkilemiş ve iki ülkenin yakınlaşmasını engellemiştir.

4.3. Türkiye-Yugoslavya İlişkileri

Dünya düzenini etkileyen, çok uluslu devletlerin dağılmasına ve ulusların kendi bağımsız devletlerini kurmasına yol açan temel etken Fransız İhtilali olmuştur. Fransız İhtilali’nin etkisiyle Balkanlar’da Sırp, Osmanlı Devleti’ne karşı ayaklanmışlar. Osmanlı’nın Rus Harbi sonrasında yaşadığı mağlubiyetle birlikte, 1878 yılında Ayastefanos Antlaşması’nı imzalayarak Balkan milletlerine otonom haklar tanımıştır.⁸⁴ 1878 Berlin Antlaşması ile (13 Temmuz 1878) bağımsızlığını kazanan Sırbistan, devlet statüsü elde etmiştir. Makedonya üzerinde yayılma faaliyetlerine girişen Sırbistan, Balkan Savaşları sırasında ittifaklar kurmuş ve önemli ölçüde toprak kazanmıştır. Büyük yıkımlara yol açan Birinci Dünya Savaşı’na ise İtilaf Devletleri’nin yanında katılmıştır.⁸⁵ Savaşın bitiminde, Kara Yorgi Hanedanı ile birleşen Slav temsilcileri arasında Makedonya, Bosna-Hersek, Sırbistan, Slovenya, Hırvatistan ve Karadağ topraklarını kapsayan Sırp, Hırvat, Sloven Krallığı, 1 Aralık 1918 tarihinde Belgrad’da kurulmuştur. Yugoslav devletinin kurucu mimarı, efsanevi Kara Yorgi’nin torununun oğlu Prens

⁸¹ Mehmet Pınar, “1950-1951 Bulgaristan’dan Türkiye’ye Göçler ve Demokrat Parti’nin Göçmen Politikası”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 30, sy. 89 (Temmuz 2014): 67-68.

⁸² Pınar Yürür ve Arda Özkan, *Soğuk Savaş Sonrası Türkiye’nin Balkanlar Siyaseti* (Ankara: Detay Yayıncılık, 2017), 81.

⁸³ “Bulgar Hükümeti Türk Şifahî Notasını da Reddetti”, *Son Posta*, 7 Ekim 1950.

⁸⁴ Nesrin Kenar, *Bir Dönemin Perde Arkası Yugoslavya* (Ankara: Palme, 2005), 16.

⁸⁵ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 142.

Aleksandar Kara Yorgi’dir.⁸⁶ I. Aleksandar, birliğin kralı olarak, yaşanan sosyal ve siyasi anlaşmazlıklar nedeniyle 6 Ocak 1929’da diktatörlüğünü ilan etmiş ve Sırp, Hırvat, Sloven Krallığı’nın adını Yugoslavya Krallığı olarak değiştirmiştir.⁸⁷

Fransız İhtilali, dünya düzenini etkileyerek çok uluslu devletlerin dağılmasına ve ulusların kendi bağımsız devletlerini kurmasına yol açmıştır. Bu ihtilalin etkisi, Balkanlar’da Sırpların Osmanlı Devleti’ne karşı ayaklanmasına neden olmuştur. Rus Savaşı sonrasında Osmanlı Devleti, yenilgi karşısında 3 Mart 1878 tarihinde Ayastefanos Antlaşması’nı imzalayarak Balkan milletlerine özerklik tanımak zorunda kalmıştır.⁸⁸ 1878 Berlin Antlaşması ile Sırbistan, bağımsızlık kazanarak devlet statüsüne sahip olmuştur. Makedonya üzerinde yayılma politikaları izleyen Sırbistan, Balkan Savaşları sırasında ittifaklar kurarak önemli ölçüde toprak elde etmiştir. Birinci Dünya Savaşı’na İtilaf Devletleri’nin yanında katılmıştır. Savaşın sona ermesiyle, Kara Yorgi Hanedanı’nın liderliğinde Makedonya, Bosna-Hersek, Sırbistan, Slovenya, Hırvatistan ve Karadağ topraklarını kapsayan Sırp, Hırvat, Sloven Krallığı, 1 Aralık 1918’de Belgrad’da kurulmuştur. Yugoslavya Devleti’nin kurucu mimarı, efsanevi Kara Yorgi’nin torununun oğlu Prens Aleksandar Kara Yorgi’dir. Birliğin kralı ilan edilen I. Aleksandar, yaşanan sosyal ve siyasi anlaşmazlıklar nedeniyle 6 Ocak 1929’da diktatörlüğünü ilan etmiş ve Sırp, Hırvat, Sloven Krallığı’nın adını Yugoslavya Krallığı olarak değiştirmiştir.⁸⁹

Lozan Antlaşması sürecinde, Yugoslavya, Türkiye aleyhine bir politika izleyerek Türkiye’nin Meriç Nehri’nin batısına geçip toprak sahibi olmamasını hedefliyordu. Ancak, 1924 yılında Lozan Antlaşması çerçevesinde, Yugoslavya bu tutumunu değiştirerek Türkiye aleyhine herhangi bir girişimde bulunmayacağını belirtmiş ve politikasında bir revizyona gitmiştir. Bu değişiklik, iki ülke arasındaki ilişkilerin yeniden tesis edilmesine zemin hazırlamıştır. Lozan Antlaşması sonrasında, Türkiye-Yugoslavya ilişkileri karşılıklı görüşmelerle gelişmiş ve Sırp okulları ile göçmenler konusundaki anlaşmalar sağlanmıştır.

Türkiye-Yugoslavya ilişkileri, gerçek anlamda Lozan Antlaşması ile başlamıştır. Yeni kurulan bu iki devlet, iç ve dış sorunlarla başa çıkmak zorunda kalmış ve bu durum, aralarında iyi ilişkiler kurma zorunluluğunu doğurmuştur. Balkanlar’da revizyonist politikalar izleyen İtalya ve Almanya, Balkan devletlerini bir araya gelmeye ve bölgesel bir savunma paktı imzalamaya teşvik etmiştir. Lozan Antlaşması’nda yer alan kapitülasyonlar meselesi, Türkiye ve Yugoslavya arasındaki ilişkileri sekteye uğratmıştır. Osmanlı Devleti’nden ayrılan Balkan devletlerinin Osmanlı borçlarını paylaşarak ödemesi hususunda Yugoslavya itirazda bulunmuştur. Bu tutuma karşılık olarak Türkiye,

⁸⁶ Castellan, *Balkanların Tarihi*, 426.

⁸⁷ Aydın Beden, “Kral I. Aleksander Suikastı ve Türkiye-Yugoslavya İlişkilerine Etkisi”, *Mediterranean Journal of Humanities* VIII/2 (2018): 116.

Rıdvan Kızılkaya, “Bunalımdan Dostluğa: Yugoslavya Kralı I. Alexander’ın Atatürk İle Görüşmesi (4 Ekim 1933)”, *Tarih ve Gelecek Dergisi* 8, sy. 2 (Haziran 2022): 517.

⁸⁸ Kenar, *Bir Dönemin Perde Arkası Yugoslavya*, 16.

⁸⁹ Beden, “Kral I. Aleksander Suikastı ve Türkiye-Yugoslavya İlişkilerine Etkisi”, 116.

1923 yılında Cevad Bey’i Belgrad’a temsilci olarak atamıştır. Yugoslavya, Belgrad’da Cevad Bey’e diplomatik ayrıcalıklar tanırken, resmi temsilci sıfatını tanımayıp Ankara hükümetine ihtiyatlı bir şekilde yaklaşmıştır. Belgrad, bu ihtiyatlı tutumuna rağmen Adnan Bey’i Hırvat-Sırp-Sloven Krallığı’nın İstanbul temsilcisi olarak atamıştır.

Ankara hükümeti, Lozan’dan kalan Musul, Kerkük, Hatay meselesi ve nüfus mübadelesi sorunları ile ilgilenirken, Balkanlardan gelebilecek tehlikeleri önlemek amacıyla Yugoslavya ile iyi ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Balkan Birliği’nin kurulması ve bu birliğin Balkan coğrafyasında daha geniş bir alana yayılması, Türkiye’nin yararına olmuştur. Bu nedenle, Belgrad hükümetinin Balkan Birliği’ne katılması, Türkiye’nin doğrudan kazanımı olmamakla birlikte, dolaylı olarak Balkanlarda güvenliğin tesisine, Türkiye’nin sınırında çıkabilecek savaşların uzaklaşmasına ve Balkan devletleri ile ticaret ve iş birliği imkanlarının artmasına katkı sağlamıştır.

Türkiye-Yugoslavya ilişkileri, 28 Ekim 1925 tarihinde imzalanan dostluk antlaşması ile önemli bir dönüm noktası yaşamıştır. Ankara hükümeti, "Yurtta sulh, cihanda sulh" temennisi ile komşu devletlerle iyi ilişkiler kurarak güvenlik paktı oluşturmayı hedeflemiştir. Bu politika doğrultusunda, Balkanlarda bir birliğin kurulmasını amaçlayan Ankara hükümeti, Bulgaristan, Romanya, Yunanistan ve Yugoslavya ile ikili dostluk antlaşmaları imzalamıştır. 28 Ekim 1925’te imzalanan dostluk antlaşması sonrasında, Mustafa Kemal Atatürk, Yusuf Hikmet Bayur’un Belgrad’a özel elçi olarak atanacağına dair Kral Aleksandar’a 18 Ocak 1926 tarihinde güven mektubu göndermiştir. 23 Şubat 1926 tarihinde ise, diplomatik ilişkilerin resmi olarak gelişmesi adına Yusuf Bayur’un statüsü elçi olarak değiştirilmiştir. 1933 yılında Almanya’da iktidara gelen Hitler tehdidi ve revizyonist politika izleyen İtalya’nın tehlikesini fark eden Kral Aleksandar, 2 Ekim 1933 tarihinde Bulgaristan’a, 4 Ekim 1933 tarihinde Türkiye’ye ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu ziyaretler, Balkan Birliği’nin kurulması amacıyla Mustafa Kemal ile görüşmeler yaparak iki devlet ilişkilerinin geliştirilmesi ve Balkan Birliği’nin tesis edilmesi için ortak adımlar atılmasına yönelik antlaşmalar imzalanmasını sağlamıştır.⁹⁰

Türk-Yugoslav ilişkilerinin gelişimini engelleyen meselelerin çözümü, Balkan Birliği ve iki ülke arasındaki ilişkiler açısından büyük önem taşımaktaydı. Bu bağlamda, taraflar arasında çözülmesi beklenen temel sorun emlak meselesidir. Emlak meselesi, iki devletin yakınlaşmasını ve ilişkilerini geliştirmesini engellemektedir. Bu sorunun çözülmesi amacıyla, Yugoslavya Kralı, Türkiye Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras’a bu meselenin acilen çözülmesi gerektiğini iletmiş ve taraf yetkililerinin gerekli adımları ivedilikle atmasını talep etmiştir.⁹¹ Kral Alexander’in arzusu şu yöndeydi: *“Hariciye Nazırı ile gerçekleştirdiğim görüşmede, hem Kralın hem de kendisinin iki hükümet arasındaki ilişkileri sağlam bir dostluk temeline dayandırma niyetinde olduklarını ifade*

⁹⁰Kızılkaya, “Bunalımdan Dostluğa: Yugoslavya Kralı I. Alexander’in Atatürk İle Görüşmesi”, 517.

⁹¹ Beden, “Kral I. Aleksander Suikastı ve Türkiye-Yugoslavya İlişkilerine Etkisi”, 126.

etti. Ayrıca bu doğrultuda yeni elçiye gerekli talimatların verildiğini, emlak meselesinin bir an evvel çözüme kavuşturulması için Kralın kendisine tekrar kesin talimat verdiğini belirtti. Söz konusu meselenin, her iki tarafı da memnun edecek şekilde çözüme ulaştırılması yönünde irade gösterildiğini ve bu talimatın zat-ı devletlerine arz edilmesi görevinin kendisine verildiğini dile getirdi.” Türkiye ve Yugoslavya arasında 1930 yılı ve sonrasında yaşanan göç trafiği, iki devletin üzerinde anlaşması gereken çeşitli konuların doğmasına yol açmıştır. Bu göç trafiğinin ortaya çıkardığı temel sorun, emlak meselesidir. Zira Yugoslavya’dan Türkiye’ye göç edecek olan Türk vatandaşlarının Yugoslavya’da kalan arazilerinin durumu önemli bir gündem maddesi haline gelmiş ve bu sorunun çözüme kavuşturulması için gerekli çalışmaların yapılması talep edilmiştir.⁹² Emlak meselesinin çözülmesi ve bu soruna yönelik atılan adımlar, Türkiye ve Yugoslavya arasında yakınlaşmaya zemin hazırlamıştır. Yugoslavya, Balkan Antantına katılmadan önce, Türkiye ile 28 Kasım 1933 tarihinde dostluk ve savaşmama prensiplerine dayanan bir antlaşma imzalamıştır. Bu antlaşma, iki devlet arasındaki meselelerin çözümü için adli yollarla uzlaşma sağlanacağını öngörmüştür.⁹³

Dünya genelinde patlak veren İkinci Dünya Savaşı, Türkiye-Yugoslavya ilişkilerinde de duraklama ve gerilemelere neden olmuştur. 1925 yılı itibarıyla kurulan ve gelişen bu ilişkiler, 1930’lu yıllarda bir dönüm noktası yaşamış ve Balkan Birliği için büyük önem taşımıştır. Türkiye ve Yugoslavya arasında kültürel, siyasal ve ekonomik anlamda samimi dostluk antlaşmaları imzalanmışken, Yugoslavya’da Alman nüfusunun etkisi ve Almanya’nın bu ülkede hakimiyet kurma çabaları gündeme gelmiştir.

Yugoslav lider Tito, Alman baskısını kırmak üzere mücadeleye girişmiş ve bu mücadelede Sovyetlerden destek alarak başarılı olmuştur. Tito’nun Almanya’ya karşı kazandığı bu başarı, Yugoslavya’da komünizmin etkisini artırmıştır. Profesyonel bir devrimci ve komünist olan Tito, Alman baskısını Sovyet desteğiyle aşarken, aynı zamanda komünist devrimini gerçekleştirmeyi de planlamaktaydı.⁹⁴ Türkiye-Yugoslavya ilişkileri, 1925-1930 yılları arasında önemli bir gelişme kaydetmiştir. Ancak, İkinci Dünya Savaşı sırasında Almanya’nın Balkanlar’da birçok yeri ve Yugoslavya’yı işgal etmesi, bu ilişkilerin seyrini etkilemiştir. Tito, Sovyetlerden destek alarak Alman işgalini kırmayı başarmıştır. Bununla birlikte, Tito’nun ve komünizmin Yugoslavya’da etkinlik kazanması ile SSCB ile kurulan yakın ilişkiler, Türkiye-Yugoslavya ilişkilerine olumsuz yansımıştır.⁹⁵

⁹² Soysal, *Türkiye’nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945)*, 82.

⁹³ Kızılkaya, “Bunalımdan Dostluğa: Yugoslavya Kralı I. Alexander’in Atatürk İle Görüşmesi”, 517.

⁹⁴ Kenar, *Bir Dönemin Perde Arkası Yugoslavya*, 63.

⁹⁵ Haydar Çakmak, “Atatürk Döneminde Türkiye-Yugoslavya İlişkileri,” *Atatürk Ansiklopedisi*, 9 Aralık 2020, (erişim: 09.05.2025.) <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ataturk-doneminde-turkiye-yugoslavya-iliskileri/>

4.3.1. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Türkiye Yugoslavya İlişkileri

İkinci Dünya Savaşı sırasında, Sovyetler Birliği'nin Balkanlar'daki varlığından rahatsızlık duyan Türkiye, SSCB'nin boğazlarda hak talep etmesi ve sıcak denizlere inme politikasını endişeyle karşılamıştır. Türkiye, savaşa doğrudan katılmamış olmasına karşın, Soğuk Savaş döneminde siyasi yalnızlıktan kurtulmayı hedeflemiştir. Bu bağlamda, Türkiye'nin bir bloğa dahil olma girişimi, SSCB'nin tehdit oluşturmasıyla güçlenmiştir. Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye karşı izlediği olumsuz politika ve Yugoslavya ile olan ilişkileri, Türkiye-Yugoslavya ilişkilerini de olumsuz yönde etkilemiştir.⁹⁶

Yugoslavya, 28 Haziran 1948'de Cominform'dan çıkarılmıştır. Sovyetler Birliği ile Yugoslavya arasındaki ilişkilerde 1945'ten itibaren çatlaklar oluşmaya başlamış ve bu gerilim 1948'de belirgin bir ayrışma ile sonuçlanmıştır. Tito'nun, Sovyetlere dayanan ancak kendi ekolünü oluşturarak bir Balkan federasyonu kurma amacı ve Yunanistan'daki Markos'un zaferi durumunda Yunanistan'ı da bu federasyona katma düşüncesi Stalin'i huzursuz etmiştir. Stalin ve Sovyet yetkilileri bu durumdan rahatsız olurken, Tito ise Sovyet ajanlarının Yugoslavya'daki faaliyetlerinden ve Belgrad'daki Sovyet elçisinin ülke işlerine müdahalesinden hoşnutsuzluk duymuştur.⁹⁷

1948 yılında Yugoslavya'nın Sovyetler Birliği ile ilişkilerinin bozulması, Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında 1954'te imzalanacak üçlü ittifak için bir zemin oluşturmuştur. Yugoslavya üzerinden Balkanlar'da kurulan SSCB etkisinin zayıflaması, Türkiye için rahatlatıcı bir gelişme olmuştur. Batı bloğunda yer alan Türkiye ve Yunanistan, Yugoslavya ile yakınlaşarak 1954'te kurulan Balkan Paktı ile bölgesel bir dengenin tesis edilmesi yönünde çaba göstermiştir.⁹⁸

İkinci Balkan Paktı ile yakınlaşan Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya, iç siyasi politikalarında gösterdikleri değişim nedeniyle bu ittifakı uzun süre sürdürememiştir. 1953'te Stalin'in ölmesiyle birlikte Yugoslavya, Sovyet Rusya ile yakınlaşmaya başlamış, bu durum Türkiye ve Yunanistan'ı rahatsız ederek pakttın işlevini yitirmesinin başlıca nedeni olmuştur. Mayıs 1955'te Kruşçev ve Bulganin'in Yugoslavya'ya gerçekleştirdikleri ziyaret sırasında, iki ülkenin ilişkilerinin normalleşmesi isteği dile getirilmiş ve bu doğrultuda ilk adım atılmıştır. Türkiye, Yugoslavya'nın Sovyet Rusya ile yakınlaşmasının Balkan Paktı'na zarar vereceğinden endişe duymuş ve bu konudaki çekincelerini ifade etmiştir. Bu endişelere yanıt olarak, Yugoslavya Dışişleri Bakanlığı 24 Mayıs 1955'te Türkiye'ye resmi bir açıklamada bulunmuştur. Açıklamada şunlar belirtilmiştir:

⁹⁶ Ferhat İvgen, *1923-1960 Döneminde Türkiye'nin Balkan Politikası* (Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007), 147-148.

⁹⁷ Armaoğlu, 20. *Yüzyıl Siyasî Tarihi*, 343-344.

⁹⁸ Latif Pınar, "Tehdit Dengesi Yaklaşımı Çerçevesinde 1953 Balkan Paktı", *The Journal of Academic Social Science Studies* 17, sy. 99 (Bahar 2024), 419.

“Türkiye Hükümetinin iyi niyetinden, samimiyetinden ve siyasi düşüncesinin olgunluğundan şimdiye kadar olduğu gibi, şimdi de şüphe etmiyen Hükümetim onun teferruatlı mülahazalarında, meselenin yalnız bir cephesini hesaba katmakla iktifa ettiğini kaydetmekten kendini menedememektedir...Yugoslav Hükümetinin fikrinde, sadece Sovyet Rusya Hükümetinin şu veya bu niyeti taşıyabileceği yahut şu veya bu tesiri elde etmeyi isteyebileceği vakiasını derpiş etmek, onunla herhangi bir görüşmeye girişmekten imtina ulunmasına ve hele Ruslara muhatap olacakların bahis mevzuu vakia ve şartları tartmak kabiliyeti bakımından peşinen dün vaziyette kalacaklarına ve binnetice onların oyununa düşmesinden başka bir akıbetin mevzubahis olamayacağına hükmetmek için kafi değildir... Netice olarak, Yugoslavya Hükümeti halen aramızda yaptığımız şekilde fikir müdavelesinde bulunmamızı ancak memnuniyetle selamlar. Filhakika, bu suretle, Türkiye Hükümetinin teşebbüsü ile, Üçlü İttifaka taraf olan Hükümetlerden birinin aralarından birinin harici siyaset sayesindeki faaliyetleri hakkında açıkça düşüncelerini beyan etmesi usulü teessüs etmiş daha doğrusu genişlemiş bulunmaktadır. Bu, hiç şüphe yok ki, müşterek menfaatlerin ancak lehinedir.”⁹⁹

Tito’nun Bağlantısızlar Hareketi’ne yaklaşımı, Türkiye-Yugoslavya ilişkilerini etkileyen bir diğer önemli unsur olmuştur. Yugoslavya, Mısır, Hindistan ve Burma’ya gerçekleştirdiği ziyaretlerle Bağlantısızlar Hareketi’ni desteklerken; Türkiye ise bu harekete karşı bir tutum benimsemiştir.¹⁰⁰ Türkiye Cumhuriyeti’nin Yugoslavya ile yürüttüğü görüşmelerin ardından, Yunanistan’da 6-7 Eylül olaylarının yaşanması, Türk-Yunan ilişkilerinin bozulmasına yol açmıştır. 1956 yılında Tito, Celal Bayar ile yaptığı görüşmelerde, Balkan Pakti’nı zayıflatan nedenin Sovyetlerle kurulan iyi ilişkiler değil, Türkiye ile Yunanistan arasında yaşanan gelişmeler olduğunu belirtmiştir. Tito, Sovyetlerle olan ilişkilerinin Türk-Yugoslav ilişkilerine olumsuz etki etmeyeceğini ifade etmiştir.¹⁰¹

1955 yılında meydana gelen 6-7 Eylül olayları, Türk-Yunan ilişkilerinin bozulmasına önemli ölçüde etki etmiştir. Bu olaylar, Yunanistan’da yaşayan Türk azınlığa yönelik şiddet eylemleri olarak tarihe geçerken, iki ülke arasındaki gerilimi daha da artırmıştır. Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, 12 Eylül’de TBMM oturumunda yaptığı konuşmada, bu olayların Türk-Yunan ilişkilerinin olumlu seyretmesinden rahatsız olan bazı kişilerin kışkırtması sonucu gerçekleştiğini vurgulamıştır. Köprülü’nün bu açıklaması, Türk tarafının Balkan Pakti’nın zarar görmesini istemediğini ve iki ülke arasındaki ilişkileri yeniden canlandırmak istediğini göstermektedir.¹⁰²

Kıbrıs meselesi ise 1959 yılında Zürih ve Londra Antlaşmaları ile Türk-Yunan sorunlarının geçici olarak çözülmesine olanak tanımıştır. Bu antlaşmalar, Kıbrıs’ta Türk

⁹⁹ BCA. 30.1.0.0- 127.822.5

¹⁰⁰ Mehmet Korkud Aydın, “İkinci Balkan Pakti ve Türkiye (1953-1955)”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 9, sy. 61 (Aralık 2022), 179-180.

¹⁰¹ Aydın, “İkinci Balkan Pakti ve Türkiye (1953-1955)”, 180.

¹⁰² Oran, *Türk Dış Politikası*, 1/600-603.

ve Yunan topluluklarının haklarının korunması ve adada barışın sağlanması amacıyla imzalanmıştır. Ancak, Yugoslavya bu süreçte barış içinde bir arada yaşama anlayışını benimseyerek tarafsızlık politikası izlemeyi tercih etmiştir. Yugoslavya'nın bu tarafsızlık politikası, Balkan Paketi'nin etkisini kırarak işlevini yitirmesine neden olmuş ve bu durum, 1960 yılına kadar kâğıt üzerinde varlığını sürdürmesini sağlamıştır.¹⁰³ Yugoslavya'nın bu yaklaşımı, aynı zamanda Balkanlar'daki siyasi dinamikleri de etkilemiş ve Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasındaki ilişkilerin yeniden şekillenmesine yol açmıştır. Bu süreç, bölgedeki güç dengelerini değiştirirken, uluslararası ilişkilerde de önemli sonuçlar doğurmuştur. 1955 yılına gelindiğinde Yugoslavya'nın Balkan Antantına yaklaşımı değişmiş, Türkiye Yunanistan arasındaki Kıbrıs meselesi Balkan ittifakının dağılmasına sebep olmuştur.¹⁰⁴

4.4. Türkiye Romanya İlişkileri

Türkiye'nin kuzeybatısında, Orta Avrupa'nın güneydoğusunda yer alan Romanya, Ukrayna, Slovakya, Bulgaristan ve Sırbistan ile komşu ülkeler olarak dikkat çekmektedir. Türkiye Cumhuriyeti ile Romanya arasında ise Karadeniz yer almaktadır. Romanya toprakları, Türk milleti için tarihsel olarak büyük bir öneme sahip olmuştur; bu topraklar, Balkan Türkleri için önemli yerleşim alanları oluşturmıştır. Romanya'nın tarihi, Türkler ile olan etkileşimleri bakımından zengin bir geçmişe sahiptir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde, özellikle 14. ve 15. yüzyıllarda, Romanya toprakları üzerinde Türk nüfusu önemli ölçüde artmış ve bu durum, bölgedeki Türk kültürü ve yaşam tarzının şekillenmesine katkıda bulunmuştur. Ayrıca, Romanya'nın çeşitli bölgelerinde, Türklerin geleneksel yaşam biçimlerini ve kültürel miraslarını sürdürdükleri topluluklar bulunmaktadır.

Balkanlar'da Osmanlı Devleti döneminde başlayan bir Türk hâkimiyeti mevcuttur. 1476 yılında Eflak'ın, 1503 yılında ise Boğdan'ın fethi ile bölgede hâkimiyet kurmaya başlanmış; Osmanlılar, Eflak ve Boğdan prensliklerini özerk bir yapıda kendine bağlamıştır.¹⁰⁵ Osmanlı Devleti, 1476 ve 1503 yıllarında Eflak ve Boğdan'ı fethederek Romanya topraklarını kendi hâkimiyeti altına almıştır.¹⁰⁶ Osmanlı Devleti'nin Eflak ve Boğdan'ı fethedip kendine bağlamasından çöküş dönemine kadar, bu prenslikler Lehistan ve Rusya'ya karşı bir tampon bölge işlevi görmüştür.¹⁰⁷

Eflak ve Boğdan prenslikleri, 1859 yılında birleşerek Romanya Prenslüğünü kurmuştur. Halk arasında “93 Harbi” olarak bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın

¹⁰³ Oran, *Türk Dış Politikası*, 1/592.

¹⁰⁴ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 400.

¹⁰⁵ Cemal Sancaktar, "Balkanlar'da Osmanlı Hakimiyeti ve Siyasal Mirası," *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi* 2, (2011), 45.

¹⁰⁶ İsmet Giritli, “Romanya ve Türk-Romen İlişkileri”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 45, no. 1-4 (Temmuz 2011), 235.

¹⁰⁷ Karpat, *Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk*, 363.

ardından, Romanya Prensliği üzerindeki Osmanlı hâkimiyeti zayıflamış ve Berlin Antlaşması ile Romanya, bağımsızlığını ilan etmiştir.¹⁰⁸ Bağımsızlığını ilan eden Romanya Devleti, Birinci Dünya Savaşı’nda İtilaf Devletleri safında savaşa katılmıştır. Savaşın sonunda kazanan tarafta yer alan Romanya, Birinci Dünya Savaşı’nda en fazla toprak kazanan devletlerden biri olmuştur.¹⁰⁹ Birinci Dünya Savaşı’nın ardından Romanya, ekonomik kalkınmaya büyük önem vermiştir. Transilvanya bölgesinin yer altı kaynakları bakımından zengin oluşu, Romanya’nın sanayileşme sürecini hızlandırmıştır. Ülkede iktidarda bulunan liberal hükümet, üretimi teşvik eden bir politika benimseyerek maden, gıda, petrol ve tekstil sanayilerinde büyümeyi hedeflemiş ve bu alanlara önemli yatırımlar yapmıştır.¹¹⁰

Osmanlı Devleti döneminde başlayan Türk-Romen ilişkileri, Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarında da kesintisiz bir biçimde devam etmiştir. Lozan Görüşmeleri sırasında Romanya’nın Türkiye lehine sergilediği tutum, iki devlet arasındaki ilişkileri olumlu yönde etkilemiştir. Cumhuriyet döneminde de Türk yetkililer Romanya ile diplomatik ilişkileri sürdürmüş; Romanya Kralı I. Ferdinand ve Mustafa Kemal Atatürk arasındaki mektuplaşmalar iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişimine doğrudan katkı sağlamıştır.¹¹¹ Birinci Dünya Savaşı sonrasında Romanya’da Köylü Partisi iktidara gelmiş ve köylülere toprak dağıtımı yapılmıştır. 1922 yılında Gratianu kardeşlerin liderliğinde Liberal Parti iktidara geçmiş ve 1928 yılına kadar ülkeyi yönetmiştir. 1928’den 1930’a kadar ise Julius Maniu’nun liderliğindeki Köylü Partisi yeniden iktidarı ele almıştır. 1930 yılında Kral Ferdinand’ın ölümü üzerine, oğlu II. Carol tahta geçmiştir.¹¹²

1930’lu yıllara gelindiğinde, Balkan Savaşları’nda karşı cephelerde yer alan Türkiye ve Romanya arasındaki ilişkilerde önemli bir dönüm noktası yaşanmıştır. 21 Şubat 1930’da Romanya Kraliçesi Maria, kızı Prenses Ileana ile birlikte ‘Daçya’ adlı vapurla Köstence’den İstanbul’a resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir. İstanbul’a varışlarında, Kraliçe ve Prensesi vali temsilcisi Fazlı Bey karşılamış; Tophane’ye yanaşan ‘Daçya’ vapurundaki Kraliçe Maria’ya büyük ilgi gösterilmiş ve kendisine çiçek buketleri sunulurken bu ziyaret, Türkiye ulusal basınında geniş yankı bulmuştur. Ziyaret sırasında, Ford fabrikası yetkilileri tarafından Kraliçe’ye tanıtım amaçlı Ford marka araç tahsis edilmiştir. Kraliçe ve Prensesin Türkiye ziyareti yalnızca İstanbul ile sınırlı kalmamış; 15

¹⁰⁸Giray Saynur Bozkurt, “Geçmişten Günümüze Romanya’da Türk Varlığı”, *Karadeniz Araştırmaları* 5, sy. 17 (2008), 3.

¹⁰⁹ Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, 144.

¹¹⁰Selçuk Ural ve Selçuk Kılınç, “Romanya-Türkiye İlişkileri”, *Kafkas Üniversitesi KAÜ İİBF Dergisi* (2015), 179.

¹¹¹ Barış Metin, “Türk Basınına Göre; Çavuşesku Dönemi Romanya-Türkiye Siyasi, Ekonomik ve Kültürel İlişkileri”, *Türkiye-Romanya İlişkileri: Geçmiş ve Günümüz Uluslararası Sempozyumu / International Symposium on Turkey-Romania Relations: Past and Present*, Cilt I, (Yay. Haz.) Duygu Türker Çelik (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2019), 876.

¹¹² Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, 144.

Nisan’da ‘Marmara’ adlı vapurla Bursa’ya geçerek burada Bursa Ulu Camii ve Yeşil Camii’ni ziyaret etmiş, ayrıca bir araçla Uludağ’ın eteklerini gezmişlerdir.¹¹³

İkinci Dünya Savaşına kadar ki süreçte inişli çıkışlı olan Türkiye-Romanya ilişkileri, genel itibariyle olumlu bir statüde devam etmiştir. Romanya ile Türkiye arasındaki ilişkilerin İkinci Dünya Savaşı süresince olağan bir seyir izlediğini gösteren kanıtlardan biri, ülkeler arasında düzenli olarak devam eden ticaret ilişkileridir. Savaşın başladığı 1939 yılından 1945 yılına kadar her yıl ticaret ve ödeme anlaşmaları yenilenmiş, bu süreçte Türkiye tarım ürünleri için bir pazar bulurken, Romanya’dan ise tıbbi ve kimyasal maddeler, kereste, petrol ürünleri ve selüloz gibi işlenmiş ürünlerin ithalatı yapılmıştır. Balkan Pakti çerçevesinde karşılıklı yükümlülüklerle sahip olan iki devlet, Almanya’nın Balkanlar’ı işgaline dek yakın ilişkilerini sürdürmüştür. Ancak, Almanya’nın Balkanları işgaliyle birlikte Balkan Pakti işlevini yitirince, Türk-Romen ilişkilerinde de gerileme yaşanmıştır. Buna rağmen savaş boyunca diplomatik temaslar kesilmemiş ve iki ülke arasındaki ekonomik ilişkileri sürdürebilmek adına çaba gösterilmiştir.¹¹⁴

Türkiye ve Romanya arasındaki ilişkiler gelişirken, her iki devlet de ekonomik buhranın olumsuz etkilerinden kaçınmak amacıyla otonom politikalar izlemeyi tercih etmiştir.¹¹⁵ Birinci Dünya Savaşı’nda en fazla toprak kazanan ülkelerden biri olan Romanya, revizyonist politikalar izleyen devletlere karşı, revizyonizm karşıtı Türkiye ile iş birliği yapmıştır. Balkanlar’da güvenliği sağlamak amacıyla kurulan Balkan Antantı’nın oluşum sürecinde de Romanya, Türkiye ile birlikte hareket etmiştir. Türkiye-Romanya ilişkilerinin gelişmesi doğrultusunda, Türk Ocakları Başkanı Hamdullah Suphi Tanrıöver, 20 Mayıs 1931 tarihinde Mustafa Kemal Atatürk’ün kararıyla Romanya’ya elçi olarak atanmıştır.¹¹⁶

Bükreş’e Birinci Sınıf Büyükelçi olarak atanan Hamdullah Suphi Tanrıöver, 1931 yılından 1944 yılına kadar bu görevi başarıyla yürütmüştür. Tanrıöver’in görev yaptığı dönemde, Romanya’nın Dışişleri Bakanı N. Nitulescu ile Türkiye’nin Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, iki ülke arasındaki diplomatik ilişkileri ileriye taşımak adına etkili adımlar attı. Bu kapsamda, 17 Ekim 1933 tarihinde imzalanan Türkiye-Romanya Dostluk, Saldırmazlık, Hakemlik ve Uzlaştırma Antlaşması, taraflar arasında yapıcı bir iş birliği sürecini başlattı. Aynı zamanda bu antlaşma, Balkan Pakti’nin kurulmasına yönelik çabalarda da belirleyici bir aşama oldu. Öte yandan, Tanrıöver’in kişisel girişimleriyle,

¹¹³ Gülşah Eser, “Romanya Kraliçesi Maria’nın 1930 Yılı Türkiye Ziyaretleri’nin Ulusal Basına Yansımaları”, *Son Dönem Türk Araştırmaları* 39 (Haziran 2021), 238.

¹¹⁴ İvgen, *1923-1960 Döneminde Türkiye’nin Balkan Politikası*, 49-56.

¹¹⁵ Dilek Barlas, “İki Savaş Arası Dönemde Türk-Romen İlişkileri,” *Türkiye-Romanya İlişkileri: Geçmiş ve Günümüz Uluslararası Sempozyumu / International Symposium on Turkey-Romania Relations: Past and Present*, cilt I, yay. haz. Duygu Türker Çelik (Ankara: AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi, 2019), 523.

¹¹⁶ Melih Duman, “Hamdullah Suphi Tanrıöver’in Raporları Doğrultusunda Romanya’daki Siyasi Gelişmeler ve Türkiye-Romanya İlişkileri (1931-1944),” *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi / Journal of Balkan Research Institute* 10, no. 2 (Aralık 2021), 430.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, BCA, 30-18-1-2 / 19-30-8.

Balkan ve Birinci Dünya Savaşları sırasında Romanya topraklarında hayatını kaybeden 2.714 Türk askeri için Bükreş’te bir şehitlik inşa edildi. Bu anlamlı mekân, 6 Nisan 1935 tarihinde her iki ülkenin resmi temsilcilerinin katılımıyla düzenlenen törenle halkın ziyaretine açıldı.¹¹⁷ Balkan devletleri arasındaki ilişkilerin gelişmesiyle birlikte, Türkiye, 1933 yılında Romanya¹¹⁸ ve Yugoslavya ile ikili antlaşmalara imza atmıştır. Bu antlaşmalar, Balkan Antantı’nın imzalanmasına zemin hazırlamıştır. Balkan Antantı’nın kurulması amacıyla gerçekleştirilen ilk konferansa Romanya katılmış, ikinci konferansa Türkiye ev sahipliği yapmış, üçüncü konferans ise 23-26 Ekim 1932 tarihleri arasında Romanya’da düzenlenmiştir.¹¹⁹

Yapılan kongre ve iş birliği görüşmeleri sonucunda, 1934 yılında Balkan devletleri arasında Balkan Antantı imzalanmıştır.¹²⁰ Balkan Antantı için uzun süre diplomatik ilişkiler sürdürülmüş olmasına rağmen, varlığı uzun soluklu olmamıştır. Bunun başlıca nedenleri arasında Bulgaristan’ın İtalya ve Almanya ile iş birliği yapması, Yugoslavya üzerinde İtalya’nın yarattığı tehdit ve Mihver Devletleri’nin Romanya’yı hedef haline getirmesi sayılabilir. Dolayısıyla, Balkan Antantı fiilen sonlandırılmıştır. Her ne kadar Balkan Antantı ile hedeflenen birlik tam anlamıyla sağlanamamış olsa da Balkan devletleri arasında yapılan iş birlikleri devam ettirilmiş ve Türkiye’nin Avrupa devletleriyle iyi ilişkiler kurma isteğine ön ayak olmuştur.¹²¹

Balkan Antantı’nın fiilen sona ermesine rağmen, Türk-Romen ilişkileri bozulmadan dostane ve birlik temelleri üzerinde devam etmiştir. Balkan Antantı birçok Balkan devleti arasında imzalanmış olsa da Türkiye-Romanya ilişkileri açısından önemli bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Türkiye-Romanya arasındaki iyi ilişkilerin gelişimini, 1935 yılında Türk gemilerine Köstence Limanı’ndan geçiş hakkı tanınması ve 4 Eylül 1936 tarihinde göç mukavelesinin imzalanması gibi gelişmeler göstermektedir. İmzalanan mukavelelerin ardından, Romanya’da yaşayan Türklerin Türkiye’ye dönmelerine kolaylık sağlanmıştır.¹²² Bu antlaşma ile Dobruca’daki Türkler, bir komisyonun kontrolünde Türkiye’ye göç etmiştir. Yapılan antlaşma tarihinden 1939 yılına kadar 30 binden fazla Türk, Romanya’dan ana yurda dönüş yapmıştır. Türkiye ve Romanya arasında 4 Ekim 1935 tarihinde ticaret antlaşması ve Clearing antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmalar, birbirini tamamlayıcı nitelikte olup yapılan ithalat ve ihracatın kaydının tutulması şartlarını içermektedir. Bu antlaşmaları, 1938 yılında

¹¹⁷Ural, “Romanya Türkiye İlişkileri,” 181.

¹¹⁸Tuncer, *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası*, 140.

¹¹⁹Oran, *Türk Dış Politikası*, 1/351.

¹²⁰Duman, “Hamdullah Suphi Tanrıöver’in Raporları Doğrultusunda,” 435.

¹²¹Ural, “Romanya Türkiye İlişkileri,” 182.

¹²²Adem Sağır ve Zeynep Aktaş, “Romanya’dan Türkiye’ye Gelen Göçmenlerle Türk Toplumu Arasındaki İlişkinin Sosyolojik Çözümlemesi: Türk Yazılı Basınında 1934-1938 Dönemi,” *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 35, no. 99 (Mayıs 2019), 149.

imzalanan tediye ve ticaret antlaşmaları takip etmiştir; bu antlaşma, gümrük vergilerinin muafiyeti ve yeni ihraç edilecek ürünlerin kayıt şekli üzerine düzenlenmiştir.¹²³

Romanya Büyükelçisi Tanrıöver, İkinci Dünya Savaşı sonrasında iki devlet arasındaki ilişkilerde birtakım değişikliklerin meydana geldiğini belirtmiştir. 23 Kasım 1940’ta Romanya, Almanya tarafından zorla Üçlü Pakt’a dahil edilmiştir. Romanya’nın Almanya ile olan ilişkileri, Balkan Antantına ve Türkiye ile olan münasebetlerine yansımıştır. Tanrıöver, Romanya Dışişleri Bakanı’na antant hakkındaki düşüncelerini sorduğunda, Bakan, Balkan Antantı’nın Balkan devletlerine fayda sağladığını ifade etmiştir. Almanya’nın petrol bakımından zengin topraklara hâkim olma isteği, Romanya ile olan ilişkilerinde de ön plana çıkmıştır. Bu ilişkiler doğrultusunda, 1940’tan sonra Türkiye-Romanya ilişkilerinde Romanya, dostane ilişkiler yerine resmi diplomatik ilişkiler kuran taraf olmuştur¹²⁴

Türkiye ve Romanya devletlerinin iyi ilişkiler tesis etmesi, Almanya ve İtalya’yı rahatsız etmiştir. Çünkü bu devletler, Balkanlarda birlikten ziyade yayılmacı bir politika izlemeyi hedeflemişlerdir. Romanya’da yükselen Alman hâkimiyeti, Türk-Romen yakınlaşmasının önüne geçme amacı gütsen de yapılan girişimler tersine sonuçlanarak iki devleti daha da yakınlaştırmıştır. 10 Haziran 1939’da Romanya Dışişleri Bakanı Gafenko, Türkiye’yi ziyaret etmiştir. Ziyareti sırasında, Ankara’da gerçekleştirecekleri görüşmenin önemine vurgu yaparak, Balkan Antantının devam etmesi yönündeki arzu ve dileklerini dile getirmiştir. Dönemin Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu da Balkan Antantının Balkanlarda oluşturulmak istenen barış ortamının mihenk taşı olduğuna dikkat çekmiştir. 4 Eylül 1940’a kadar Türk-Romen ilişkileri gelişerek devam etmiştir; ancak Romanya’da Mihver yanlısı İon Antonesku’nun iktidara geçmesiyle birlikte bu ilişkilerde değişim gözlemlenmiştir. Almanya’nın Türkiye’yi müttefiksiz bırakma çabaları, Türk-Romen ilişkilerini olumsuz etkilemiştir. Romanya’daki hükümet değişimi, Türkiye ile olan ilişkilerde değişikliklere yol açmış, fakat iki devlet arasındaki ilişkiler gerilim noktasına tırmanmamış, ticari antlaşmalar 1945 yılına kadar yeniden imzalanarak devam etmiştir.¹²⁵

¹²³ Ural, “Romanya Türkiye İlişkileri,” 183.

¹²⁴ Duman, “Hamdullah Suphi Tanrıöver’in Raporları Doğrultusunda,” 443.

¹²⁵ İvgen, *Türkiye’nin Balkan Politikası*, 49-56.

5. BALKAN ANTANTI VE BALKAN PAKTI

5.1. Balkan Antantı

Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele döneminin ardından yeni kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti, siyasi yalnızlık içerisinde kalmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal, bu siyasi yalnızlıktan kurtulmak ve savaşları sınırlarının dışına itmek amacıyla bir dış politika belirlemiştir. Bu dış politikanın temelini ‘Yurtta sulh, cihanda sulh’ anlayışı oluşturmaktadır. ‘Yurtta sulh’ ifadesi, ülke içinde huzur, barış ve güven ortamının tesisini ifade ederken; ‘Cihanda sulh’ anlayışı ise uluslararası düzeyde barış ve güvenliği sağlamayı amaçlamaktadır.¹²⁶ Bu yaklaşım, Türkiye’nin hem iç hem de dış politikasını belirleyen bir çerçeve sunmaktadır.¹²⁷ Mustafa Kemal, Türkiye Cumhuriyeti’ni siyasi yalnızlıktan kurtarmak amacıyla silahsızlanma konferansına Tevfik Rüştü Bey’i temsilci olarak göndererek, Türkiye’nin Milletler Cemiyeti ile ilişkilerini geliştirmeye hazır olduğunu belirtmiştir. Türkiye’nin bu teklifine karşılık olarak, Milletler Cemiyeti Konseyi, 43 devletin onayı ile 1932 yılında Türkiye’nin Milletler Cemiyeti üyeliğine kabul edilmesini kararlaştırmıştır.¹²⁸ Mustafa Kemal, Milletler Cemiyeti’ne katılmanın barış ortamının oluşması için önemli bir adım olduğunu kabul etmekle birlikte, bunun yeterli olmadığını düşünmüştür. Ayrıca, bölgesel düzeyde de bir barış ortamının tesis edilmesini istemekteydi.¹²⁹ Aslında, Mustafa Kemal’in izlediği politika, dünya kamuoyunda iyi ilişkiler kurulduktan sonra bölgesel güvenliğin ve barışın sağlanarak kendi devletinin sınırlarını güvence altına almak üzerine inşa edilmiştir. Bu dönemde, yukarıda belirtilen ‘Yurtta sulh, cihanda sulh’ ilkesi ön plana çıkmaktadır.¹³⁰

5.1.1. Birinci Balkan Konferansı

Türkiye Cumhuriyeti’nin, Balkanlar özelinde uyguladığı dış politikanın esasları, kalıcı bir barış ortamının oluşmasını sağlamaktır. Türkiye’nin izlediği barış politikası, ileride girmeyi öngördüğü Milletler Cemiyeti’ne hazırlık niteliği taşımaktadır. 1932 yılında Milletler Cemiyeti’ne katılması sonrasında gerek Balkanlar gerekse diğer üye ülkelerle olan ilişkilerin güçlendiği ve bağların sıkılaştığı görülmektedir. Bu süreç, ileride kurulacak Balkan Antantı için de bir temel oluşturmıştır.

6-10 Ekim 1929 tarihlerinde Atina’da Milletlerarası Barış Bürosu tarafından düzenlenen 27. Evrensel Barış Kongresi’nde, Papanastasiu’nun teklifi üzerine Balkan

¹²⁶126

¹²⁷ Hamza Eroğlu, “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh,” *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 1, sy. 2 (Mart 1985), 437.

¹²⁸ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi*, 256.

¹²⁹ Oran, *Türk Dış Politikası*, 1, 350.

¹³⁰ Tuncer, *Atatürk Döneminde Türk Dış Politikası*, 141.

lkelerinin ortak sorunlarını grp uzlaabileceği, bu devletlerin ortak çıkarlarını gözetken bir antlaşmanın yapılması gerektiği ifade edilmiştir. Bu bağlamda, Balkan Birliği Enstitüsü'nün kurulması talep edilmiştir. Balkan Birliği Enstitüsü, Balkan lkeleri arasında iş birliği ve dayanışmayı artırmayı hedefleyen bir platform olarak önemli bir rol üstlenmiştir. Bu girişim, bölgedeki barış ve güvenliğin sağlanması da etkili olmuştur.¹³¹

Balkan Antantı fikrinin asıl zeminini, Türkiye ve Yunanistan arasındaki sorunların açılması ve bu iki ülkenin yakınlaşması oluştururken; İtalya'nın etkisi altında olan Arnavutluk ile revizyonist bir anlayışa sahip olan Bulgaristan, bölgede bir tehdit unsuru olarak ortaya çıkmıştır. Bu durum, Balkan devletleri arasında birliği sağlama gerekliliğini doğurmuş ve İtalya'nın revizyonist politikaları ile Doğu Akdeniz'e inme arzusu, dışarıdan gelebilecek müdahale veya saldırılar karşısında bir savunma mekanizması oluşturma zorunluluğu doğurmuştur.

Papanastasiu'nun nerisi, devlet adamları nezdinde önemli bir yer tutmuştur. Bu bağlamda, Balkan Birliği oluşturulması amacıyla 5 Ekim 1930 tarihinde Türkiye, Romanya, Bulgaristan, Arnavutluk, Yugoslavya ve Yunanistan'ın katılımlarıyla Atina'da bir konferans düzenlenmiştir. Atina'da gerçekleşen bu konferansa katılan devletler arasında herhangi bir siyasi gr farklılığı ortaya çıkmamıştır. Siyasi farklılıkların ve kutuplamaların yaşanmadığı bu konferansta alınan kararlar şunlardır:

1-Her yıl Dııleri bakanlığı düzeyinde Balkan devletleri toplantı gerçekleştirecek,

2- Balkan devletleri arasındaki anlaşmazlıkları barış yoluyla çözümlmek ve olası bir saldırı ya da savaş durumunda bu devletlerin birbirleriyle yardımlamasını sağlamaya yönelik bir Balkan Paktı oluşturulması,

3- Balkan devletleri, halkları arasında sosyal, siyasi, ekonomik ve kültürel anlamda yakınlamayı teşvik ederek Balkan Birliği'nin kurulması için bir teşkilat oluşturulmasını sağlamak.¹³²

Alınan kararlar, aslında Balkan Birliği'nin ve Balkan Antantının temelini oluşturacak adımları atmaktadır. Balkan Antantına giden süreçte devletlerin anlaşması ve izledikleri metodoloji, devletler arasındaki ilişkilerin gelişmesine önemli ölçüde etki etmiştir. Birinci Balkan Konferansı'nda alınan bir diğer karar ise ikinci konferansın İstanbul'da bir yıl sonra düzenlenmesi olmuştur.¹³³

Toplantıların Dııleri Bakanlıkları düzeyinde gerçekleştirilmesi, Balkan devletleri arasındaki ilişkilerin kopmamasına ve sağlıklı ilişkilerin kurulup devam ettirilmesine zemin hazırlamıştır. Yapılmak istenen bölgesel ve savunma paktı, bölgede

¹³¹ Oran, *Türk Dış Politikası*, 1, 350.

¹³² Oran, *Türk Dış Politikası*, 1, 350.

¹³³ Mehmet Savcı, *Balkan Konferansları Bağlamında Türkiye-Bulgaristan İlişkileri* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı, 2007), 38.

var olan karışıklığı önlemek ve bölgenin barış ve güvenliğini sağlamak açısından büyük bir önem taşımaktadır. Ekonomik anlamda alınan kararlar ise, dünya genelinde etkili olan ekonomik krize karşı bir dayanışma ve ticareti geliştirme hamlesi olarak değerlendirilmektedir. Ancak, bu devletlerin ekonomik seviyelerinin birbirine yakın olması nedeniyle büyük bir rekabet doğmamış ve dolayısıyla kayda değer bir ekonomik destek veya iş birliği sağlanamamıştır.¹³⁴

5.1.2. İkinci Balkan Konferansı

Atina'da düzenlenen Balkan Konferansı'nın ikincisinin İstanbul'da gerçekleştirileceği, daha ilk konferans sırasında kararlaştırılmıştı. İkinci Balkan Konferansı, 20-26 Ekim 1931 tarihleri arasında Türkiye'nin ev sahipliğinde, İstanbul Dolmabahçe Sarayı'nın gösteri salonunda düzenlenmiştir. Tüm dünyanın barış için mücadele ettiği bir dönemde, Balkan ülkeleri de aralarındaki iş birliğini güçlendirme amacıyla bu konferansta bir araya gelmiştir.¹³⁵

Balkan konferansına katılan devletlerin temsilcileri;

“Arnavutluk; Arnavutluk'un eski Dışişleri Bakanı yeni Londra Büyükelçisi Mehmet Koniça Bey'in başkanlığında; eski Milletvekili Malik Puşati, Bedri Ali, Doktor Kemal, milli şair Patirkent Fişta, Ziya, İhsan Libohuve, Suat Arslan Beylerden,

Bulgaristan; eski bakanlardan Milli Grup Başkanı ve Milletvekili Sakazof başkanlığında; eski bakan Andreu, Prof. Ojenof, fen akademisi üyesi Danişef, İvan, Dr. Boris, Milli Komite üyesi Trifon, gazeteci Dimetero, Bulgar Kadın Birliği üyesi Dimitrana İvonof, Tütün uzmanı Monçef, Burgaz Belediyesi eski başkanı Kanazisky, Bulgar Ticaret ve Sanayi Odası 2. Başkanı Mirço Stanof, Sofya Milli Banka Müdürü Vladi Georget, Muhtarof ve Dr. Nikolaef'ten,

Romanya; Romanya meclisi eski başkanı Stefan Çiçopop başkanlığında; Trion Yakoci, Pella, eski bakanlardan Radükono, Luçef, Cenevre Uluslararası Çalışma Bürosu Romanya temsilcisi ve heyetin genel kâtibi Vladesk Bakrasa, Prens Ojka, Romanya Kadın Birliği Başkanı Prens Pantagöze'den,

Yugoslavya; Eski bakanlardan Dr. Vasilije Jovonoviç başkanlığında; Dr. Zivkő, Dr. Velibar Joniç, Topalaviç, İş Bürosu Genel Sekreteri Dr. Ksenofon Çhaviç, Dr. Zika Markoviç, Dr. Adolf Tsvuj, Vojislav Djordjeviç, Mm. Topalaviç, Dr. İvo Mohariç, Dr. Milenko Maryoviç, İovan Djonoviç, Dr. Alexandr İovanoviç, Mr. Viladmir Vujiç, Mr. Glisa Elazoviç, Mr. Begdan Radoviç, Dr. Dragoslav Mihajloviç'ten,

Yunanistan; Eski başbakanlardan ve Yunan Müttehit Cumhuriyetperver Fırkası lideri Papanastasiu başkanlığında; İkinci Başkan Bakkalbaşı, Genel Sekreter Papadopoulos, eski bakanlardan Milonas, eski bakan ve Liberal Fırkası

¹³⁴ Baskın Oran, 1/350

¹³⁵ Oran, *Türk Dış Politikası*, 1/351.

*milletvekilllerinden Bakapulos, milletvekili ve avukat Merkurd, Atina Üniversitesi profesörlerinden Benis, sosyalist mebuslardan Limonidis, Papazoğlu, Hava İşleri Müşaviri General Laskarus, Yunan şehirleri ve belediyeleri namına heyete katılan Kroniyadis, Psalti, üniversite profesörlerinden Spripulos ve adli müşavirlerden Zivolov'dan oluşmaktadır.*¹³⁶

Balkanlar'ın iki önemli ve birbirleriyle sorun yaşayan devleti olan Türkiye ve Yunanistan arasındaki meselelerin çözülmesi, Balkan Birliği'ne giden süreçte bu birliğin kurulması için ortak hareket etme imkânını sağlamıştır. Bahsi geçen iki devlet, Balkanlar'daki statükonun korunmasını amaçlarken¹³⁷ Revizyonist bir politika izleyen ve Doğu Trakya ile Edirne üzerinde hak iddia eden Bulgaristan, bu durumdan rahatsızlık duymuştur.¹³⁸ Türkiye ve Yunanistan'ın yakınlaşmasından rahatsızlık duyan Bulgaristan, konferansa katılmak istememiştir. Ancak, Mustafa Kemal'in özel daveti üzerine konferansa katılım sağlamıştır.¹³⁹ Birinci Balkan Konferansı'na kıyasla daha durağan ve kutuplaşmanın belirgin olduğu İkinci Balkan Konferansı'nda, Arnavutluk Bulgaristan ile birlikte hareket etmiştir. Öte yandan, Yugoslavya ve Romanya, Balkan Konferanslarında öne çıkan ve birliğin savunucusu olarak görünmek istememiştir.¹⁴⁰

İkinci Balkan Konferansı, görüş ayrılıklarının belirginleştiği ve Balkan Birliği'nin sağlanmasını yavaşlatan konuları içeren bir toplantı olmuştur. Bulgaristan'ın Türkiye sınırları üzerindeki emellerine rağmen, Mustafa Kemal'in Bulgar yetkilileri özel olarak konferansa davet etmesi, "Yurtta sulh, cihanda sulh" ilkesinin somut bir örneğidir.¹⁴¹ Mustafa Kemal, Bulgaristan'ın İkinci Balkan Konferansı'na katılmak istememesi üzerine, ilişkileri askıya alma seçeneği bulunmasına rağmen devlet aklı ile hareket etmiş, olayları tırmandırmaktan kaçınarak revizyonist bir anlayışa sahip olan Bulgaristan'ı diplomatik yollarla dengelemiştir. Fevri bir yaklaşım benimsenmiş olsaydı, Bulgaristan ile ilişkilerin gerilmesi hem Balkan Birliği'ni hem de Türkiye'nin çıkarlarını zor bir duruma sokabilirdi.¹⁴²

5.1.3. Üçüncü Balkan Konferansı

Birincisi Atina'da, ikincisi İstanbul'da düzenlenen Balkan Konferanslarının üçüncüsü, 23-26 Ekim 1932 tarihlerinde Bükreş'te gerçekleştirilmiştir. İkinci Balkan

¹³⁶ Recep Murat Geçikli, "Balkan Paktı Süreci'nde II. Balkan Konferansı ve Yankıları," *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*(2023), 319.

¹³⁷ Esra S. Değerli, "Türkiye'nin Balkan Ülkelerine Yakınlaşma Çalışmaları: Balkan Pakti," *Eskisehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 9, no. 2 (2023), 124.

¹³⁸ BCA Arş. 030-10-239-617-6; Aynı Arşiv, 030-10-240- 618-6; Aynı arşiv, 030. 10. 240 618-8)

¹³⁹Değerli, "Türkiye'nin Balkan Ülkelerine Yakınlaşma Çalışmaları: Balkan Pakti," 124.

¹⁴⁰ Oran, *Türk Dış Politikası*, 1/351.

¹⁴¹ İhsan Sabri Balkaya, "Basınımıza Yansıdığı Şekliyle Balkan Antantı Sürecinde Türkiye ve Bulgaristan," *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 20, no. 60 (2004), 761.

¹⁴²Değerli, "Türkiye'nin Balkan Ülkelerine Yakınlaşma Çalışmaları: Balkan Pakti," 124.

Konferansı'nda ele alınan, ancak ilerleme sağlanamayan azınlıklar meselesi, Üçüncü Balkan Konferansı'nda da Balkan Birliği'nin oluşumunu olumsuz etkilemiştir. Bu konferansta, kendi düşüncesine uygun kararların alınmayacağını anlayan Bulgaristan, konferanstan çekilmiştir. Bulgaristan'ın çekilmesinin ardından konferansa devam eden beş Balkan devleti, ortak ticaretin teşviki, Balkan Posta Birliği'nin ve Balkan İşçi Birliği'nin kurulması yönünde kararlar almıştır.¹⁴³

5.1.4. Dördüncü Balkan Konferansı

Dördüncü Balkan Konferansı toplanmadan önce, 20-24 Eylül 1933 tarihlerinde, İsmet İnönü önderliğindeki Türk heyeti, Bulgaristan'ı Balkan Birliği'ne katılmaya davet etmek amacıyla Sofya'da diplomatik görüşmeler gerçekleştirmiştir. Türk-Yunan yakınlığından rahatsızlık duyan Bulgaristan Başbakanı Muşanov'a, Mustafa Kemal, Türkiye'nin Bulgaristan'a karşı revizyonist bir politika izlemediğini ve hatta Bulgaristan'ın bu süreçte kendilerinin de katılmasını arzu ettiğini ifade etmiştir. Türkiye'nin gerçekleştirdiği bu diplomatik ziyaretler ve Mustafa Kemal'in Bulgaristan'ı misaka davet etmesi, Bulgar tarafını sakinleştirse de Bulgaristan kararından vazgeçmeyerek Pakta dâhil olmamıştır.

Bulgaristan'ın bu tutumuna karşılık olarak, 4 Ekim 1933 tarihinde Yugoslavya Kralı Alexander, Bulgar Kralı III. Boris ile Varna'da görüşerek, Bulgaristan'ı Balkan Pakti'na dâhil olmaya ikna etmeye çalışmıştır. Aynı dönemde, Rumen gazeteleri Bulgaristan'ın temkinli yaklaşımının yersiz olduğunu vurgulayan ve Bulgaristan'ın Balkan Pakti'na katılması gerektiğini belirten haberler yayımlamıştır. Ancak bu girişimler sonuçsuz kalmış, Bulgaristan yalnızca Balkan Pakti'na katılmamış, aynı zamanda Romanya ve Yugoslavya'nın da pakta katılmaması gerektiğini ifade ederek, Balkan Pakti'nin imzalanmasını engellemeye çalışmıştır.¹⁴⁴ Yugoslavya Kralı Alexander, Bulgar Kralı II. Boris ile Varna'da görüştüktan sonra, 1933 yılında Türkiye'ye bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu süreçte, 8 Ekim 1933 tarihinde Türkiye'de, Venizelos, Mustafa Kemal Atatürk ve Kral Alexander arasında üçlü bir görüşme yapılmıştır. Ayrıca, 6 Ekim 1933'te, Yunanistan Dışişleri Bakanı ile Yugoslavya Kralı Alexander arasında Korfu'da görüşmeler gerçekleştirilmiş olup, bu görüşmelerin konusu, Bulgaristan'ın Balkan Pakti'na dâhil edilmesi olmuştur. Bu ziyaretlerin ardından, Bulgaristan ile Romen Kralı Carol arasında Tuna Görüşmeleri yapılmış, ancak tüm bu girişimler ve diplomatik ziyaretler, Bulgaristan'ı Balkan Pakti'na katılmaya ikna edememiştir.¹⁴⁵

Bulgaristan'a kapılarını kapatmayan Balkan devletlerinin (Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya, Romanya) dışişleri bakanları, 5-11 Kasım 1933 tarihlerinde Selanik'te

¹⁴³ Oran, *Türk Dış Politikası*, 1/351.

¹⁴⁴ Buket Önal ve Mehlika Özlem Ultan, "Balkan Pakti (1934) ve Dışarıdaki Yansımaları," *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 13, no. 22 (2012/1), 74-75.

¹⁴⁵ Değerli, "Türkiye'nin Balkan Ülkelerine Yakınlaşma Çalışmaları: Balkan Pakti," 126.

Dördüncü Balkan Konferansı'nı gerçekleştirmiştir.¹⁴⁶ Balkan ülkeleri, kendilerine dışarıdan gelebilecek saldırılara karşı birlik oluşturmak, bölgenin ticaret hacmini artırmak ve Bulgaristan'ın revizyonist anlayışına karşı önlem almak amacıyla Balkan Birliği kurma kararı almışlardır. Bu birliği kurma çabaları doğrultusunda, Balkan devletleri ikili ilişkilerini geliştirerek farklı şehirlerde dört kez görüşmeler yapmış ve böylece Balkan Antantını imzalayabilecek uygun bir ortam oluşturmuşlardır.¹⁴⁷

5.1.5. Ana Hatları ile Balkan Antantı

Asya ve Avrupa arasında bir geçiş güzergahı olarak bilinen, "Barut Fıçısı" adı verilen Balkanlar, revizyonist politika izleyen İtalya ve Bulgaristan'ın tutumlarından rahatsızlık duymaktadır. Türkiye, Yugoslavya, Yunanistan ve Romanya, İngiltere ve Almanya ile olan ekonomik ilişkilerini geliştirme gayreti gösterdiği süreçte, İtalya tehdidine karşı statükoyu korumak amacıyla ortak bir politika belirlemiştir. Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne katılması, Balkan ülkelerinin yakınlaşmasına önayak olmuş ve 1934 yılında Balkan Antantı'nın imzalanmasına zemin hazırlamıştır. Balkan Antantına giden süreçte, antantı imzalayan Balkan ülkeleri, yılda bir kez olmak üzere toplam dört kez toplanmış ve bu konferanslarda kültürel, sosyal ve siyasal alanlarda bazı iş birlikleri gerçekleştirilmiştir. Bu Balkan fikri, 1929 yılı Ekim ayında Atina'da düzenlenen Dünya Barış Kongresi'nde, Yunanistan eski Başbakanı Alexander Papanastasiu tarafından hükümetlerin fikir dünyasına sunulmuş ve burada yer edinmiştir.¹⁴⁸

İtalya'nın revizyonist anlayışa sahip olması, Balkanlar'daki statükoyu bozma çabaları, Akdeniz'e inme isteği, Bulgaristan'ın Nöyyi Antlaşması'nı kabul etmekten kaçınarak revizyonist bir tutum sergilemesi,¹⁴⁹ Arnavutluk'ta İtalyan yanlısı faşist Ahmet Zogo'nun başa geçmesi, 1933 yılı Şubat ayında Küçük Antantın kalıcı hale gelerek teşkilatlanması ve Almanya'da gerçekleşen iktidar değişikliğiyle Nazi anlayışlı bir yönetimin kurulması, Balkan ülkelerinin birlik oluşturma ihtiyacını doğuran önemli sebepler arasında yer almıştır.¹⁵⁰ Balkanlar'daki statükonun bozulmasına karşı bir bölgesel savunma paketi kurulması ve birliğin oluşturulması, Türkiye Cumhuriyeti'nin 1930'lu yıllardaki dış politika anlayışı olan "Yurtta sulh, cihanda sulh" ilkesinin bir yansımasıdır. Türkiye, Batı sınırını korumak ve batıdaki komşularından gelebilecek tehlikeleri önlemek amacıyla, Mustafa Kemal Atatürk'ün tensipleriyle Balkan Antantı ve Balkan Birliği'ne katılmıştır. İlerleyen süreçte, Afganistan, İran ve Irak ile 8 Temmuz

¹⁴⁶ Oran, *Türk Dış Politikası*, 1/351.

¹⁴⁷ Osman Metin Öztürk, *Balkan Antantı Atatürk Ansiklopedisi*, 1-2

¹⁴⁸ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi*, 256.

¹⁴⁹ Fatma Aslı Kelkitli, *İki Savaş Arası Dönemde İtalya'ya Karşı Balkanlar'da Bir Dengeleme Politikası Denemesi: Balkan Antantı*, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 72, no. 2 (2017), 428.

¹⁵⁰ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi*, 257.

1937 tarihinde imzalanan Sadabat Paktı, Türkiye'nin doğu sınırını güvence altına almış ve Atatürk'ün dış politika anlayışını daha iyi açıklayan bir örnek olmuştur.¹⁵¹

Türkiye ve Yunanistan, Lozan görüşmelerinden arda kalan sorunlarını zamanla çözerek dostane ilişkiler kurmuş, bu iki devlet Balkanlar'daki huzur ve barışın korunması ile kendi sınırlarının güvenliğinin sağlanması amacıyla Balkan Birliği'nin kurulmasına karar vermiştir. Türkiye'nin Balkan Birliği'nin kurulmasından önce, sınır komşusu olan Yunanistan ile sorunlarını çözmesi, en yakın sorunların aşılmasının ardından bölgesel sorunların çözülmesi, sonrasında ise halkaların büyüyerek "Cihanda Sulh" ilkesini somut bir şekilde karşılayabileceğinin örneğidir. Nitekim, Balkanlar'daki durumun vahameti üzerine Balkan Birliği'nin inşası için gerçekleştirilen dört konferansın sonucunda, anlaşılan Türkiye, Yugoslavya, Romanya ve Yunanistan temsilcileri, 4 Şubat 1934'te Cenevre'de bir araya gelerek Balkan Antantını parafe ederek imzalamış,¹⁵² Beş gün sonra, katılımcı ülkelerin dışişleri bakanları, 9 Şubat 1934 tarihinde Atina'da bir araya gelerek Balkan Antantını resmen imzalamıştır.¹⁵³

Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya arasında imzalanan Balkan Paktı, kendi içinde iki gruba ayrılmaktadır. Bu gruplardan birini, Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan samimi dostluk antlaşması oluşturmaktadır. Bu antlaşma, Türk-Yunan Misakını dikkate alan grup iken, diğer grup ise Romanya ve Yugoslavya'nın dahil olduğu Küçük Antanttır. Rumen Dışişleri Bakanı Titulescu, her iki grubun ortak amaçlarının, Balkanlar'daki statükoyu ve sınırları korumak gerektiğini belirterek, bu görüşünü Anadolu Ajansı röportajında dile getirmiştir.¹⁵⁴

Balkanlar'daki statükoyu korumak, barış ve güven ortamını sağlamak amacıyla imzalanan Balkan Antantı, üç ana maddeden oluşmaktadır:

1- Türkiye, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya, Balkan sınırlarını karşılıklı olarak kabul etmektedir.

2- Balkan Antantını imzalayan ülkeler, birbirlerinin menfaatlerini ihlal edebilecek durumlarda istişare ederek hareket etmeyi ve çıkarlarını göz önünde bulundurmaya taahhüt etmişlerdir. Ayrıca, Balkan Antantına dahil olmayan Balkan ülkelerine karşı siyasi girişimlerde bulunmadan önce üye devletlere danışacaklardır.¹⁵⁵

3- Antlaşma imzalandıktan hemen sonra yürürlüğe girecek olan bu antlaşmaya göre, İtalya, Almanya veya SSCB'nin Balkan Paktı'na üye devletlere saldırması durumunda, Bulgaristan'ın herhangi bir üye devlete saldırması halinde, antlaşmaya taraf

¹⁵¹ Kahraman Gürbüz, *Atatürk Döneminde Sadabat Paktı Çerçevesinde Türkiye'nin Ortadoğu Ülkeleri ile İlişkileri*, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 9, no. 1 (2023), 331.

¹⁵² Değerli, *Türkiye'nin Balkan Ülkelerine Yakınlaşma Çalışmaları: Balkan Paktı*, 127.

¹⁵³ Oran, *Türk Dış Politikası*, 1/351.

¹⁵⁴ İvgen, *1923-1960 Döneminde Türkiye'nin Balkan Politikası*, 88.

¹⁵⁵ Gönübol-Sar, *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası*, 100.

devletler Bulgaristan'a müdahalede bulunabilir. Ancak, büyük devletlere karşı herhangi bir müdahale yapılmayacaktır.¹⁵⁶

Antlaşma imzalandıktan hemen sonra yürürlüğe girecek olan bu antlaşmaya göre, İtalya, Almanya veya SSCB'nin Balkan Pakti'na üye devletlere saldırması durumunda, Bulgaristan'ın herhangi bir üye devlete saldırması halinde, antlaşmaya taraf devletler Bulgaristan'a müdahalede bulunabilir. Ancak, büyük devletlere karşı herhangi bir müdahale yapılmayacaktır.¹⁵⁷ Revizyonist bir anlayışa sahip olan İtalya, Balkanlar'da kurulan birlikten rahatsızlık duymuştur.¹⁵⁸ Balkan Antantının imzalanmasının ardından, Atatürk yaptığı bir konuşmada, antantın imzalanmasının, uzun süredir samimiyetle üzerinde durdukları bir ideal olduğunu ifade etmiş ve bu barışın daha geniş alanlara yayılmasını arzu ettiğini, bunun gerçekleşmesinden memnuniyet duyduğunu belirtmiştir.¹⁵⁹

Balkan Pakti'nin üç maddeden oluşmasının yanı sıra ek protokol antlaşması da mevcuttur. *Balkan Anlaşma Pakti imzalandığı sırada, Yunanistan, Romanya, Yugoslavya ve Türkiye Dışişleri Bakanları, ülkelerinin üstlendiği yükümlerin anlatımını, aşağıda gösterildiği biçimde, açıklığa kavuşturmak ve bu açıklamaların Paktın ayrılmaz bir parçası olduğunu kesinlikle belirtmek gereğini duymuşlardır.*

1. 3 ve 4 Temmuz 1933 Londra Sözleşmelerinin 2. Maddesinde öngörülen saldırı eylemlerinden birine girişecek herhangi bir ülke saldırgan sayılacaktır.

2. *Balkan Anlaşma Pakti hiçbir Devlete karşı yönetilmiş değildir. Amacı Balkan sınırlarını bir Balkan Devletince girilecek herhangi bir saldırıya karşı güvence altına almaktır.*

3. *Bununla birlikte, eğer Bağlı Yüksek Taraflardan biri Balkanlı olmayan herhangi bir Devletin saldırısına uğrarsa ve bir Balkan Devleti bu saldırıya o anda ya da sonradan katılırsa, Balkan Anlaşma Paktının hükümleri bu Balkan Devletine karşı tümüyle uygulanacaktır.*

4. *Bağlı Yüksek Taraflar, Balkan Anlaşma Pakti ile güdülen amaçlara uygun Sözleşmeler yapmağı yükümlenirler. Bu Sözleşme- lerle ilgili görüşmeler 6 ay içinde başlayacaktır.*

5. *Balkan Anlaşma Pakti, daha önce üstlenilmiş olan yükümlere aykırı düşmediğinden, önceki tüm bağitlar ile andlaşmalara bağli tüm Sözleşmeler -ki bu bağitlar ve andlaşmalar zaten yayımlanmış bulun- maktadır- geçerliliklerini bütünüyle sürdürecektir.*

6. *Paktın Giriş kesiminde, "daha önceki bağitsal yükümlere sayılı olmağa kesinlikle kararlı" tümcesi, Bağlı Yüksek Taraflar için, onlardan biri ya da birkaçının*

¹⁵⁶İsmail Soysal, *Tarihçeleri ve Açıklamaları İle Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1989), 1/449.

¹⁵⁷ Ahmet Eyicil, *Siyasî Tarih 1789-1938* (Ankara: Gün, 2005), 443.

¹⁵⁸ Tuncer, Atatürk Döneminde Türk Dış Politikası 145.

¹⁵⁹ Büyük Şefimiz Diyor Ki," *Ulus*, 28 Şubat 1938, 1.

imzacısı bulunduğu Balkan Devletleri arasındaki anlaşmalara saygı anlamına gelmektedir.

7. Bağıtlı Yüksek Taraflar için Paktın ortaya koyduğu yükümler, onların Londra Sözleşmelerinin 2. Maddesinde öngörüldüğü biçimde, bir başka Devlete saldırıya geçen Bağıtlı Yüksek Taraf ile ilişkileri bakımından sona erer.

8. Bağıtlı Yüksek Taraflar için Balkanlarda bugünkü ülkesel düzen kesin niteliktedir. Paktın ortaya koyduğu yükümlere gelince, bunların Bağıtlı Yüksek Tarafların Paktın imzasını izleyen iki yıl içinde ya da sonra saptayacakları bir süresi olacaktır. Bu iki yıl içinde Paktın bozulması olanağı yoktur. Paktın süresi en az beş yıl ya da daha fazlası için saptanacaktır. Eğer imza gününü izleyen yılın sonunda hiçbir süre saptanmamışsa, Balkan Anlaşma Paktının, imza gününü izleyen iki yılın sonundan başlamak üzere, kendiliğinden beş yıllık bir süresi olacaktır. Bu beş yılın ya da Bağıtlı Yüksek Taraflarca kabul edilen sürenin sonunda, Pakt, Bağıtlı Yüksek Taraflardan birisince Paktın sona erişini için öngörülen günden bir yıl önce bozulmadıkça, daha önceki yürürlük süresine eşit bir dönem için zımnî olarak kendiliğinden yenilenmiş olacaktır. Her durumda, ister Paktın yürürlüğe girdiği birinci dönem (7 ya da 7 yıldan çok) olsun, ister kendiliğinden başlayan sonraki dönem olsun, Paktın sona erişini gününden bir yıl önce, hiçbir bozma ya da bozma bildirisi geçerli değildir.

9. Balkan Anlaşma Paktı, her ülkenin kendi yasası uyarınca onaylanınca Bağıtlı Yüksek Taraflar birbirlerine bilgi vereceklerdir.¹⁶⁰

Ankara, 9 Şubat 1934

İmza: D. MAXİMOS

İmza: N. TİTULESCU

İmza: DR. T. RÜŞTÜ

İmza: B. JEVTİCH

Türkiye'nin Balkanlar'daki birliğe katılması ve birliğin kurucu ülkelerinden biri olması, Batı ile yakınlaşma olarak yorumlanmış ve bu durum SSCB'yi rahatsız etmiştir. Bu gelişmeler üzerine Türkiye Dışişleri Bakanlığı, Balkan Paktı'nın SSCB'ye karşı herhangi bir eylem veya girişimi içermediğini vurgulamıştır.¹⁶¹ Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya dışişleri bakanları, Türkiye'nin bu açıklamalarının Balkan Antantına aykırı olmadığını belirterek, Balkan Antantı üyeleri protokolün 4. maddesi gereğince askeri meseleleri ön planda tuttıklarını ifade etmiş ve antantı imzalamıştır.

Balkan ülkeleri, sınırlarını olduğu gibi kabul edecek ve değiştirme girişiminde bulunmayacaklardır. Bu karar, Atina'da Balkan Antantına katılan devletlerin dışişleri bakanları tarafından imzalanmıştır. Yunanistan ise bir protokol sunarak yalnızca Balkan devletlerinden gelecek saldırılara müdahale edeceğini ve büyük devletleri karşısına

¹⁶⁰ Soysal, *Tarihçeleri ve Açıklamaları*, 455.; Eyicil, *Siyasî Tarih 1789-1938*, 450-451.

¹⁶¹ Soysal, *Tarihçeleri ve Açıklamaları*, 457.

almayacağını belirterek çekimser bir tutum sergilemiştir. Yunanistan'ın büyük devletlere tepki göstermeyeceğini belirterek yalnızca Bulgaristan'a müdahale edeceğini ifade etmesi, Paktın Bulgaristan'a karşı yapılmış olduğunu ortaya koymuştur.¹⁶² Yunanistan'ın bu açıklamaları, İtalya'ya karşı denge politikası izlediğini ve İtalya'nın tepkisini çekmek istemediğini göstermektedir. 9 Şubat 1934 tarihinde, Balkan devletleri Balkan Pakti'nı imzaladıktan sonra, bu protokoller de imzalanmıştır.¹⁶³ Balkan Antantının imzalanma sürecinde Türkiye, önemli bir rol oynamış ve bu antantına sadakatle bağlı kalarak, sonuna kadar savunuculuğunu sürdürmüştür.

İtalya'nın revizyonist politika anlayışı doğrultusunda, 3 Ekim 1935 tarihinde Habeşistan'a saldırı gerçekleştirmesi¹⁶⁴ Balkan Antantı üyesi devletler Milletler Cemiyeti'nin aldığı kararı uygulayarak ekonomik alanda ambargo uygulamıştır.¹⁶⁵ İtalya, kendisine ambargo uygulayan devletlere 11 Kasım 1935 tarihinde protesto içerikli bir nota gönderdi. Söz konusu notada, İtalya, kendisine yönelik uygulanan yaptırımların yalnızca ticari ve siyasi boyutla sınırlı kalmayıp, savaş sonrası psikolojik sonuçlar doğuracağını belirterek, bu durumun İtalya ile ilişkilerin zorlaşmasına yol açacağını ifade etmiştir. Ayrıca, askeri tepki gösterenlere askeri, savaşa ise savaşa karşılık verileceğini vurgulamıştır.¹⁶⁶ İtalya'nın Milletler Cemiyeti'ne karşı açıkladığı protesto notası, Türk kamuoyunda geniş bir yankı uyandırmış ve basın organları, İtalya'nın Milletler Cemiyeti'nin kararına karşı duyduğu öfkeyi vurgulamıştır.¹⁶⁷

İtalya'nın, Balkan devletlerinin çekincelerine rağmen böyle bir saldırıya girişmesi, Antant üyesi devletlerini tedirgin etmiştir. Balkan birliğinin, revizyonist ülkelere karşı sınırların korunması amacıyla kurulduğu göz önünde bulundurulduğunda, bu tür bir durumla karşılaşılması, birliğin önemini bir kez daha ortaya koymuştur. Balkan Antantının öneminin farkında olan Türkiye, antantın devamlılığını sağlamak için yoğun çaba göstermiştir. Bu çabalar doğrultusunda Başbakan İsmet İnönü ve Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, 1937 yılının ilkbahar aylarında Balkan Antantı üyelerine bir dizi ziyaret gerçekleştirmiştir. Ziyaretlerin ardından, 14 Haziran 1937 tarihinde İsmet İnönü, Balkan ziyaretini ve Balkan devletleriyle olan ilişkilerini kamuoyuna açıklamıştır;

“Balkan devletleriyle yürütülen diplomatik ilişkiler, kamuoyunun da yakından takip ettiği ve gizli yönü neredeyse bulunmayan bir süreç olarak şekillenmiştir. Türkiye ile bölgedeki dört ülke arasında açık şekilde tesis edilen anlaşmalar çerçevesinde, taraflar barış ilkesine dayalı bir ortak zeminde buluşmuşlardır. Bu bağlamda, kısa süre önce hem şahsım hem de Dışişleri Bakanı Dr. Tevfik Rüştü Aras, Balkan müttefiklerimizin başkentlerine çeşitli zamanlarda ziyaretlerde bulunarak diplomatik temaslarda bulunma

¹⁶² Oran, *Türk Dış Politikası*, 1/352.

¹⁶³ Soysal, *Tarihçeleri ve Açıklamaları*, 457-458.

¹⁶⁴ Gönlübol ve Sar, *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası*, 102.

¹⁶⁵ Soysal, *Tarihçeleri ve Açıklamaları* 476.

¹⁶⁶ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi*, 259.

¹⁶⁷ İtalya Uluslar Kurulunu Protesto Etti,” *Cumhuriyet*, 8 Ekim 1935, 8.

imkânı elde etmiştir. Bu görüşmeler sırasında Türkiye'ye yönelik sergilenen yakınlık ve dostane tavır, yalnızca bizlerin değil uluslararası toplumun da dikkatini çekecek düzeyde içtendi. Türkiye, bu samimi ilgiyi Yugoslavya, Yunanistan ve Romanya'da gördüğü sıcak karşılımlarla deneyimlemiş; bu sıcaklık halkımız tarafından da aynı içtenlikle karşılık bulmuştur. Öte yandan, Balkan Antantına taraf olan dört ülkenin dönemselsel olarak ulusal çıkarları doğrultusunda yürüttükleri farklı dış politika tutumları, zaman zaman bu iş birliğinin zayıfladığı yönünde çeşitli propagandalara zemin oluşturmaktadır. Ancak son dönemde gerçekleştirilen yüksek düzeyli temaslar, bu tür iddiaların gerçeği yansıtmadığını açıkça ortaya koymaktadır. Elde edilen gözlemler, dört ülkenin de barışa dayalı ortak idealler konusunda samimi ve kararlı olduklarını göstermektedir. Bu çerçevede, Türkiye'nin komşusu Bulgaristan'ın da Balkanlar'da barış ortamının korunmasına ve çevresindeki ülkelerle olumlu ilişkiler geliştirmeye yönelik iyi niyetli bir tutum sergilediği yetkili kaynaklardan doğrudan edinilen bilgilerle teyit edilmiştir. Türkiye ile özel bir anlaşma çerçevesinde ilişkileri bulunan Bulgaristan, aynı yaklaşımı Yunanistan ve Romanya ile de tesis etme iradesinde olduğunu ifade etmiştir. Türkiye, bu doğrultudaki girişimleri desteklemekte ve sürecin kolaylaştırılması için gerekli katkıyı sunma kararlılığındadır. Sonuç olarak, Bulgaristan'ın komşularıyla daha yakın ve dostane ilişkiler kurması, Balkan ülkeleri arasında kalıcı bir barış ortamının sağlanması açısından son derece kıymetli olup, bu gelişme Avrupa'da istikrarın güçlenmesi yönünde de önemli bir dayanak teşkil etmektedir.”¹⁶⁸

Başvekil İsmet İnönü'nün Dışişleri Bakanı Tefik Rüşti Aras ile gerçekleştirdiği Balkan ziyareti sırasında yaptığı açıklamalar, Balkan Pakti'nin Türkiye açısından taşıdığı stratejik ve diplomatik önemi açıkça ortaya koymaktadır. Bu gelişmeler, Türkiye'nin bölgesel iş birliğine verdiği önemin ve Balkan ülkeleriyle ilişkilerini güçlendirme çabasının bir göstergesi olmuştur.

Balkan Antantının imzalanmasından sonra, İkinci Dünya Savaşı'na giden süreçte ve savaşın yaşandığı yıllarda üye devletler bir araya gelerek çeşitli görüşmeler gerçekleştirmiştir. Ancak Pakt üyeleri, bu ittifakın bölgesel güvenliği sağlamada yetersiz kalacağı kanaatine varmış ve Bulgaristan ile iyi ilişkiler geliştirme yolunu tercih etmiştir. Bu doğrultuda, 31 Temmuz-6 Ağustos 1938 tarihlerinde gerçekleştirilen Balkanlar Konseyi toplantısında imzalanan antlaşma, Lozan Antlaşması'nın ilgili hükümlerini geçersiz kılarak Trakya'nın silahsızlandırılmasına neden olmuştur. Balkan Antantı üyeleri, Balkan Konseyi olarak son görüşmelerini İkinci Dünya Savaşı sırasında, 1940 yılında gerçekleştirmiştir. Ancak savaş sırasında Türkiye dışındaki Balkan Antantı üyesi devletlerin İtalya veya Almanya tarafından saldırıya uğraması ve işgal edilmeleri, Balkan Antantının dağılmasıyla sonuçlanmıştır.¹⁶⁹

¹⁶⁸ Gönübol ve Sar, *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası*, 103.

¹⁶⁹ Oran, *Türk Dış Politikası*, 1/353.

5.1.6. Balkan Antantının Gelişim Süreci

Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele döneminden çıkan Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşunun ardından siyasi yalnızlık içinde bulunuyordu. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk, bu yalnızlıktan kurtulmak ve savaşları ülke sınırlarından uzak tutmak amacıyla bir dış politika anlayışı geliştirmiştir. Bu anlayış, ilkesel olarak “Yurtta sulh, cihanda sulh” prensibine dayanmaktadır. “Yurtta sulh” ilkesi, ülke içinde huzur, barış ve güven ortamını oluşturmayı hedeflerken, “cihanda sulh” ilkesi uluslararası düzeyde barış ve güvenliği sağlamayı amaçlamaktadır. Bu yaklaşım hem iç hem de dış politika süreçlerini belirleyen temel bir ilke olarak kabul edilmiştir.¹⁷⁰

Mustafa Kemal Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti’ni siyasi yalnızlıktan kurtarmak amacıyla uluslararası ilişkileri geliştirme yolunda adımlar atmıştır. Bu bağlamda, Türkiye’yi Silahsızlanma Konferansı’nda temsil etmesi için Tefik Rüşti Bey’i görevlendirmiş ve Türkiye’nin Milletler Cemiyeti ile ilişkilerini güçlendirme konusundaki kararlılığını ortaya koymuştur. Türkiye’nin bu girişimi üzerine, Milletler Cemiyeti Konseyi 43 üye devletin onayıyla 1932 yılında Türkiye’yi Milletler Cemiyeti üyeliğine kabul etmiştir. Bu gelişme, Türkiye’nin uluslararası alanda siyasi yalnızlıktan sıyrılarak daha etkin bir aktör haline gelmesi yönünde önemli bir adım olmuştur.¹⁷¹ Mustafa Kemal Atatürk, Türkiye’nin Milletler Cemiyeti’ne katılımıyla uluslararası barış ortamının tesisine yönelik önemli bir adım atıldığını düşünmekle birlikte, bunun tek başına yeterli olmayacağı görüşündeydi. Atatürk, yalnızca uluslararası değil, aynı zamanda bölgesel düzeyde de bir barış ortamının oluşturulmasını gerekli görmüş ve bu doğrultuda politika geliştirilmesine öncelik vermiştir.¹⁷² Aslında, Mustafa Kemal Atatürk’ün izlediği politika, dünya kamuoyunda iyi ilişkiler kurmayı ve bu ilişkilerden sonra bölgesel güvenlik ve barış ortamını tesis ederek Türkiye’nin sınırlarını güvence altına almayı hedeflemiştir. Bu strateji hem uluslararası hem de bölgesel barışın eş zamanlı olarak sağlanması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu noktada, Atatürk’ün benimsediği “Yurtta sulh, cihanda sulh” ilkesi doğrultusunda imzalanan¹⁷³ Balkan Antantı 1937 yılında II. Dünya savaşı sürecinde zayıflık göstererek dağılma sürecine girmiştir. Balkan Antantı son toplantısını 1940 senesinde gerçekleştirmiş, Yugoslavya ve Yunanistan’ın İtalya ve Almanya tarafından işgal edilmesi, Romanya’nın mihver devletlere katılması ile Balkan Antantı tarihin tozlu raflarındaki yerini almıştır.¹⁷⁴

¹⁷⁰ Eroğlu, “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh,” 437.

¹⁷¹ Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasî Tarihi, 256.

¹⁷² Oran, Türk Dış Politikası, 1/350.

¹⁷³ Eroğlu, “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh,” 437-438.

¹⁷⁴ Şaduman Halıcı, “II. Dünya Savaşı Sırasında Türkiye’den Yunanistan’a Uzanan Dostluk Köprüsü, Kurtuluş ve Dumlupınar’ın Yardımları,” *Belgi* 9 (Kış 2015/I):1197

5.1.6. Türkiye'nin NATO'ya Katılması

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan yeni uluslararası konjonktürde, Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri, dünya siyasetinin öne çıkan ve etkili iki gücü haline gelmiştir. Bu iki devlet, savaş sonrası dönemin siyasal, ekonomik ve askeri dengelerini belirleyen temel aktörler olarak uluslararası sistemi şekillendirmiştir.¹⁷⁵ Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş dönemi boyunca sıcak çatışmaya girmeden, siyasi, askeri, ekonomik ve silahlanma alanlarında çeşitli mücadeleler yürütmüştür. İkinci Dünya Savaşı gibi insanlık tarihini derinden sarsan bir çatışmanın ardından, devletler arası rekabet sona ermemiş; aksine, uluslararası ortamın daha da gerilmesine yol açmıştır. Dünya, savaş sonrası on beş yıl boyunca, sıcak çatışmaya dönüşmeyen ancak sürekli bir rekabet ve gerilim atmosferi içerisinde politikalarını sürdürmüştür. Bu dönemin “Soğuk Savaş” olarak adlandırılmasının temel nedeni, doğrudan bir sıcak çatışmanın yaşanmamasıdır.¹⁷⁶

İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında, dünya kamuoyunda ve Batılı devletler arasında hızla yayılan komünizm fikri, hastalıklı bir tehdit olarak algılanmış ve Batılı devletleri buna karşı önlem almaya zorlamıştır. Komünizmin yayılmasının öngörüldüğü bölgeler arasında Batı Avrupa, Balkanlar ve Türkiye önemli bir yer tutmuştur. Bu tehlikeye karşı ilk harekete geçen Amerika Birleşik Devletleri olmuş, ancak ABD, Batı Avrupa devletlerinden destek alarak bu mücadeleyi kolektif bir çabaya dönüştürmüştür. Dönemin ABD Başkanı Harry S. Truman, kongrede yaptığı bir konuşmayla komünizme karşı sistematik ve kararlı bir mücadelenin başlatılacağını duyurmuş ve bu kapsamda "Truman Doktrini" adıyla bilinen politikanın temellerini atmıştır.¹⁷⁷

İkinci Dünya Savaşı sırasında aynı blok içerisinde yer alan Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri, savaş sonrasında iş birliği çalışmalarını sürdürememiş ve karşıt kutuplara ayrılmıştır. Daha önce bahsedildiği üzere, Sovyetler Birliği, komünizm ideolojisini bağımsızlık mücadelesi veren ve gelişmekte olan devletlere empoze etmeye çalışırken, Amerika Birleşik Devletleri ise komünizme karşı “özgür dünyayı savunma” politikasını benimsemiştir.

Sıcak çatışmanın yaşanmadığı ancak dünyanın iki ana blok hâlinde bölündüğü bu düzen, Soğuk Savaş teriminin bir başka açıklaması olarak da değerlendirilmektedir.¹⁷⁸ Soğuk Savaş'ın başlangıcıyla ilgili bir tarih vermek gerekirse, Winston Churchill'in 5 Mart 1946'da Amerika Birleşik Devletleri'nde yaptığı ünlü "Iron Curtain" (Demir Perde)

¹⁷⁵ Aydın, "İkinci Balkan Pakti ve Türkiye," 172.

¹⁷⁶ Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasî Tarihi, 319.

¹⁷⁷ Ceyda Tuna Kocaoğlu, "Soğuk Savaş Sürecinde Komünizme Karşı Türkiye'nin Uluslararası Güvenlik ve Savunma İş birlikleri Kurma Çabaları: Balkan Pakti ve İttifakı," *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 17, no. 37 (2021), 5-6.

¹⁷⁸ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkilere Giriş* (Bursa: MKM Yayıncılık, 2012), 101-102.

konuşması bu dönemin simgesel bir başlangıcı olarak kabul edilebilir. Bu konuşmada Churchill, Avrupa'nın doğu ve batı olarak ikiye bölündüğünü ve Sovyetler Birliği'nin, Batı Avrupa'ya karşı yayılcı bir politika izlediğini vurgulamıştır. Bu konuşma, Soğuk Savaş'ın ideolojik ve jeopolitik sınırlarını çizen bir işaret fişegi olarak değerlendirilmiştir.¹⁷⁹

Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş sürecinde izlediği politika ile Balkan devletlerini doğrudan etkilemiş ve bu ülkelerdeki siyasi gelişmeleri şekillendirmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru Sovyet Rusya, askerlerini Macaristan, Polonya, Bulgaristan, Romanya ve Çekoslovakya gibi ülkelerde konuşlandırarak, bu devletlerde komünist rejimler kurmak üzere çalışmalarına başlamıştır. Bu, Sovyetler Birliği'nin doğrudan bölgesel genişleme stratejisinin bir parçasıydı. Soğuk Savaş dönemi boyunca Sovyetler Birliği, sıcak denizlere inme amacını güderek Türkiye'den Boğazlar üzerinde hak talep etmeye başlamıştır. Bu durum, yalnızca Türkiye'yi değil, aynı zamanda Yunanistan ve Yugoslavya gibi Balkan ülkelerini de doğrudan ilgilendiren bir mesele haline gelmiştir. Sovyetlerin bu stratejisi, Batı ile doğrudan bir karşıtlık yaratmış ve Soğuk Savaş'ın en önemli çatışma alanlarından birini oluşturmuştur.

“Rus Çarı Deli Petro’nun “Sıcak Denizlere İnme” idealini sürdüren Sovyet Rejimi, II. Dünya Savaşının ardından elde ettiği güç ve saygınlık ile bu ideale ulaşmak için harekete geçmişti. Sovyet Rusya, Dışişleri Bakanı Molotov aracılığıyla 1945 yılında Türk-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşmasını feshettiğini Türkiye’nin Moskova büyükelçisi Selim Sarper’e ilettiği nota ile ilan etmişti. Sovyet notası şu hususları içermekteydi;

1. 16 Mart 1921 tarihli Moskova Antlaşması ile belirlenmiş olan Türk Sovyet sınırının Sovyet Rusya lehine değiştirilmesi ve bu kapsamda Kars ile Ardahan’ın Sovyet Rusya’ya geri verilmesi.

2. Sovyet Rusya’nın Türk Boğazlarının savunmasına ortak olması ve bunun için Sovyet

Rusya’ya Boğazlar bölgesinde askeri üstler verilmesi.

3. Montreux Boğazlar Sözleşmesinin yenilenmesi ve iki ülke arasında yeni bir Boğazlar rejiminin belirlenmesi.

4. Sovyet Rusya’nın talepleri, Türk hükümeti tarafından kesin bir dille reddedilmişti. Dönemin Hükümeti bir süre Sovyet Rusya ile olan ilişkileri iyileştirmeyi denemiş olsa da bu yaklaşımından herhangi bir sonuç alamamıştı. Bu durum karşısında Türkiye, Sovyet Rusya ile olan münasebetlerini kesmek durumunda kalmıştı. Sovyet tehdidi karşısında Türkiye’nin takip ettiği temel politika ise ABD ve İngiltere ile olan ilişkilerini geliştirerek süreç içinde Batı Bloku olarak adlandırılan cepheye dâhil olmaktı.”¹⁸⁰

¹⁷⁹ Cemal Acar, *Soğuk Savaş: Süpergüçlerin Hakimiyet Kavgası* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1991), 123.

¹⁸⁰ Aydın, "İkinci Balkan Paketi ve Türkiye," 173.

Sovyetler Birliği'nin Türkiye için bir tehdit oluşturmaları ve Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin siyasi yalnızlık içinde kalması, Türkiye'nin dış politikasını şekillendiren en önemli etkenlerden biri olmuştur. Türkiye, bu yalnızlıktan kurtulabilmek için Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkilerini geliştirmiş ve NATO eksenli bir dış politika izlemeye başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri arasındaki ilişkilerin bozulması, Soğuk Savaş'ın başladığını işaret eden önemli bir dönüm noktasıdır. Amerika'nın Truman Doktrinini açıklayarak Sovyetler Birliği'ni çevreleme politikası izlemesi, Karadeniz'e komşu olan Türkiye'yi Amerika için stratejik olarak daha da önemli hale getirmiştir. Türkiye'nin jeopolitik konumu, Sovyet tehdidine karşı Batı ittifakının bir parçası olmasını sağlamış ve bu, Türkiye'nin dış politikasında önemli bir dönüm noktası olmuştur.¹⁸¹

NATO, 4 Nisan 1949'da kurularak Amerika'nın oluşturmak istediği sistematik ittifak zincirinin temellerini atmıştır. Türkiye ise 1947'de Truman Doktrini ve Marshall Yardımları ile Türk-Amerikan ilişkilerini geliştirmiştir.¹⁸² 1949'da kurulan NATO'ya üye olmak isteyen Türkiye'nin talebini Amerika kabul ederken, Norveç, Hollanda, Belçika, Danimarka gibi küçük devletler ile birlikte İngiltere kabul etmemekteydi. İngiltere'nin Türkiye'nin NATO'ya katılmasını istememesi Ortadoğu'dan vazgeçememesi sebep olmuştur.¹⁸³

Kore Savaşı'nda Çin ve SSCB müttefikliğine karşı Amerika'nın yer alması, Kore'nin ideolojik olarak ikiye ayrıldığını göstermektedir. Türkiye, Kore Savaşı'nı yakından takip ederek 1950 yılında Başbakan Adnan Menderes ve kurmayları, meclisin ve muhalefetin görüşlerine başvurmadan Kore'ye asker gönderme kararını almıştır. CHP bu kararı öğrendiğinde itiraz etse de hükümet kararından vazgeçmeyerek Kore'ye asker göndermiştir. Kore'deki muharebelerden sonra, Türkiye Cumhuriyeti'nin NATO üyeliği başvurusu 1 Ağustos 1950 tarihinde tekrar reddedilmiştir. ABD Genelkurmay Başkanlığı, Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya katılmasını uygunsuz bulmuş ve bu iki devlete kendi aralarında Akdeniz Paketi yapmalarını önermiştir. SSCB tehdidi altında olan Türkiye, bu karardan rahatsızlık duymuştur. Ancak ilerleyen dönemde, 15 Mayıs 1951'de Amerika, Yunanistan ve Türkiye'nin NATO'ya dahil edilmesi fikrini sunmuştur.¹⁸⁴ Ottawa'da yapılan NATO görüşmeleri sırasında Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya katılması kabul edilmiş ve 18 Şubat 1952'de Türkiye, resmi olarak NATO'ya üye olmuştur.¹⁸⁵

Türkiye'nin NATO'ya katılması, konumuzdan uzak bir konu gibi görünse de aslında doğrudan ilgilidir. Çünkü SSCB'nin boğazlardan hak talep etmesi ve sıcak denizlere inme isteği, özellikle Balkan devleti olan Türkiye ve Yunanistan'ı yakından

¹⁸¹ Faruk Sönmezoğlu, *Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikası* (İstanbul: DER Yayınları, 2016), 42-43.

¹⁸² Oran, *Türk Dış Politikası*, 1/543.

¹⁸³ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi*, 395-397.

¹⁸⁴ Oran, *Türk Dış Politikası*, 1/545-548.

¹⁸⁵ Sönmezoğlu, *Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikası*, 58.

ilgilendirmektedir. Balkanlar'daki Sovyet ve komünist tehdidi, bölgede yeni bir ittifakın kurulmasına yol açmıştır. Bu ittifak, bölgesel güvenliği sağlamak ve SSCB'nin yayılcı politikalarına karşı durmak amacıyla güç birliği oluşturmayı hedeflemiştir.¹⁸⁶

5.2. Balkan Pakti

Yugoslavya Krallığı, Yunanistan ve Türkiye'nin aksine Sovyetler Birliği (SSCB) ile ilgili gelişme yönünde bir politika izlenmekteydi. Ancak 1948 yılında Cominform'dan ihraç edilmiş¹⁸⁷ ve sosyalist ülkelerle olan ilişkilerin olumsuz bir seyir izlemesi nedeniyle Yugoslavya, siyasi yalnızlık yaşamıştır. Bu süreçte Yugoslavya lideri Josip Broz Tito, Almanya, İtalya, Fransa, Hollanda ve Belçika'nın kurduğu Avrupa Savunma Topluluğu'na katılmak istemiş, ancak bu talep kabul edilmemiştir. Tito, bu olumsuz yanıt üzerine Türkiye ve Yunanistan ile yapılan işlemlerde bulunarak bu ülkelerdeki sorunlarla başa çıkmayı başardı.

Bu dönemde Sovyetler Birliği ile yakın ilişkiler kuran Bulgaristan ve Arnavutluk'un Yunanistan ile yaşadığı sınır ve siyasi çekişmeler, bölgesel gerilim artmıştır. Bulgaristan ve Arnavutluk'un bu tutumu, Yunanistan'ın endişelerini sevk etmiş ve Yunanistan'ın Yugoslavya ile ortak bir politika geliştirme arayışına yönelmesine neden olmuştur. Yugoslavya'nın SSCB ile yaşadığı kopukluk, Yunanistan ile iş birliği yapma olasılığını güçlendirdi.¹⁸⁸

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Mehmed Fuat Köprülü, 20-25 Ocak 1953 tarihlerinde Yunanistan'da Belgrad ve Atina'ya bir dizi ziyareti düzenlenmiş, gerçekleştirilen bu ziyaretler sonrasında üçlü ortak bir pakt savunması için görüşmelerde bulunmuştur. Görüşmelerin ardından, 28 Şubat 1953 tarihinde söz konusu devletlerin dışişleri bakanları tarafından Dostluk ve İş Birliği Antlaşması imzalanmıştır.¹⁸⁹

Balkan Pakti'na katılan Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya Balkan Pakti'nin üye devletlerin sınırlarının, bağımsızlıklarının korunduğu, dostça ilişkilerin geliştirilmesi planlanan bir antlaşma olarak imzalanmıştır. Üye devletler Dünyada barış ve huzur ortamının sağlanması temennisiyle kendi aralarında Balkan Pakti'nin 28 Şubat 1953'te Ankara'da hazırlanarak örnekleri Yugoslavya ve Yunanistan yetkililerine verilmiştir. Antlaşma metni içeriği 10 maddeden oluşmaktadır;

1-İmzacı Devletler, aralarında sürekli biçimde iş birliği yapılmasını sağlamak amacıyla, ortak çıkarlarını ilgilendiren bütün sorunlar üzerinde danışmalarda bulunacaklardır. İmzacı Devletlerin Dışişleri Bakanları, milletlerarası siyasal durumu incelemek ve bu antlaşmanın amaçlarına uygun düşecek gerekli kararları almak üzere,

¹⁸⁶ Kocaoğlu, "Soğuk Savaş Sürecinde Komünizme Karşı Türkiye'nin Uluslararası Güvenlik ve Savunma İş birlikleri," 7.

¹⁸⁷ Oran, *Türk Dış Politikası*, 1/588

¹⁸⁸ Sönmezoglu, *Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikası*, 107.

¹⁸⁹ Sönmezoglu, *Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikası*, 108.

düzenli bir biçimde yılda bir defa ve gerekli görülürse, daha sık olarak, konferans düzenleyerek toplanacaklardır.

2-İmzacı Devletler, kendi bölgelerinde barış ve güvenliğin korunması için ortak çabalarını sürdürmek ve kendilerine karşı kışkırtılmış bir saldırı olursa, gerekli savunma önlemleri de kapsam içine girmek üzere, güvenliklerini ilgilendiren sorunları birlikte incelemeyi sürdürmek karındadırlar.

3- İmzacı Devletlerin Genelkurmayları, uyumlu kararların alınabilmesi için aralarında anlaşarak saptayacakları savunma sorunlarına ilişkin önerileri hükümetlerine sunmak üzere iş birliği yapmayı sürdürecektir.

4-İmzacı Devletler ekonomik, teknik ve kültürel alanlardaki iş birliğini geliştireceklerdir. Gerektiğinde ekonomik, teknik ve kültürel sorunların çözümü için uygun görülen anlaşmalar yapacak ve örgütler kuracaklardır.

5-İmzacı Devletler, aralarında çıkabilecek her uyuşmazlığı, Birleşmiş Milletler Antlaşmasında belirlenmiş bulunan barışçı yollardan, anlayış ve dostluk ruhu içinde çözmeyi ve birbirlerinin iç işlerine herhangi bir biçimde karışmaktan kaçınmayı yükümlenirler.

6-İmzacı Devletler, içlerinden birine karşı yöneltilen ya da onun çıkarlarına zarar verebilecek nitelikte olan bir ittifak yapmaktan ya da bir harekete katılmaktan kaçınacaklardır.

7-İmzacı Taraflardan her biri, kendisi ile üçüncü bir devlet ya da devletler arasında bugün yürürlükte bulunan milletlerarası yükümlülüklerin hiçbirinin, bu antlaşmanın hükümleri ile çelişmediğini beyan eder ve ileride bu antlaşmaya aykırı olabilecek herhangi bir milletlerarası yükümlülük üstlenmeyeceklerini kabul ederler.

8-Bu antlaşma, Türkiye ve Yunanistan'ın, 4 Nisan 1949 tarihli Kuzey Atlantik Pakti'ndan (NATO) doğan hak ve yükümlülüklerini hiçbir biçimde etkilemez ve etkilediği biçiminde yorumlanamaz.

9-Antlaşmanın yürürlüğe girişinden sonra, antlaşmanın amaçlarının gerçekleşmesi için katılmaları yararlı görülen her devlet, İmzacı Devletlerin (Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya) ¹⁹⁰onayı ile aynı koşullara ve aynı haklara sahip olmak üzere, bu antlaşmaya katılabileceklerdi. Katılacak her devlet, katılma belgesinin sunulması ile Türkiye Cumhuriyeti, Yunanistan Krallığı ve Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti arasında imzalanan "Dostluk ve İş birliği Antlaşmasının" taraflarından biri olacaktır.

10- Fransızca metni geçerli sayılacak bu antlaşma, İmzacı Devletlerin her biri tarafından onaylanacak ve onay belgeleri Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığına sunulacak ve en son onay belgesinin sunulduğu gün yürürlüğe girecektir. Bu antlaşmanın yürürlüğe girmesini izleyen beş yılın sonunda, İmzacı

¹⁹⁰ Üçlü Andlaşma Ankara'da İmzalandı," Cumhuriyet, 1 Mart 1953, 6.

*Devletlerden her biri, diğer İmzacı Devletlerin hükümetlerine, bir yıl öncesinden gönderilecek bir bildirim ile bu antlaşmaya taraf olmaktan çıkabileceklerdir.*¹⁹¹

Fuat Köprülü Koca Popoviç Stefanos Stefanopulos

Türkiye ve Yunanistan, NATO üyesi olarak, Sosyalist Blok'tan ayrılan Yugoslavya ile Balkan Pakti'nı imzalamıştır. Bazı çevrelerde bu pakt, askeri bir operasyon olarak değerlendirilmişse de, asıl amacı bir bloğa karşıtlık değil, bölgeyi tehdit eden Sovyetler Birliği tehlikesine karşı bir güvenlik iş birliği sağlamaktır. Paktin üçlü yapısına İtalya'nın da dahil edileceği yönündeki iddialar üzerine Yunan yetkililer, bu tür söylemlerin gerçeklikten uzak ve asılsız olduğunu ifade etmiştir.¹⁹²

Balkan Pakti'nın imzalanmasının ardından geçen süre zarfında, paktin savunma kapasitesinin güçlendirilmesi gerektiği değerlendirilmiş ve bu nedenle ittifak yapısına dönüştürülmesi gündeme gelmiştir.¹⁹³ Yugoslavya lideri Tito, Balkan Pakti'nın bir Balkan İttifakı'na dönüştürülmesi için girişimlerde bulunmuştur. Tito, 1954 yılı başlarında Atina ve Ankara'ya gerçekleştirdiği ziyaretlerde, Balkan İttifakı konusunu gündeme taşıyarak bu yöndeki çalışmaları başlatmıştır. Bu ziyaretler ve yürütülen çalışmalar sonucunda, 9 Ağustos 1954 tarihinde Yugoslavya'nın Bled kentinde¹⁹⁴ "İttifak, Siyasal İş birliği ve Karşılıklı Yardımlaşma Antlaşması" imzalanmıştır.¹⁹⁵ Yirmi yıllık bir süre için imzalanan Balkan İttifakı Antlaşması'na göre, ittifak üyelerinden birine yapılan bir saldırı, diğer üç devlete karşı yapılmış sayılacak ve kolektif bir savunma mekanizması devreye girecekti. Ayrıca, antlaşma kapsamında, bahsi geçen üç devletin dışişleri bakanları düzeyinde bir konseyin oluşturulması kararlaştırılmıştır.¹⁹⁶ İttifakın bu maddesi, bölgesel statükoyu koruma amacı taşıırken, olası bir saldırı durumunda caydırıcı bir unsur olarak değerlendirilebilir.

Balkan Pakti'nı imzalayan devletler, bölgenin statükosunu korumayı hedeflemiştir. Paktin işlevselliği, ittifaka dönüştürülerek artırılmış ve bir savunma pakti haline getirilmiştir. Yunanistan'ın önde gelen basın organlarından biri olan *Elefteriya* gazetesi ise Balkan İttifakı'nın bazı eksiklikleri olduğunu dile getirmiştir. Gazete, 1934 yılında imzalanan eski Balkan Pakti'na atıfta bulunarak, başbakanlar ve dışişleri bakanları dışında, daha kapsamlı bir konseyin kurulması gerektiğini savunmuştur.¹⁹⁷

NATO üyesi olan Türkiye ve Yunanistan, NATO üyesi İtalya ile müttefik olduğu gibi, Balkan Pakti çerçevesinde Yugoslavya ile de ittifak halindeydi. Ancak İtalya ile Yugoslavya arasında devam eden Trieste davası çözüme kavuşmadığı için iki devlet

¹⁹¹Salih Işık, *Balkan Antantı, Balkan Pakti ve Türkiye* (Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Edirne, 2011), 110-112.

; Oran, *Türk Dış Politikası*, 1/589-590.

¹⁹² T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, *Cumhuriyet Arşivi*, Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü, 30-1-0-0/104-649-5, Dosya Ek: F/11.

¹⁹³ Pınar, "Tehdit Dengesi Yaklaşımı Çerçevesinde 1953 Balkan Pakti," 420.

¹⁹⁴ Oran, *Türk Dış Politikası*, 1/588.

¹⁹⁵ Sönmezoğlu, *Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikası*, 109.

¹⁹⁶ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi*, 399.

¹⁹⁷ Cumhuriyet Arşivi, 30-1-0-0/104-649-5, F/11.

arasında ciddi bir gerilim yaşanıyordu. Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı (NATO) Genel Sekreteri Lord İsmay, Balkan İttifakı'nın NATO'ya sağlayacağı katkılardan bahsederken, İtalya ile Yugoslavya arasındaki bu sorunun NATO üyesi Türkiye ve Yunanistan üzerinde nasıl bir etki yaratacağını öngöremediğini ifade etmiştir. Dünya gazetesi yazarlarından A. İhsan Barlas ise Lord İsmay'ın bu açıklamalarına cevaben şu değerlendirmelerde bulunmuştur:

*“İtalya NATO çerçevesi içinde Türkiye ve Yunanistan'ın müttefikidir. Ayrıca gerek bizimle gerek Yunanistan'la sıkı münasebetler kurmuş anlaşmalar imzalamış olduğunu da biliyoruz. Trieste davası yüzünden Yugoslavya ile bir ihtilaflı olduğu da bilinen bir şeydir. Fakat İtalya'yı Balkan İttifakı'nı daima sinirli bir yüzle karşılamaya sevk eden şey hakikat yalnız ve yalnız Trieste davası mıdır? Bizi bu suale sevk eden sebep, son günlerde Trieste meselesinin hal safhasına girmiş olduğu yolunda inanılır kaynaklardan gelen haberlerle, bizzat Mareşal Tito'nun söylediği sözlerdir. Yugoslavya Cumhurbaşkanı birkaç gün evvel Brioni adasındaki yazlık köşkünde Sloven Cephesi adlı teşekküle mensup Trieste temsilcilerinden mürekkep bir heyeti kabul etmiştir. Heyet Triesteye döndükten sonra bir tebliğ neşreylemiş ve bunda Mareşal Tito'nun kendilerine Trieste meselesinde İtalya ile Yugoslavya arasında hiç olmazsa muvakkat bir anlaşmaya varılması zaruri görülmüştür dediğini ilan etmiştir. ... Şu hâlde Yugoslavya meseleyi halle hazır bulunuyor. Demektir... Buna rağmen Lord İsmay'ın gösterdiği ihtiyat cidden dikkate değer. Bu ihtiraz kaydını bir tarafa bırakalım ve Batı cephesini büyük ölçüde takviye edeceğini NATO'nun en yetkili şahsiyetinin de kabul ettiği ittifakı tereddütsüz imza edelim. Yürünecek yol budur”.*¹⁹⁸

Balkan İttifakı'nın devamını engelleyen köklü sebepler bulunmaktadır. Bu sebepler arasında, Yugoslavya'nın SSCB ile olan ilişkilerini askıya alması ve Türkiye ile Yunanistan'ın NATO üyesi olmaları yer almaktadır. Türkiye'nin İtalya'yı Balkan İttifakı'na dahil etme düşüncesi olsa da İtalya ile Yugoslavya arasındaki Trieste meselesi bu çabayı engellemiştir. Yugoslavya'nın Kralı Tito, Stalin döneminde SSCB ile olan ilişkilerini askıya aldıktan sonra, Batı bloğunda yer alan Türkiye ve Yunanistan ile güçlü ilişkiler kurmuştur. Ancak Stalin'in ölümünün ardından Sovyet yönetimi, Yugoslavya ile olan ilişkileri yeniden gözden geçirerek geliştirmek amacıyla adımlar atmıştır. 1955 yılı Mayıs-Haziran aylarında SSCB Başbakanı Nikolay Bulganin ve Sovyetler Birliği Komünist Partisi Genel Sekreteri Nikita Kruşçev, Belgrad'a gerçekleştirdikleri ziyarette Stalin dönemi ilişkilerinden dolayı özür dilemişlerdir. Sovyetler ile Yugoslavya arasındaki bu gelişmeleri, Türkiye ve Yunanistan'ın Batı bloğundaki konumlarıyla karşılaştıran Yugoslavya, Bağlantısızlık politikasını tercih etmiştir. Bu tercihin sonucu

¹⁹⁸ Kocaoğlu, "Soğuk Savaş Sürecinde Komünizme Karşı Türkiye'nin Uluslararası Güvenlik ve Savunma İş birlikleri," 26.

olarak, Yugoslavya'nın bağlantısız hareket izlemesi, Türkiye ve Yunanistan ile olan ilişkilerinin ve Balkan İttifakı'na olan bağlılığının zayıflamasına yol açmıştır.¹⁹⁹

Sovyet hükümetinin Yugoslavya ziyaretinden önce, Mayıs ayının ilk haftasında Adnan Menderes, Yugoslavya'ya bir ziyaret gerçekleştirmiş ve 6 Mayıs'ta bir yemeğe katılmıştır. Yemek sırasında, Yugoslavya Krallığı Federal İcra Konseyi II. Başkanı Edvard, Balkan İttifakı'nın, dünyada barış ortamının olmadığı bir dönemde kurulduğunu belirtmiş, ancak Sovyet propagandası ile barışın yayıldığını savunmuştur. Bu açıklama üzerine Menderes, dünyadaki değişiklikleri göz önünde bulundurarak barış ortamının temellere oturmadığını ve iyimser düşüncenin ötesine geçmediğini ifade etmiş, böylece Edvard ile görüş farklılıklarını belirtmiştir. Sovyet yetkililerinin Balkanlar'a gerçekleştirdiği ziyaretin ardından, Yugoslavya'nın İttifak ile olan ilişkileri zayıflamış, ayrıca Yunanistan'ın Kıbrıs meselesine emperyalist bir yaklaşım sergilemesi Türkiye ile olan ilişkilerin gerilmesine yol açmıştır. Sonuç olarak, 1955 yılı itibariyle Balkan İttifakı işlevini yitirmiştir. Türkiye ile Yunanistan arasındaki Kıbrıs sorunu, Sovyetlerle iyi ilişkiler kuran Yugoslavya'nın çıkarlarına da hizmet etmiştir.²⁰⁰

İkinci Dünya Savaşı sonrası yaşanan iki önemli gelişme, Türk-Yunan ilişkilerine yansımıştır. Bunlardan ilki, Soğuk Savaş'ın başlaması, diğeri ise self-determinasyon ilkesi doğrultusunda sömürgelerin bağımsızlık mücadelesinin ivme kazanması ve buna bağlı olarak Kıbrıs meselesinin ortaya çıkmasıdır. 1955 yılında Türkiye'nin Kıbrıs meselesine taraf olarak müdahil olması, Türk-Yunan ilişkilerinin gerilmesine yol açmıştır. Bu süreçte, her iki devletin de NATO üyesi olması ve bu durumun NATO'ya zarar verebileceği endişesiyle Amerika Birleşik Devletleri, olaya müdahale ederek ortak bir çözüm önerisi sunmuştur. Türk-Yunan ilişkilerinde Kıbrıs meselesi başlangıçta arka planda tutulmuş olsa da, bu meselenin çözülmemesi, iki ülke arasındaki ilişkilerin bozulmasına ve dolayısıyla Balkan İttifakı'nın dağılmasına doğrudan etki etmiştir.²⁰¹

¹⁹⁹ Sönmezoglu, *Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikası*, 109-110.

²⁰⁰ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi*, 399-400.

²⁰¹ Oran, *Türk Dış Politikası*, 1/591-592.

6. TÜRKİYE’NİN DIŞ POLİTİKA ANLAYIŞI, BALKAN ANTANTI (1934) VE BALKAN PAKTI’NIN (1953) KARŞILAŞTIRILMASI

6.1. Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası

Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan itibaren ulusal sınırlarını ve bağımsızlığını korumaya yönelik dengeli ve barışçı bir dış politika izlemeye özen göstermiştir. 1923 yılında imzalanan Lozan Barış Antlaşması, Türkiye’nin sınırlarını büyük ölçüde belirlemiş ve genç cumhuriyetin uluslararası alandaki meşruiyetini sağlamıştır.²⁰² Ancak, Lozan’da çözülemeyen bazı meseleler sonraki yıllarda Türkiye’nin dış politikasında önemli gündem maddeleri olarak yerini korumuştur. Bunların başında Kıbrıs meselesi ve Boğazlar meselesi gelmektedir. Lozan Antlaşması’na göre Kıbrıs Adası, İngiltere’nin garantörlüğünde kalmış ve daha sonraki süreçte adanın Yunanistan’a bağlanmasına zemin hazırlayan gelişmeler yaşanmıştır. Boğazlar meselesi ise, Lozan’da kabul edilen düzenlemeyle uluslararası bir komisyonun denetimine bırakılmış,²⁰³ Türkiye’nin egemenlik hakları bu bölgede kısıtlanmıştır. Mustafa Kemal Atatürk, dönemin uluslararası siyasi konjonktürünü dikkatle değerlendirerek “Yurtta sulh, cihanda sulh” ilkesini Türk dış politikasının temel esası haline getirmiştir. Bu ilke, yalnızca barış temennisini ifade eden bir söz değil; aynı zamanda Atatürk döneminin dış politika stratejisinin özünü yansıtan bir prensip olmuştur. Atatürk, bu doğrultuda revizyonist devletlerin tehditlerini sınırların dışında tutmayı hem Türkiye’nin hem de komşu ülkelerin mevcut statükosunu korumayı hedeflemiştir. Bu hedef çerçevesinde Türkiye, bölgesel güvenlik ve iş birliğini sağlamak amacıyla doğuda 1937 yılında Sadabat Paktını²⁰⁴, batıda ise 1934 yılında Balkan Antantını²⁰⁵ imzalamıştır. Bu antlaşmalar, Türkiye’nin uluslararası alanda barıştan yana bir tutum sergilediğini ve bölgesel ittifaklarla güvenliğini pekiştirdiğini göstermektedir. Lozan’dan kalan önemli meselelerden biri olan Boğazlar sorunu, 1933 yılından itibaren uluslararası gündeme taşınmıştır. Türkiye, boğazların kendi denetimine bırakılmasını talep ederken; Sovyetler Birliği ise kendi çıkarlarını ön planda tutan bir çözümden yana olmuştur. Balkan Antantı üyesi devletlerin Türkiye’yi desteklemesiyle müzakereler Türkiye lehine gelişmiş ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi 20 Temmuz 1936 tarihinde imzalanarak boğazların yönetimi resmen Türkiye’ye bırakılmıştır.

²⁰² Temuçin Faik Ertan, “Lozan Konferansı’nda Türkiye’yi Temsil Sorunu”, *Atatürk Yolu Dergisi* 14, sy. 53 (Eylül 2013), 74.

²⁰³ Hasan Acar, “Boğazlar Sorunu Üzerine Jeopolitik Bir Değerlendirme: İstanbul’un Fethinden Montrö Boğazlar Sözleşmesine”, *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi* 2, sy. 1 (2019), 125-126.

²⁰⁴ İbrahim Erdal, “Atatürk Dönemi (1923–1938) Türk-İran İlişkileri ve Sadabad Paktı”, *Karadeniz Araştırmaları* 34, sy. 34 (Nisan 2012), 85.

²⁰⁵ Önal ve Ultan, “Balkan Paktı (1934) ve Dışarıdaki Yansımaları”, 66.

Bu sözleşme, Türkiye’nin diplomatik başarısı olarak tarihe geçmiştir ve Montrö rejimi günümüzde de geçerliliğini korumaktadır.²⁰⁶

Sonuç olarak, Atatürk dönemi dış politikası; ulusal egemenliğin korunması, barışın tesis edilmesi, bölgesel iş birliğinin güçlendirilmesi ve statükonun muhafazası esaslarına dayalıdır. Türkiye, bu dönemde askeri çatışmalardan uzak durarak, diplomasi ve ittifaklarla güvenliğini sağlamayı başarmıştır.

6.2. İkinci Dünya Savaşı Sürecinde Türkiye’nin Dış Politika Anlayışı

İkinci Dünya Savaşı sürecinde Türkiye Cumhuriyeti, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün liderliğinde dış politikada tarafsızlık ilkesini benimsemiştir. Bu doğrultuda, 1943 yılında Adana’da İnönü ile İngiltere Başbakanı Winston Churchill arasında birtakım diplomatik görüşmeler gerçekleştirilmiştir.²⁰⁷ Söz konusu görüşmelerde Churchill’in temel amacı, Almanya’ya karşı Balkanlar’da yeni bir cephe açmak olmuştur.

Türkiye ile Almanya arasında, 18 Haziran 1941 tarihinde "Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması" imzalanmıştır.²⁰⁸ Üç maddeden oluşan bu antlaşmada, taraflar birbirlerinin sınırlarına saldırıda bulunmamayı taahhüt etmiş; ortak çıkarları ilgilendiren meselelerde dostane iletişim kurma konusunda mutabık kalmışlardır. Ayrıca antlaşmanın geçerlilik süresi on yıl olarak belirlenmiştir. Antlaşmanın imzalandığı dönemde Almanya, Yugoslavya ve Yunanistan’ı işgal etmeye yönelik hazırlık içerisindeydi. Bu süreçte Almanya, Türkiye’yi karşısına almak istememiştir. Zira Türkiye ile Yunanistan arasında daha önce dostluk ve iş birliği antlaşmaları imzalanmış olup, her iki ülke de Balkan Antantı’nın üyesi konumundaydı. Bu bağlamda Almanya, Türkiye’nin olası bir askeri veya diplomatik tepki vermesini önlemek amacıyla söz konusu dostluk ve tarafsızlık antlaşmasını imzalamayı tercih etmiştir.

Churchill, Türkiye’nin savaşa katılması hâlinde askeri, ekonomik ve lojistik destek sağlayacağını taahhüt etmiştir. Ancak Cumhurbaşkanı İnönü, 1921-1922 yıllarında yaşanan savaşların yol açtığı ağır tahribatın bilinciyle, savaşın ülkeye olası etkilerini dikkatle değerlendirmiştir. Ayrıca, Birinci Dünya Savaşı’ndan yorgun ve ekonomik olarak zayıf çıkan Türkiye’nin, İkinci Dünya Savaşı gibi kapsamlı bir çatışmaya girecek yeterli askerî ve ekonomik güce sahip olmadığı değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, Churchill tarafından sunulan yardım tekliflerinin yetersiz bulunması nedeniyle Türkiye, savaş dışı kalmayı tercih etmiştir. İnönü hükümeti, savaş boyunca tarafsızlık politikasını sürdürmüş ve dış politikasını bu ilke çerçevesinde şekillendirmiştir. Türkiye, savaşın sonlarına doğru Birleşmiş Milletlere katılabilmek amacıyla Almanya ve

²⁰⁶ Cihat Yayıcı ve Ceren Yayıcı, “Montrö Sözleşmesi Hükümleri Çerçevesinde Altın Frank Uygulamasına İlişkin Tartışmaların Değerlendirilmesi”, *Bilge Strateji* 5, sy. 8 (2013), 149.

²⁰⁷ Yalçın, “İkinci Dünya Savaşında İsmet İnönü ve Churchill Arasında Yapılan Adana Görüşmesi”, 707.

²⁰⁸ Osman Yalçın, “İkinci Dünya Savaşında İsmet İnönü ve Churchill Arasında Yapılan Adana Görüşmesi”, *Atatürk Yolu Dergisi* 47 (Bahar 2011), 704.

Japonya’ya karşı sembolik düzeyde savaş ilan ederek Müttefik Devletler safında yer almıştır. Ancak bu ilan, Türkiye’nin fiilen savaşa katıldığı anlamına gelmemektedir.²⁰⁹

6.3. Soğuk Savaş Dönemi Türkiye’nin Dış Politika Anlayışı ve Yaşanan Gelişmeler

İkinci Dünya Savaşı’nın ardından gelişen uluslararası koşullar, Soğuk Savaş döneminin başlangıcını oluşturmuştur. Bu yeni dönemde dünya, ideolojik ve politik olarak iki kutuplu bir düzene evrilmiş; Batı Bloğunun liderliğini Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Doğu Bloğunun liderliğini ise Sovyetler Birliği (SSCB) üstlenmiştir. Soğuk Savaş sürecinde devletler, kendi ulusal çıkarları ve algıladıkları tehditler doğrultusunda dış politika tercihlerini belirlemişlerdir. Bu iki kutuplu sistemde Türkiye, Sovyetler Birliği tarafından tehdit edilen ülkeler arasında yer almıştır. SSCB, Boğazlar üzerinde hak iddia etmiş; aynı zamanda “sıcak denizlere inme” politikasını sürdürmüş ve Türkiye’nin doğusunda bir Ermeni devleti kurulması yönünde talepler ortaya koymuştur.²¹⁰ Bu talepler, Türkiye açısından ciddi bir güvenlik endişesi yaratmış; zira Türkiye’nin Sovyetler Birliği ile baş edebilecek düzeyde askerî ve ekonomik gücü bulunmamaktaydı. Sovyet tehdidine karşı Türkiye, Batı Bloğu ile, özellikle de ABD ile yakınlaşma arayışına yönelmiştir. Bu süre zarfında Türkiye, 12 Mart 1947’de Truman Doktrini’nden yararlanmış,²¹¹ 1948 yılında ise Marshall Planı’na dâhil olmuştur.²¹² Bu gelişmeler, Türkiye’nin ABD ile ilişkilerini güçlendirmiştir. Bu süreçte Türkiye’nin NATO üyeliği talebi gündeme gelmiş olmakla birlikte, gelişmeler yalnızca Türkiye’nin talebiyle sınırlı kalmamış; ABD, Sovyet yayılcılığını çevreleme politikası doğrultusunda, Türkiye’nin jeopolitik konumunu dikkate alarak bu ülkenin NATO’ya dâhil edilmesini stratejik bir gereklilik olarak değerlendirmiştir. Türkiye, Batı Bloğu ile uyumunu göstermek amacıyla 1950 yılında Kore Savaşı’na asker göndermiştir. Bu askerî katkının etkisiyle Türkiye, 18 Şubat 1952 tarihinde resmen NATO’ya üye olmuştur.²¹³ Aynı yıl Yunanistan da NATO’ya kabul edilmiştir. Bu iki ülke gerek sınır komşusu olmaları gerekse ittifak ilişkileri çerçevesinde hem kendi çıkarlarına hem de NATO’nun stratejik önceliklerine uygun politikalar geliştirmiştir. Sovyetler Birliği’nin Josef Stalin döneminde yürüttüğü sert politikalar yalnızca Batılı devletleri değil, kendi ideolojik müttefiklerini de rahatsız etmiştir. Bu bağlamda Yugoslavya ile SSCB arasındaki ilişkiler

²⁰⁹ Mücahit Özçelik, “İkinci Dünya Savaşı’nda Türk Dış Politikası”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1, sy. 29 (2010), 266.

²¹⁰ Levent Kalyon, “Truman Doktrini Üzerine Bir Analiz,” *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 6, sy. 11 (Nisan 2010), 9.

²¹¹ Ulvi Ufuk Tosun, “Truman Doktrini’nin İlanı ve Türkiye’deki Etkileri,” *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi* 11/4 (Ekim 2022), 1708-1709.

²¹² Ay, İ. C. “Marshall ‘Yardımları’: Türkiye’nin Dışa Bağımlılık Sürecine Etkileri,” *Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 2/1 (2021), 53-64.

²¹³ Onur Öymen, *Silahsız Savaş: Bir Mücadele Sanatı Olarak Diplomasi*, Remzi Kitabevi, Haziran 2002, 105.

gerilmiş ve Yugoslavya, 1948 yılında Cominform’dan çıkarılmıştır.²¹⁴ Bu gelişme, Yugoslavya’nın dış politikada daha bağımsız bir çizgiye yönelmesine ve Batı ile yakınlaşmasına neden olmuştur. Sovyet tehdidine karşı iş birliğini artırmak isteyen Türkiye ve Yunanistan, bu süreçte Yugoslavya ile diplomatik ilişkilerini geliştirmiştir. Üç ülke, 1953 yılında Balkanlar’da ortak savunma anlayışını pekiştirmek amacıyla Balkan Pakti’ni imzalamıştır.²¹⁵ Türkiye ve Yunanistan, NATO üyeliği çerçevesinde ve SSCB tehdidine karşı bölgesel iş birliğini güçlendirmek amacıyla bu pakta katılmış; Yugoslavya ise Sovyetler Birliği ile ilişkilerinin bozulmasının ardından pakta dâhil olmuştur. Böylece Balkan Pakti, bölgesel güvenlik iş birliğinin önemli bir örneği olarak Soğuk Savaş döneminde yerini almıştır.

Stalin’in ölmesi sonucunda Sovyetler Birliği’nde liderlik değişmiş ve Lenin başa geçmiştir. Bu gelişmeyle birlikte SSCB’nin dış politikasında bazı değişiklikler meydana gelmiştir. Lenin dönemiyle birlikte SSCB ile Yugoslavya arasındaki ilişkiler yeniden iyileşme sürecine girmiştir. Bu gelişmeye ek olarak Türkiye ile Yunanistan arasında ortaya çıkan Kıbrıs meselesi, iki devlet arasındaki ilişkileri ciddi biçimde yıpratmıştır. İkili ilişkilerin bozulma noktasına gelmesi ve Yugoslavya’nın SSCB ile yeniden yakınlaşması sonucunda, 1954 yılında Balkan Pakti resmen sona ermiştir.

Türkiye’nin Balkan politikası uluslararası ilişkilerin temel parametrelerinden biri olan çıkar anlayışı doğrultusunda şekillenmiş ve dönemin siyasi konjonktüründe doğru politikalar uygulanmaya çalışılmıştır. Lozan da çözülemeyen Boğazlar meselesinin Montrö Boğazlar sözleşmesinde çözülmesi, İkinci Dünya Savaşı’nda komşumuz Yunanistan’ın işgal edilirken savaşın sınırlarımızdan uzak durmuş, Soğuk Savaş döneminde SSCB’nin tehditleri ve Boğazlara yönelik talepleri karşısında siyasi yalnızlıktan kurtulmak amacıyla hareket etmiştir. Bu doğrultuda Amerika ile yakınlaşarak Kore Savaşı’na asker göndermiş ve 1952 yılında NATO’ya dâhil olmuştur. Boğazlarımızı ve toprak bütünlüğümüzü tehdit eden SSCB ve komünizm tehdidine karşı uygulanan politikalar operasyonel aklın dış politikada nasıl çalıştığını göstermektedir.

6.4. Antlaşmaların İmzalanma Süreci

Balkan Antantı, İkinci Dünya Savaşı öncesinde revizyonist anlayış ile sınırlarını genişletmek ve yayılmacı politika izleyen Almanya ve İtalya tehdidine karşı imzalanmıştır. Balkan Antantının stratejik önemi bölgedeki yayılmacı devletlere karşı birlik olarak ortak hareket etmek iken Türkiye sorun yaşadığı Yunanistan ile sorunlarını aşarak bu birlik için barış ortamının oluşmasına zemin hazırlamış, Balkan Antantının mihenk taşlarından biri olmuştur. Balkan Antantı bölgedeki dört devletin (Yunanistan,

²¹⁴ Hakan Demir, “Yugoslavya-Sovyetler Birliği ya da Tito-Stalin Çatışması (1948)”, *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi* 8/2 (2023), 1367.

²¹⁵ Şakire Çimenli, “Balkan Pakti ve Balkan İttifakı Evresinde Balkanlarda Zirve Diplomasisi (1952-1954)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 40/110 (Kasım 2024), 656.

Türkiye, Yugoslavya, Romanya) yakınlaşmasını, aralarındaki sınır sorunlarını aşarak bölgesel savunma konusunda iş birliği yapması ve güven ortamı oluşturmaya amaçlamıştır. Sınır sorunlarını istediği gibi çözemeyen Bulgaristan bu sebepten ötürü Balkan Antantına dahil olmamıştır. Balkan Antantı Mustafa Kemal Atatürk’ün “Yurtta sulh cihanda sulh” ve Türkiye’nin dış politika anlayışı doğrultusunda 9 Şubat 1934 yılında Türkiye, Yunanistan Romanya ve Yugoslavya arasında imzalanan savunma paktıdır.²¹⁶ Balkan Antantının imzalanması bir süreç sonucunda gerçekleşmiş olup bu süreçte dört defa Balkan konferansı düzenlenmiştir. Bu konferanslarda katılımcı devletler arasında İş birliği, Ticaret ve saldırmazlık antlaşmaları imzalanmıştır.

9 Şubat 1934’te Türkiye, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya, Atina’da 3 madde ve bir ekli protokolden oluşan Balkan Antantını imzalamışlardır. Bu antanta İtalya hariç Avrupa Devletleri destek vermişlerdir. Balkan Antantı’nın maddeleri şunlardır;

- *Türkiye, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya, kendi Balkan sınırlarının güvenliğini karşılıklı olarak güvence altına alacaklardır.*
- *Taraf ülkeler çıkarları aleyhinde ortaya çıkacak gelişmeleri aralarında müzakere edecekler, hiçbir taraf ülke, pakta taraf olmayan herhangi bir Balkan ülkesine karşı, önceden haber vermeksizin bir siyasal eylemde bulunmayacaktır.*
- *Antlaşma, taraf ülkelerin tamamı imzalar imzalamaz yürürlüğe girecek ve en kısa sürede onaylanacaktır. Antant, her Balkan ülkesine açık olacak ve katılım, imzacı devletlerin onayı ile mümkün olacaktır.*²¹⁷

Balkan Paktı ise 28 Şubat 1953 yılında Türkiye, Yugoslavya ve Yunanistan arasında imzalanmıştır. Balkan Paktı’nın imzalanma sürecinde Amerika’nın arabulucu rolünde olduğu belirtilmiştir.²¹⁸ Balkan Paktı ile üye devletler savunma, askeri iş birliği gibi konularda ortak hareket etmişlerdir. Balkan Paktı’nın imzalanmasının sebeplerinin başında Sovyet Rusya tehdidi ve Komünizm tehlikesi gelmektedir. Sovyetlerle iyi ilişkiler kuran Yugoslavya Cominform’dan çıkarılınca Türkiye ve Yunanistan ile ilişkilerini geliştirerek Balkan Paktı üyelerinden birisi olmuştur.

Balkan Antantı İtalya ve Almanya tehdidine karşı imzalanırken Balkan Paktı ise Sovyet Rusya ve Komünizm tehdidine karşı imzalanmıştır. Balkan Antantı üyesi olan Romanya Balkan Paktı’na katılım sağlamamıştır bunun sebebi Romanya’nın Sovyetlerle olan ilişkilerine bağlanabilir çünkü bu süre zarfında Romanya’da komünizm fikriyatında bir hükümet bulunmakta ve Sovyet etkisi altında bir dış politika izlemektedirler. Genel olarak Balkan Antantı üyesi Romanya Balkan Paktı’na katılmaz iken diğer katılımcı üyeler arasında değişiklik olmamıştır.

²¹⁶Tuncer, *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası*, 144.

²¹⁷ Osman Metin Öztürk, "Balkan Antantı." *Atatürk Ansiklopedisi*, 5 Ocak 2021.

²¹⁸Polonya Basınında ‘Balkan Paktı’ Başlığıyla Çıkan Yazı,” *T.C. Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi*, Balkan Paktı Hakkında Belge, 314-2391-29, 1953.

6.5. İmzalandıkları Dönemde Dünya Düzeni

İki ittifakın oluştuğu konjonktür farklılık göstermektedir. Balkan Antantı İkinci Dünya Savaşı öncesinde revizyonist anlayışa sahip ülkelerden korunmak için imzalanırken Balkan Pakı Soğuk Savaş döneminde imzalanmıştır. Balkan Pakı’nın imzalanmasından bir yıl önce Türkiye ve Yunanistan NATO üyesi olmuştur.²¹⁹ NATO üyesi bu devletlerin Sovyet tehdidine karşı Balkan paktını imzalaması stratejik olarak okunduğunda ABD’nin SSCB’yi çevreleme politikası ile ilişkilendirilebilir ancak bu pakt bölgesel bir iş birliği ve savunma mekanizması olarak imzalanmıştır.²²⁰

İki kutuplu dünya düzeninde oluşturulan Balkan Pakı, yalnızca bölgesel savunma ve iş birliği amacı taşımakla kalmamış, aynı zamanda siyasi dengeleri de etkilemiştir. 18 Şubat 1952’de Türkiye ve Yunanistan’ın NATO’ya katılması, bu iki ülkenin Amerika Birleşik Devletleri ile olan ilişkilerini daha da güçlendirmiştir.²²¹ Öte yandan, Cominform’dan çıkarılan Yugoslavya’nın da Balkan Pakı’na dahil edilmesi, bölgedeki gelişmeler açısından ABD adına olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. İki kutuplu dünya düzeni olarak bahsedilen sistemde birbirlerini çevreleme politikası izleyen Amerika ve SSCB arasında Boğazların hâkimi olan Türkiye’nin Amerika ile aynı safta hareket etmesi ABD açısından önemli bir stratejik hamle olmuştur. İki kutuplu dünya sisteminde Sovyet tehdidi ve komünizm etkisinden endişe duyan Türkiye, Balkan Pakı gibi bölgesel bir savunma antlaşması imzalayarak hem bölgede etkin bir aktör olduğunu göstermiş hem de Amerika ile ilişkilerini geliştirerek siyasi yalnızlıktan kurtulma yönünde önemli bir adım atmıştır.

6.6. İttifakların Dağılma Süreci

İkinci Dünya Savaşının başlaması Türkiye’yi zor ve karanlık bir sürece sürüklemiştir. Çünkü çizilen sınırlarından memnun olmayan Bulgaristan’ın İkinci Dünya Savaşını fırsat bilerek sınırlarını genişletmek isteme düşüncesi ve ihtimali Türkiye’yi rahatsız etmekteydi. Türkiye normalde Almanya’nın savaşı Balkanlara yönlendirmeyeceği düşüncesiyle ancak Almanya’nın Romanya’yı işgal etmesi bölgede gerilimlerin olmasına sebep olurken gerilimlerin sebeplerinden biride Bulgaristan tehlikesi olmuştur. Balkanlar üzerindeki bu gelişmeleri İngiltere ve Fransa yakından takip etmekteydi. İngiltere 15 Nisan 1940 tarihinde Türk hariciye yetkilileri ile kontak kurarak İtalya’nın Yugoslavya’ya düzenlediği harekate karşı Türkiye’nin politikasını

²¹⁹ Ayşe Erkmén, “Türkiye’nin NATO Üyeliğı ve Üyeliğinin TBMM’de Kabulü” *Kahramanmaraş Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi* 17(2) (2020), 1024-1049.

²²⁰ Aşır Sertçelik, “ABD’nin Dış Politika Stratejileri”, *NEUSBF Dergisi* 6/2 (2024), 275-286.

²²¹ İsmail Efe, “NATO’ya Üyelik Sürecinde Türkiye-ABD ilişkileri ve Türk Kamuoyunda ki Akisleri”, *History Studies international Journal of History* 11/2 (Nisan 2019), 601-619.

sordu.²²² Türk devlet yetkilileri ise Yugoslavya’nın toprak bütünlüğünün korunmasını savunduğunu lakin Almanya ve İtalya’nın birleşerek beraber hareket etmesinden çekindiğini 24 Nisan tarihinde belirtmiştir. Bunun üzerine İngiltere 29 Nisan tarihinde Üç ülke başkanlarının bir araya gelerek görüşmesi gerektiği teklifinde bulunurken Türkiye herhangi bir karara bağlanmama şartıyla görüşmeye katılacağını belirtmiştir.

Balkan Antantının 1934 yılında imzalanmasından sonra Türkiye 1936 yılında Balkan Antantı üyesi devletlerinin de desteklerini alarak Montrö boğazlar sözleşmesini imzalayarak boğazların hâkimi oldu.²²³ 1941 yılında Mihver devletlerinin yayılmacı politikaları üzerine 1941 yılında Yugoslavya İtalya tarafından, Yunanistan önce İtalya tarafından daha sonra Almanya tarafından işgal edilmiştir.²²⁴ Yunanistan’ın işgali yaklaşık 1 yıl sürmüştür. Yunanistan bu süre zarfında Balkan Antantı müessesinden müttefiki olan Türkiye’den Yardım talep etmiş, Türkiye Balkan Antantını gerekçe göstererek anlaşmanın savunma ve ticari iş birliği antlaşması olduğunu askeri bir birlikteliğin ve desteğin söz konusu olamayacağını söyleyerek Yunanistan’ın bu teklifini geri çevirdi. Türkiye’nin Yunanistan’a olası bir askeri destekte bulunması Türkiye’yi İkinci Dünya Savaşına sokacağından, Türkiye’nin böyle bir savaşı kaldıracabilecek gücü olmadığı için İkinci Dünya Savaşında tarafsız, savaş dışında kalmak üzere bir politika belirlemiştir.

İkinci Dünya Savaşına giden süre zarfında Romanya Balkan Antantı üyesi olmasına rağmen yönünü İtalya ve Almanya’ya dönerek Balkan Antantının zayıflayarak dağılma sürecine gitmesinin başlangıç olarak görülmektedir. 1936 yılında Balkan Antantı zayıflamaya başlamış ve buna sebep olarak Avrupa’daki gelişmeler gösterilmiştir. Takvimler 7 Nisan 1939 yılını gösterdiğinde Arnavutluk’un İtalya tarafından edilmesi, 1940 yılında Yugoslavya ile Yunanistan’ın İtalya’nın saldırısına uğraması ile Balkan Antantı işlevliğini yitirmiştir. Bu gelişmeler sonucunda 18 Nisan 1941 tarihinde Balkan Antantı resmi olarak etkisini kaybetmiştir.²²⁵ Balkan Antantı üyesi devletlerinin amacının bölgesel savunma olması ve güçlü bir mekanizmaya bağlı olmamaları kısmi başarılar getirse de genel anlamda zayıf kalması sonucunda dağılmıştır.

Josef Stalin’in ölmesi ile Sovyetlerin sert, tavizsiz politikası değişmiş yeni hükümet yumuşak ve iyi ilişkiler kurmak üzerine dış politika belirlemiştir. Stalin döneminde Cominform’dan çıkarılan Yugoslavya ile Sovyet ilişkilerinin gelişmesi Balkan Paktı üyelerini rahatsız etmiştir. Sovyet tehdidine karşı oluşturulan paktın üyesi olan Yugoslavya’nın Sovyetlerle iyi ilişkiler kurması Balkan Paktı’nın dağılmasının temel nedeni olmuştur. Balkan Paktının dağılmasının bir diğer temel sebebi de Türkiye

²²² Kahraman Gürbüz, “İkinci Dünya Savaşı’nda Balkanlardaki Gelişmeler ve Türkiye’nin Tutumu”, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 8/13 (2007/2), 363-373

²²³ Dikran M. Zenginkuzucu ve Abdülbari Çintan, “Montrö Boğazlar Sözleşmesi’nin Statüsünün Güncel Gelişmeler ve Kanal İstanbul Projesi Bağlamında Değerlendirilmesi”, *Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi* 1, no. 2 (2019), 72.

²²⁴ Halıcı, “II. Dünya Savaşı Sırasında Türkiye’den Yunanistan’a Uzanan Dostluk Köprüsü,” 1197.

²²⁵ Öztürk, "Balkan Antantı."

ile Yunanistan arasında meydana gelen Kıbrıs rekabetinin iki ülke ilişkilerinin gerilmesine ve bozulmasına sebebiyet vermesidir. 10 Kasım 1954 tarihinde EOKA’nın kurulması Türk-Yunan ilişkilerinde büyük bir yara açmıştır. Kıbrıs meselesi 1954 yılında Yunanistan tarafından Birleşmiş Milletler teşkilatına taşınmış ve Yunanistan’ın mısır ile, Yugoslavya ile Türkiye’ye karşı iş birliği yapmanın yollarını aramıştır. Bu gelişme Türkiye ve Yunanistan arasında açılan yaranın derinleşmesine sebep olmuştur. Kıbrıs’ta yaşanan 6-7 Eylül olayları Kıbrıs meselenin tırmanmasına sebep olmuştur.²²⁶ Bu gelişmeler Türk-Yunan İlişkilerinin bozulmasına sebep olurken Türk yetkilileri Kıbrıs meselesinin Balkan Paktına olumsuz etki etmesini istememekteydi. 1959 yılında yapılan Zürih ve Londra antlaşmaları Türk-Yunan gerginliğini geçici olarak gidermesine rağmen Yugoslavya’nın “Barış içinde bir arada yaşamak” ilkesi karşısında tarafsız tutum sergilemesi Balkan Paktının ehemmiyetini kaybetmesine sebep olmuştur. Balkan Paktı imzalandığı tarihten bir yıl geçmesi ile etkisini kaybetmiş ve 1960 yılına kadar kâğıt üzerindeki varlığını devam ettirmiştir. İki antlaşmada imzalandığı dönem de yaşanan gelişmeler doğrultusunda kısa süreli olmuş ve iki antlaşmanın temel farklarından birisi ise Balkan Antantının iş birliği, Balkan Paktı’nın ise savunma birliği oluşturan bir antlaşma olmasıdır.²²⁷

6.7. Antlaşmaların Kazanımları

Balkan Antantı sıcak çatışmanın olduğu dönemde Türkiye Cumhuriyeti’nin sınırlarını savaştan korurken Türkiye’nin Boğazlarda sınır komşusu ve boğazlara yakın olan devletlerle iş birliği içinde olması Montrö boğazlar sözleşmesine Türkiye’nin eli güçlü olarak katılmasına, Boğazların tamamen hâkimi konumuna gelmesine büyük etki etmiştir. Balkan Paktı ise Boğazlarda hakimiyet kurmak, Türkiye’nin doğusunda bir Ermeni devleti kurulmasını isteyen komünist, Sovyet tehdidine karşı imzalanmış ve Türkiye bu düzende Sovyetlerin karşısında olan Batı bloğunda yer alarak hem sınırlarını korumak hem de siyasi yalnızlıktan kurtulmayı hedeflemiştir.

Bu izlenimlerden yola çıkıldığında, iki antlaşma da Türkiye’nin Balkanlar’daki statükosunu, imzalandıkları dönemdeki gelişmeler ışığında korumuş; hatta Türkiye bazı kazanımlar da elde etmiştir. Türkiye’nin Boğazlar üzerindeki hâkimiyetini kazanmasında Montrö Boğazlar Sözleşmesi önemli bir rol oynarken, Balkan Antantı ise Soğuk Savaş döneminde Türkiye’nin siyasi yalnızlıktan kurtulmasına ve Sovyet tehdidine karşı önlem almasına katkı sağlamıştır. Ancak Balkanlar’daki gelişmeleri lehimize çeviremediğimiz bir diğer konu ise Kıbrıs ve adalar meselesidir.

²²⁶ Şeref Demir, Adnan Menderes ve 6/7 Eylül Olayları”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları* (12) (2010), 37-63

²²⁷Mithat Aydın, “Balkan Paktı (28 Şubat 1953)”, *Atatürk Ansiklopedisi*, 13 Eylül 2022, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/> (erişim 7 Mayıs 2025).

7. SONUÇ VE TARTIŞMA

Osmanlı Devleti döneminde Balkanlar, barış ve huzur içinde, adaletle yönetilen bir bölge olmuştur. Fransız İhtilali'nin etkisiyle yayılan milliyetçilik ve Panslavizm hareketleri, Balkan coğrafyasında bağımsızlık isyanlarına zemin hazırlamıştır. Bu doğrultuda Yunanistan, Bulgaristan, Arnavutluk, Yugoslavya ve Romanya gibi devletler, Osmanlı egemenliğinden ayrılarak kendi bağımsız yapılarını kurmuştur.

Yeni kurulan bu ülkeler, henüz siyasi ve kurumsal yapılanmalarını tam anlamıyla tamamlamadan Birinci Dünya Savaşı'na dâhil olmuş, savaşın ardından gelen karmaşık süreçlerde istikrarsızlık yaşamışlardır. Savaşın etkileri geçmeden bu kez İkinci Dünya Savaşı tehdidiyle ve akabinde Soğuk Savaş ortamıyla karşı karşıya kalmışlardır.

Bu dönemde Türkiye Cumhuriyeti, Kurtuluş Savaşı'ndan yeni çıkmış olmasına rağmen, komşularıyla barışçıl ilişkiler kurmaya özen göstermiştir. Özellikle Balkan ülkeleriyle olan ilişkilerde, olası tehditlere karşı ortak hareket etme fikri ön plana çıkmıştır. Bulgaristan'ın sınır talepleri ile İtalya ve Almanya'nın Balkanlar üzerindeki yayılmacı politikaları, bölge ülkelerini savunma iş birliğine yöneltmiştir.

Mustafa Kemal Atatürk, bu gelişmeleri öngörerek dış politikada "Yurtta sulh, cihanda sulh" ilkesini benimsemiş ve bölgesel ittifaklara önem vermiştir. Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya ile birlikte hareket ederek, 9 Şubat 1934 tarihinde Balkan Antantını imzalamıştır. Bu antlaşmayla, Balkanlar'da olası tehditlere karşı savunma iş birliği amaçlanmıştır. Her ne kadar uluslararası düzeyde büyük başarı elde etmese de taraf ülkeler arasında belirli ölçüde uyum ve iş birliği sağlanmıştır.

Sonraki yıllarda, Soğuk Savaş döneminde komünist tehdidin artması ve Sovyetler Birliği'nin etkisinin genişlemesi nedeniyle, NATO ekseninde yeni bir bölgesel iş birliği fikri ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında 28 Şubat 1953 tarihinde Balkan Paketi imzalanmıştır. SSCB tehdidine karşı oluşturulan bu pakt, NATO'nun bölgedeki uzantısı olarak düşünülmüştür.

Ancak zamanla Yugoslavya'nın Sovyetler Birliği ile ilişkilerini geliştirmesi ve Türkiye ile Yunanistan arasında Kıbrıs Sorununun baş göstermesi sonucu Balkan Paketi işlevini yitirmiştir. Balkan Antantı ve Balkan Paketi, Türkiye'nin dış politikasında önemli adımlar olmuştur. Bu antlaşmalar sayesinde Türkiye, çatışmaları sınırlarının dışında tutmuş ve komşu ülkeleriyle müttefiklik ilişkisi kurmuştur. O dönemki ekonomik ve askerî kapasitesi sınırlı olan Türkiye, doğrudan savaşa girmeden barışçıl diplomasiyle bölgesel istikrarı sağlamaya çalışmıştır.

Bu politika, sadece bölgesel güvenliği sağlamakla kalmamış, aynı zamanda Türkiye'nin uluslararası alandaki itibarını da pekiştirmiştir. Jeostratejik konumunun bilincinde olan Türkiye, hem Batı'dan gelen tehditlere hem de Doğu'dan gelen baskılara karşı dengeli ve stratejik bir duruş sergilemiştir.

Günümüzde Türkiye'nin Balkanlar'daki dış politikası, geçmişteki bu diplomatik birikimden beslenmektedir. Türkiye'nin Balkanlar'da yaptığı ittifaklar, hem tarihî bir miras hem de günümüz politikalarına yön veren örnekler niteliğindedir. Uluslararası ilişkilerde doğru kararlar alabilmek için jeostratejik konumun iyi analiz edilmesi ve bölgesel gelişmelerin dikkatle değerlendirilmesi gereklidir.

Sonuç olarak, Türkiye Cumhuriyeti'nin Balkanlar'daki dış politikası, yalnızca bölgesel güvenliği sağlamakla kalmamış, küresel düzeydeki ilişkilerini de güçlendirmiştir. Türkiye, Balkan Antantı ve Balkan Paktı gibi ittifaklarla bölgedeki devletlerle iş birliği yaparak ulusal çıkarlarını korumayı başarmıştır. Bu dönem, Türkiye'nin dış politikadaki stratejik zekâsını ve diplomatik kapasitesini ortaya koymaktadır. Gelecek nesillere bırakılan bu birikim, Türkiye'nin bölgedeki etkisini sürdürmesine ve küresel düzeyde daha güçlü bir aktör olmasına katkı sağlamaktadır.

KAYNAKLAR

Arşiv kaynakları

- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. BCA. 030-10-239-617-6.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. BCA. 030-10-240-618-6.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. BCA. 030-10-240-618-8.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, BCA (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi), 30-18-1-2 / 19-30-8.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi, Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü, 30-1-0-0/104-649-5,
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi, 30-1-0-0/104-649-5, F/11
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. BCA. 30.1.0.0- 127.822.5
- T.C. Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, Balkan Paktı Hakkında Belge, 314-2391-29, 1953.sonuç

Araştırma ve inceleme eserler

- Acar, Cemal. *Soğuk Savaş: Süpergüçlerin Hâkimiyet Kavgası*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1991.
- Acar, Hasan. "Boğazlar Sorunu Üzerine Jeopolitik Bir Değerlendirme: İstanbul'un Fethinden Montrö Boğazlar Sözleşmesine." *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi* 2, sy. 1 (2019), 107-132.
- Akın, Veysi. "Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Arasında Siyasi İlişkilerin Kurulmasında 1925 Dostluk Antlaşması'nın Yeri ve Önemi". *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi* 1, no. 1 (2012), 41-56.
- Arı, Tayyar. *Uluslararası İlişkilere Giriş*. Bursa: MKM Yayıncılık, 2012.
- Armaloğlu, Fahir. *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. İstanbul: Kronik Yayınları, 1983.
- Arslan, Recep. "Türk Elçilik Raporlarına Göre Küçük Antant." *Belgi Dergisi*, sy. 22 (Temmuz 2021), 255–281.
- Âşıkı, Derviş Ahmed. *Aşıkpaşazade Tarihi*. İstanbul: Çağdaş Yayınları, 2021.
- Ateş, Toktamış. "Geçmişte ve Günümüzde Balkanlar." *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 44/1-4 (Ekim 2011).
- Austin, Michael. *The Hellenistic World from Alexander to the Roman Conquest: A Selection of Ancient Sources in Translation*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
- Aydın, Mehmet Korkud. "İkinci Balkan Paktı ve Türkiye (1953–1955)." *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* (ASOS Journal) 9, no. 61 (Aralık 2022), 179-180.
- Aydın, Mithat. "Balkan Paktı (28 Şubat 1953)". *Atatürk Ansiklopedisi*. 13 Eylül 2022. Erişim 7 Mayıs 2025.

- Aydın, Mithat. “Bosna-Hersek Ayaklanması (1875)'nda Panslavizmin Etkisi ve Sırbistan ve Karadağ'ın Rolü”. *Belleten* 69/256 (Aralık 2005), 913–936.
- Balkaya, İhsan Sabri. “Basınımıza Yansıdığı Şekliyle Balkan Antantı Sürecinde Türkiye ve Bulgaristan.” *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 20, no. 60 (Kasım 2004), 759–784.
- Barlas, Dilek. “İki Savaş Arası Dönemde Türk-Romen İlişkileri.” Türkiye-Romanya İlişkileri: Geçmiş ve Günümüz Uluslararası Sempozyumu / International Symposium on Turkey-Romania Relations: Past and Present, Cilt I, Yayına Hazırlayan Duygu Türker Çelik, 513–535. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2019.
- Batı, Güney Ferhat. “Balkan Jeopolitiği ve İkinci Dünya Savaşında Balkanlar”. *Ulusam Türkiye Politik Çalışmalar Dergisi* 1/1 (2021), 49–57.
- Beden, Aydın. “Kral I. Aleksander Suikastı ve Türkiye-Yugoslavya İlişkilerine Etkisi”. *Mediterranean Journal of Humanities* 8, no. 2 (2018), 115–144.
- Bilge, A. Suat. “Jeopolitik”. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 13/3 (Mart 1958), 150–174.
- Bozkurt, Giray Saynur. “Geçmişten Günümüze Romanya’da Türk Varlığı.” *Karadeniz Araştırmaları* 5, no. 17 (2008), 1–31.
- Budak, Muhsin Ertürk. “Demokrat Parti Dönemi Türkiye-Bulgaristan İlişkileri (1950-1960)”. *Anasay* 21 (2022), 187-207.
- Castellan, Georges. *Balkanların Tarihi 14.-20. Yüzyıl*. Çev. Ayşegül Yaraman. 2. baskı. İstanbul: Milliyet Yayınları, 1995.
- Çağ, Galip. “Kadim Yollar Bağlamında Osmanlı Balkan Fetihlerinin Stratejik Unsurları: Üsküp’ün Fethi Örneği.” *Rumeli İslâm Araştırmaları Dergisi* 5 (2020).
- Çakmak, Haydar, ed. *Türk Dış Politikası 1919-2008*. Ankara: Platin Yayınları, 2008.
- Çakmak, Haydar. “Atatürk Döneminde Türkiye-Yugoslavya İlişkileri.” *Atatürk Ansiklopedisi*, 9 Aralık 2020. Erişim 9 Mayıs 2025.
- Çaylak, Adem, Mehmet Dikkaya, Cihat Göktepe ve Hüsnü Kapu, ed. “Osmanlı’dan İkibinli Yıllara Türkiye’nin Politik Tarihi: İç ve Dış Politika.” Ankara: Savaş Yayınevi, 2009.
- Çeçen, Anıl. *Türkiye ve Balkanlar*. Ankara: Astana Yayınları, 2016.
- Çelik, Mustafa Edip. “İngiliz Belgelerine Göre Türk-İngiliz İlişkileri ve Balkan Paktı’nın Gelişimi (1934).” *History Studies – International Journal of History* 12, no. 3 (2020), 849–860.
- Çimenli, Şakire. “Balkan Paktı ve Balkan İttifakı Evresinde Balkanlarda Zirve Diplomasisi (1952-1954)”. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 40/110 (2024), 641–682.
- Değerli, Esra S. “Türkiye'nin Balkan Ülkelerine Yakınlaşma Çalışmaları: Balkan Pakti.” *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 9, no. 2 (2023).

- Demir, Hakan. “Yugoslavya-Sovyetler Birliği ya da Tito-Stalin Çatışması (1948)”. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi* 8/2 (2023), 1365-1399.
- Demir, Şeref. “Adnan Menderes ve 6/7 Eylül Olayları”. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları* 12 (2010): 37-63.
- Demirözü, Damla. *Savaştan Barışa Giden Yol*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2017.
- Duman, Melih. “Hamdullah Suphi Tanrıöver’in Raporları Doğrultusunda Romanya’daki Siyasi Gelişmeler ve Türkiye-Romanya İlişkileri (1931–1944).” *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi* 10, no. 2 (Aralık 2021), 425–462.
- Efe, İsmail. “NATO’ya Üyelik Sürecinde Türkiye-ABD İlişkileri ve Türk Kamuoyundaki Akisleri”. *History Studies International Journal of History* 11, no. 2 (Nisan 2019): 601-619.
- Erdal, İbrahim. “Atatürk Dönemi (1923–1938) Türk-İran İlişkileri Ve Sadabad Pakti”. *Karadeniz Araştırmaları* 34/34 (Nisan 2012), 77-88.
- Erkmen, Ayşe. “Türkiye’nin NATO Üyeliği ve Üyeliğinin TBMM’de Kabulü”. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 17, no. 2 (2020): 1024-1049.
- Eroğlu, Hamza. “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh.” *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 1, no. 2 (Mart 1985), 435–450.
- Ertan, Temuçin Faik. “Lozan Konferansı’nda Türkiye’yi Temsil Sorunu.” *Atatürk Yolu Dergisi* 14, sy. 53 (Eylül 2013).
- Ertem, Barış. “Atatürk’ün Balkan Politikası ve Atatürk Döneminde Türkiye-Balkan Devletleri İlişkileri.” *Akademik Bakış Dergisi* 21 (2010).
- Eser, Gülşah. “Romanya Kraliçesi Maria’nın 1930 Yılı Türkiye Ziyaretlerinin Ulusal Basına Yansımaları.” *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları* 39 (Haziran 2021). 229–249.
- Eyicil, Ahmet. “*Siyasî Tarih 1789-1939*.” Ankara: Gün Yayıncılık, 2005.
- Geçikli, Recep Murat. “Balkan Pakti Süreci’nde II. Balkan Konferansı ve Yankıları.” *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 49 (2023), 315–338.
- Geçikli, Recep Murat. “Balkan Pakti Süreci’nde II. Balkan Konferansı ve Yankıları.” *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* (2023).
- Giritli, İsmet. “Romanya ve Türk-Romen İlişkileri.” *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 45, no. 1–4 (Temmuz 2011), 235–248.
- Gönlübol, Mehmet ve Sar, Cem. *Atatürk ve Türkiye’nin Dış Politikası 1919-1938*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1997.
- Göral, Emirhan. “Değişen Uluslararası Sistemde Türkiye’nin Balkan Politikasının Türkiye - Avrupa Birliği İlişkilerine Etkisi”. *Marmara Üniversitesi Avrupa Araştırmaları Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi* 21/2 (Aralık 2013), 99-118.

- Gürbüz, Kahraman. "Atatürk Döneminde Sadabat Paktı Çerçevesinde Türkiye'nin Ortadoğu Ülkeleri ile İlişkileri." *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 9, no. 1 (2023), 330–349.
- Hacıoğlu Ahmet Can, "Osman Nuri Fettahoğlu'nun Trakya Gazetesine Göre 1952 Yılında Türk-Yunan İlişkileri", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* Sayı: 66, Bahar 2020, 183-212.
- Halıcı, Şaduman. "II. Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'den Yunanistan'a Uzanan Dostluk Köprüsü: Kurtuluş ve Dumlupınar'ın Yardımları." *Belgi* 1, no. 9 (Kış 2015), 1196–1217.
- Hornblower, Simon. vd., *Greece (prehistory and history)*. The Oxford Classical Dictionary. Oxford: Oxford University Press, 2012.
- Işık, Hidayet. "İstanbul'un Fethinin Hristiyanlık Üzerindeki Etkileri." *Dini Araştırmalar Dergisi* 4/10 (Mayıs-Ağustos 2001).
- Işık, Salih. "Balkan Antantı, Balkan Paktı ve Türkiye." Yüksek lisans tezi, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı*, Edirne, 2011.
- İlhan, Suat. "Türk Devrimi ve Türk Dünyası." Ankara: *Atatürk Araştırma Merkezi*, 2001.
- İnalcık, Halil. "Osmanlı ve Modern Türkiye: Araştırmalar." İstanbul: Timaş Yayınları, Eylül 2013.
- İnan, Afet. "Balkan Antantı (1934)". *Belleten* 32, no. 126 (Nisan 1968), 285-292.
- İvgen, Ferhat. "1923-1960 Döneminde Türkiye'nin Balkan Politikası." Yüksek Lisans Tezi, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 2007.
- Kalaycı, Alaaddin. *Küçük Asya'daki Hellenistik Krallıkların Roma Eyaletlerine Dönüşümü*. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Kalyon, Levent. "Truman Doktrini Üzerine Bir Analiz." *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 6, sy. 11 (Nisan 2010): 7-26.
- Karaman, Mehmet Ali. "Fransız İhtilali'nin Osmanlı İmparatorluğu'na Etkileri." Süleyman Demirel Üniversitesi *Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 44 (Ağustos 2018).
- Karpat, Kemal H. *Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk*. Çev. Ayşegül Yaraman. 2. baskı. İstanbul: Milliyet Yayınları, 1995.
- Karpat, Kemal H. *Osmanlı Nüfusu (1830–1914)*. Demografik ve Sosyal Özellikleri. Çev. Bahar Tırnakçı. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 2003.
- Karpat, Kemal. *Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk*. Çev. Recep Boztemur. 1. bs. Ankara: İmge Kitabevi, 2004.
- Kayıran, Mehmet ve Metintaş, Mustafa Yahya. "Türk-Yunan İlişkileri 1878-1952." *Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yakın Tarih Dergisi* 3 (2018).

- Kelkitli, Fatma Aslı. "İki Savaş Arası Dönemde İtalya'ya Karşı Balkanlarda Bir Dengeleme Politikası Denemesi: Balkan Antantı". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 72/2 (Haziran 2017), 423-443.
- Kenar, Nesrin. "*Bir Dönemin Perde Arkası Yugoslavya.*" Ankara: Palme, 2005.
- Kılınç, Mustafa. "Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi (1950–1983)." *Turkish Studies* 13/16 (2018), 171–183.
- Kızılkaya, Rıdvan. "Bunalımdan Dostluğa: Yugoslavya Kralı I. Alexander'ın Atatürk İle Görüşmesi (4 Ekim 1933)." *Tarih ve Gelecek Dergisi* 8, no. 2 (2022), 515-542.
- Kocaoğlu, Ceyda Tuna. "Soğuk Savaş Sürecinde Komünizme Karşı Türkiye'nin Uluslararası Güvenlik ve Savunma İş birlikleri Kurma Çabaları: Balkan Paktı ve İttifakı." *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 17, no. 37 (2021), 1-38.
- Kurat, Akdes Nimet. "Avarlar." *Tarih İncelemeleri Dergisi* 26/1 (Haziran 2011), 81-110.
- Kurt, Halil ve Ayşe Yaşar. "Balkan Yarımadası'nın Jeopolitiği". *IBANESS Konferans Serisi – Tekirdağ*, 24–25 Mart 2018, 433.
- Kuyucuklu, Nazif. "Bulgaristan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 6. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992.
- Limon, İlker. "Balkanların Jeopolitiği Üzerine Bir İnceleme." *Yüksek lisans tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 2013.
- Magie, David. "*Roman Rule In Asia Minor: To The And Of The Third Century After Christ.*" New Jersey: Princeton University Press, 1950.
- Memiş, Ekrem. "Ege Göçleri'nin Tetiklediği Diğer Göç Hareketlerine Kısa Bir Bakış". *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi* 7-19 (2019), 148-162.
- Metin, Barış. "Türk Basınına Göre; Çavuşesku Dönemi Romanya-Türkiye Siyasi, Ekonomik ve Kültürel İlişkileri." *Türkiye-Romanya İlişkileri: / International Geçmiş ve Günümüz Uluslararası Sempozyumu Symposium on Turkey-Romania Relations: Past and Present*, Cilt II, Yayına Hazırlayan Duygu Türker Çelik, 873–907. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2019.
- Nasuhbeyoğlu, Tayfun. "Balkan Tarihine Genel Bir Bakış." *Pusulula Dergisi*, Ekim 2008, İstanbul.
- Oran, Baskın, ed. *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*. Cilt 1: 1919-1980. İstanbul: İletişim Yayınları,
- Öksüz, Hikmet. "Amerikan Belgelerine Göre Balkan Antantında Türkiye'nin Rolü". *XIX. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, Cilt VII, 3–6 Ekim 2022, Ankara. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2023.
- Önal, Buket ve Mehlika Özlem Ultan. "Balkan Paktı (1934) ve Dışarıdaki Yansımaları." *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 13, no. 22 (2012), 65–84.
- Öymen, Onur. *Silahsız Savaş: Bir Mücadele Sanatı Olarak Diplomasi*. Remzi Kitabevi, Haziran 2002.

- Özçelik, Mücahit. "İkinci Dünya Savaşı'da Türk Dış Politikası." *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1, no. 29 (2010), 253–269.
- Özgiray, Ahmet. "Türk-Bulgar İlişkileri." İstanbul: Cem Yayınevi, 1984.
- Öztaş, Sezai ve Kınalı, Gürhan. "Atatürk Dönemi Balkan Politikası Bağlamında Türkiye-Yunanistan Ek Antlaşması." *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi* (Aralık 2021).
- Öztürk, Osman Metin. "Balkan Antantı." *Atatürk Ansiklopedisi*. 4 Ocak 2021.
- Pınar, Latif. "Tehdit Dengesi Yaklaşımı Çerçevesinde 1953 Balkan Paktı." *The Journal of Academic Social Science Studies* 17, no. 99 (Bahar 2024), 415–424.
- Pınar, Mehmet. "1950-1951 Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler ve Demokrat Parti'nin Göçmen Politikası". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 30, no. 89 (Temmuz 2014), 61-94.
- Sacks, David. vd., *Encyclopedia of the Ancient Greek World*. New York: Infobase Publishing, 2014.
- Sağır, Adem ve Zeynep Aktaş. "Romanya'dan Türkiye'ye Gelen Göçmenlerle Türk Toplumunu Arasındaki İlişkinin Sosyolojik Çözümlemesi: Türk Yazılı Basınında 1934–1938 Dönemi." *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 35, no. 99 (Mayıs 2019), 141–214.
- Sancaktar, Caner. "Balkanlar'da Osmanlı Hakimiyeti ve Siyasal Mirası." *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi* 2, no. 2 (Temmuz 2011), 27-47.
- Sander, Oral. "Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945–1965)." 1. baskı. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1969.
- Sarıkoyuncu Değerli, Esra, ve Hasan Karakuzu. "II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye ile Bulgaristan Arasındaki Sosyal ve Ekonomik İlişkiler." *Belgi Dergisi* 23 (2022), 197-226.
- Sarıkoyuncu Değerli, Esra. "İkinci Dünya Savaşı'nın Türkiye-Bulgaristan İlişkilerine Etkisi." *History Studies* 14, no. 2 (2021), 445-460.
- Sarıkoyuncuoğlu Değerli, Esra. "Atatürk Dönemi Türk-Yunan Siyasi İlişkileri." *Sosyal Bilimler Dergisi* 15 (Ağustos 2006).
- Savcı, Mehmet. Balkan Konferansları Bağlamında Türkiye-Bulgaristan İlişkileri. *Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü*, 2007.
- Sertçelik, Aşır. "ABD'nin Dış Politika Stratejileri". *NEÜSBF Dergisi* 6, no. 2 (2024): 275-286.
- Soysal, İsmail. "Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları." Cilt 1. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1989.
- Sönmezoğlu, Faruk. "Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikası 1945-1991." İstanbul: DR Yayınevi, 2016.

- Tekin, Oğuz. *Eski Anadolu ve Trakya: Ege Göçlerinden Roma İmparatorluğunun İkiye Ayrılmasına Kadar (M Ö 12. - M S 4. Yüzyıllar Arası)*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.
- Tekin, Oğuz. *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2008.
- Tosun, Hüseyin. *Montrö Boğazlar Sözleşmesi: Boğazlar Sorununda Son Aşama*. Atatürk Yolu Dergisi 4, sayı 13 (Mart 1994), 87-112.
- Tosun, Ulvi Ufuk. "Truman Doktrini'nin İlanı ve Türkiye'deki Etkileri." *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi* 11/4 (Ekim 2022), 1705-1715.
- Tuncer, Hüner. "Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası". Ankara: SIA Yayınları, 2010.
- Türk Akademisi Siyasi Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı (TASAV), Balkan Savaşları'nın 100. Yıldönümünde Balkan Tecrübeleri. Dış Politika Araştırmaları Merkezi Rapor No: 1. Ankara: TASAV Yayınları, Ekim 2012.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. "Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi: BM Müzakerelerinin Başlangıcı".
- Uğurlu Şenel, Nilüfer. "1930 Yılı Türk-Yunan Dostluk Çabaları". *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*. Sayı 21 (2012).
- Ural, Selçuk ve Selçuk Kılınç. "Romanya-Türkiye İlişkileri." Kafkas Üniversitesi *İİBF Dergisi* (2015).
- Ural, Selçuk ve Selçuk Kılınç. "Türkiye-Romanya İlişkileri (1923–1950)." *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 6, no. 11 (2015), 177–202.
- Vatansever, Müge. "Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi". *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 12, Özel Sayı (Temmuz 2010), 1487-1530.
- Yalçın, Osman. "İkinci Dünya Savaşında İsmet İnönü ve Churchill Arasında Yapılan Adana Görüşmesi." *Atatürk Yolu Dergisi* 47 (Bahar 2011), 701-731.
- Yavuz, Mehmet, "İstanbul'un Fethi ve Akşemseddin". *Journal of Suleyman Demirel University Institute of Social Sciences* 26.(1) (2016), 185-200.
- Yaycı, Cihat, ve Ceren Yaycı. "Montrö Sözleşmesi Hükümleri Çerçevesinde Altın Frank Uygulamasına İlişkin Tartışmaların Değerlendirilmesi." *Bilge Strateji* 5, sy. 8 (2013), 149-167.
- Yıldırım, Ercüment - Pekşen, Okay. "Üçüncü Arami Göçü'nün Anadolu'nun Güneydoğusuna Yaptığı Etnik ve Siyasi Etkiler". *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi* 4-13 (2013), 31-55.
- Yürür, Pınar ve Arda Özkan. *Soğuk Savaş Sonrası Türkiye'nin Balkanlar Siyaseti*. Ankara: Detay Yayıncılık, 2017.
- Zenginkuzucu, Dikran M. - Çintan, Abdulbari. "Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin Statüsünün Güncel Gelişmeler Ve Kanal İstanbul Projesi Bağlamında Değerlendirilmesi". *Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi* 1/2 (Aralık 2019), 67-79.

Zorlu Uğur, H. “Türk Boğazlarının Önemi ve Montrö Sözleşmesi ile Sağlanan Denge Rejimi.” *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi* 1, no. 2 (2016), 36-47.

Gazete ve resmi yayınlar

Aras, Tevfik Rüştü. "Konuyla İlgili Açıklaması". *Ayın Tarihi*. Sayı 79-81, Birinci Teşrin-Birinci Kanun 1930, 6761-6763.

Bulgar Hükûmeti Türk Şifahî Notasını da Reddetti”, *Son Posta*, 7 Ekim 1950

Büyük Şefimiz Diyor Ki." *Ulus*, 28 Şubat 1938, 1.

İtalya Uluslar Kurulunu Protesto Etti." *Cumhuriyet*, 8 Ekim 1935, 8.

Üçlü Andlaşma Ankara’da İmzalandı." *Cumhuriyet*, 1 Mart 1953, 6.

EKLER

Ek 1. <https://stratejikortak.com/2020/09/balkan-antanti-pakti-1934-1953.html> Erişim: 12.05.2025

Ek 2. <https://www.gastearsivi.com/gazete/cumhuriyet/1939-02-21/1> Erişim: 12.05.2025

Ek 4. <https://mustafakemalim.com/ataturkun-balkan-antanti-delegeleriyle-cankaya-koskunda-bulustugu-cay-ziyafetinin-belge-ve-fotograflari/> Erişim: 12.05.2025

Ek 5. <https://mustafakemalim.com/ataturkun-balkan-antanti-delegeleriyle-cankaya-koskunda-bulustugu-cay-ziyafetinin-belge-ve-fotograflari/> Erişim: 12.05.2025